ACTUALITAT

ESTUDIS

AURORA PÉREZ SANTAMARIA

El retaule del Roser de Santa Maria de Mataró.

ROSER SALICRÚ I LLUCH

*El **Directori del Pàrrocho** de Damià Sumalla. Esbós d'una estructura i organització parroquial al darrer terç del segle XVIII: Santa Maria de Mataró.*

JORDI ANDREU I DAUFÍ

La fundació de misses i aniversaris a la parròquia de Sant Genís de Vilassar. (s.XVII-XVIII). Una institució de supervivència i control social.

CORAL CUADRADA I MAJÓ

Documentació medieval.

FULLS/30

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 1988

FULLS/30

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, gener 1988

TAULA

● EDITORIAL 1

● ACTUALITAT 2

● ESTUDIS

EL RETAULE DEL ROSER DE SANTA MARIA DE MATARÓ.
Aurora Pérez Santamaria. 4

EL *DIRECTORI DEL PÀRROCHO* DE DAMIÀ SUMALLA. ESBÓS D'UNA ESTRUCTURA I ORGANITZACIÓ PARROQUIAL AL DARRER TERÇ DEL SEGLE XVIII: SANTA MARIA DE MATARÓ.
Roser Salicrú i Lluch. 10

LA FUNDACIÓ DE MISSES I ANIVERSARIS A LA PARRÒQUIA DE SANT GENÍS DE VILASSAR. (s. XVII - XVIII). Una institució de supervivència i control social.
Jordi Andreu i Daufí. 37

● DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL
Coral Cuadrada i Majó. 46

El retaule del Roser.
Dibuix a la ploma de Marià Ribas i Bertran

Edita: MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Beata Maria, 3
Tel. 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
08301 MATARÓ.

Composició i impressió:
Copisteria Castellà - c/Pujol, 40 - 08301 Mataró.

Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col.laboració del
SERVEI D'ARXIUS DEL DEPARTAMENT DE CULTURA DE LA GENERALITAT DE CATALUNYA
i del
PATRONAT MUNICIPAL DE CULTURA DE MATARÓ.

EDITORIAL

DESÈ ANIVERSARI DELS FULLS

Amb l'aparició de l'exemplar número 30 de la nostra publicació, s'escau el 10è. aniversari dels FULLS del Museu Arxiu de Santa Maria.

En aquests deu anys han succeït força esdeveniments i, com és natural, la nostra publicació ha evolucionat.

Els inicis dels FULLS foren modestos, tot i que els objectius que ens decidiren a crear-los eren i són força ambiciosos. D'una banda, el nostre propòsit primer, d'on prové el nom de la publicació, era donar a conèixer la documentació del fons del Museu Arxiu, posant-la a l'abast de tots els estudiosos, deixant constància escrita del treball que realitzava la institució. Alhora preteníem oferir a la nostra ciutat i amb els mitjans que estaven a la nostra disposició una plataforma periòdica de difusió de la història de Mataró que, també, donés a conèixer les darreres investigacions dels historiadors.

Així, l'abril de 1978, apareixien els FULLS, utilitzant el ciclostil que la parròquia de Santa Maria ens va cedir. En certa manera, sacrificàvem la presentació formal del producte, molt rudimentària, per dotar sense demora la nostra ciutat amb una revista d'història local que es fonamentés –i aquesta és i ha estat una característica essencial dels FULLS– en l'interès i la qualitat del seu contingut.

L'equip del Museu Arxiu va decidir, des d'un primer moment, que els FULLS sortirien tres cops l'any, per Sant Jordi, per Les Santes, Festa Major de Mataró i per Nadal, encara que darrerament aquesta última data, per motius de compaginació, s'ha traspassat al mes de gener següent.

Si bé als primers exemplars sovintejaren els estudis vinculats amb la història de la parròquia, ben aviat ens arribaren d'altres investigacions que ens permeteren abraçar tot el ventall cronològic i temàtic de la història de Mataró. Alhora la publicació va intentar de reflectir els esdeveniments culturals de la ciutat, prenent partit, i defensant, sobretot, la conservació del patrimoni arquitectònic, històric i documental.

.../...

Tres anys més tard, la col.laboració i el suport econòmic institucional ens va permetre fer un salt endavant i, a partir del número 13, vam poder oferir als nostres lectors un canvi d'imatge i una nova presentació dels FULLS mitjançant la utilització de l'offset en l'edició, millorant ostensiblement la qualitat formal de la revista. La millora en el disseny dels FULLS, però, no va alterar el substrat qualitatiu del seu contingut, ans el contrari, progressivament hem procurat de perfeccionar-lo.

I és una satisfacció per a tots nosaltres presentar-vos aquest nou exemplar dels FULLS que ens permet de celebrar el nostre primer decenni. Si al primer número de la revista escrivíem que *l'equip del Museu Arxiu és conscient que el pas que avui dóna l'obliga a continuar* i que *ens comprometem a fer-ho*, voldríem acabar aquest editorial refermant l'obligació i el compromís que tenim amb els nostres lectors i subscriptors amb la il.lusió i l'esperança de poder-ho repetir d'aquí a deu anys més.

ACTUALITAT

A LA BONA MEMÒRIA DEL SR. PERE PAGÈS I MASOLLER

El passat mes de juliol va morir el Sr. Pere Pagès i Masoller, col.laborador del Museu Arxiu de Santa Maria. Autor desinteressat dels dibuixos de la nostra *auca* de les Santes, va donar al Museu Arxiu les seves col.leccions de goigs i de postals antigues de Mataró.

Que descansi en pau.

PRESENTACIÓ DEL RETAULE DEL ROSER RESTAURAT

El dia 9 d'octubre de 1987, en presència de l'Honorable Sr. Joaquim Ferrer, Conseller de Cultura de la Generalitat, de l'Il.lustríssim Sr. Manuel Mas, Alcalde de Mataró, i del Director General del Patrimoni Artístic, Sr. Esteve Mach, es presentaren els treballs de restauració del retaule del Roser, de Santa Maria, efectuats a partir de la col.laboració del Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat, el Museu Comarcal del Maresme i el Museu Arxiu de Santa Maria, i sota la direcció tècnica del Sr. Gener Alcàntara.

A la vegada, a l'estatge del Museu Arxiu s'inaugurà una exposició mostra dels treballs de restauració que, a més incidia en l'obra d'Antoni Riera, escultor de Mataró, autor del retaule. També al Museu Comarcal s'inaugurà una exposició paral.lela sobre els treballs de restauració de patrimoni moble realitzats al Maresme durant els darrers anys.

LA CAPELLA DELS DOLORS

Una inspecció tècnica realitzada recentment a la Capella dels Dolors ha dictaminat el mal estat de la teulada i, sobretot, de l'estructura de fusta que la suporta.

L'arquitecte autor del dictamen considera que és urgent i necessari de substituir totalment l'esmentada coberta, ja que no reuneix les condicions mínimes de seguretat. A més, aconsella, com a mesura preventiva, de tancar la Capella i també d'iniciar les obres de reparació ben ràpidament. El pressupost aproximat d'execució d'aquestes obres és de l'ordre dels quinze milions de pessetes.

Atès que la Capella dels Dolors és el més important conjunt pictòric del segle XVIII català, a més d'ésser la mostra més representativa del patrimoni cultural mataroní, el Museu Arxiu i la Parròquia de Santa Maria han obtingut la col.laboració econòmica del l'Ajuntament de la Ciutat i de la Caixa d'Estalvis Laietana i estan gestionant la col-laboració de la Direcció General del Patrimoni Artístic de la Generalitat.

Cal dir també que està enllestit el projecte de les obres, subscrit per l'arquitecte Sr. Jordi Estrany i Castany, i que esperem que els treballs comencin ben aviat.

Les obres de la capella obliguen al desmuntatge de les teles de la Sala de Juntes. Per aquest motiu i amb la mediació del Museu del Maresme, s'han iniciat contactes amb el Sr. J.M. Xarrié, Cap del Servei de Restauració de Béns Mobles de la Generalitat de Catalunya, per establir un conveni de col.laboració per tal d'efectuar els treballs tècnics de desmuntatge i muntatge de les pintures vetllant la conservació i la seva restauració en aquests aspectes que es consideren necessaris.

V SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS

El Museu Arxiu de Santa Maria, Centre d'Estudis Locals de Mataró, prepara la V SESSIÓ D'ESTUDIS MATARONINS, prevista en principi per al dissabte dia 7 de maig de 1988.

Per això convoca les persones interessades en la història, la ciència i la cultura mataronines, perquè puguin exposar els seus treballs, les seves conclusions, i participar en el diàleg que l'exposició de comunicacions determini.

Els criteris de presentació de comunicacions són els següents:

- Seran escrites a màquina, a doble espai, i podran tenir una extensió màxima de quinze folis. Hauran d'anar necessàriament acompanyades d'un resum que no podrà excedir de quatre folis, que serà llegit a la sessió.
- Podran referir-se a recerques en curs o ja acabades, sobre Història, Ciència i Cultura, en totes les vessants possibles.
- No es pretén una exposició detallada del tema investigat, sinó solament l'explicació dels objectius, la metodologia i les conclusions.
- Es preveu una durada màxima de lectura d'uns deu minuts, al final de la qual es facilitarà el diàleg-col.loqui.
- L'exposició de la comunicació podrà anar acompanyada de material àudio-visual. Caldrà especificar-ho en el moment de la tramesa.
- El termini de presentació de les comunicacions finalitzarà el 16 d'abril de 1988. Podran ser trameses per correu (Museu Arxiu de Santa Maria, c/ Beata Maria, núm. 3, 08301 - Mataró) o bé lliurades personalment al Museu Arxiu (dissabtes d'11 a 2 i de 6 a 9).
- El Museu Arxiu de Santa Maria, amb la col.laboració del Patronat Municipal de Cultura, editarà el conjunt de les comunicacions.

Amb la Sessió d'Estudis, el Museu Arxiu de Santa Maria, pretén contribuir a una major difusió de la història, de la ciència i de la cultura mataronines, tot oferint un mitjà d'expressió i de diàleg no necessàriament escrit, que complementi i completi la presència periòdica de la revista FULLS del Museu Arxiu de Santa Maria.

FE D'OMISSIONS als FULLS núm. 28

El vidre a Mataró. II.
De l'edat mitjana fins al segle XVIII

Ramon Juncosa i Castelló
Joan Francesc Clariana i Roig

- Els vidres de la 1a. làmina (núms. 10 a 13), pàg. 53, procedeixen de Can Ximenes al Carreró.
- Els de les làmines 2a., 3a. i 4a. (núms. 14 a 22), pàg. 54, procedeixen de la Plaça Gran.

ESTUDIS

En fer la seva tesi doctoral sobre escultura barroca, Aurora Pérez Santamaria va estudiar, conjuntament amb altres retaules, el retaule del Roser de Santa Maria, recentment restaurat.

Des d'un primer moment va considerar-lo com a obra important i de qualitat, i més tenint en compte que, a causa de la desaparició de la major part dels retaules de l'època, és un dels pocs que es conserven del Barroc exuberant, dedicat a la Mare de Déu del Roser, i amb els quinze misteris del rosari.

EL RETAULE DEL ROSER DE SANTA MARIA DE MATARÓ

A partir de la Contrareforma —que exalta la devoció del rosari, amb la col.laboració dels dominics— creix considerablement el nombre de confraries de la Mare de Déu del Roser, o del Rosari, en tot el món catòlic i, per tant, a Catalunya.

Mataró, des de la fi del segle XVI, té la seva Confraria del Roser, amb retaule propi a Santa Maria. A finals del segle XVII decidirà de substituir-lo per un nou i gran retaule, amb els quinze misteris, i per a aconseguir-ho no escatimarà cap esforç, ja que la Confraria té pocs mitjans i el nou retaule és una obra de molta envergadura.

A la fi del segle XVII, a Catalunya es construiran molts retaules esculpits. És el moment en què l'escultura aconsegueix les cotes més elevades de barroquisme, que es perllongaran durant els primers anys del segle següent. Grandiositat, efectisme i també qualitat són les característiques del moment. Totes tres són en el retaule del Roser, de Santa Maria.

ELABORACIÓ DEL RETAULE.

El contracte amb els escultors Antoni Riera i Lluís Bonifàs es signa el 3 de febrer de 1691. L'import dels treballs és de 1.022 lliures barcelonines i 15 sous, total que inclou els materials, que aniran a càrrec dels escultors, essent el més costós, naturalment, la fusta. Deduït el cost dels materials, restaran per al treball dels escultors 662 lliures i 15 sous. Treball i diners es repartiran a parts iguals entre els dos escultors com queda clarament explicitat en el contracte *axí que la dita escultura i talla dega córrer per compte y agència dels dits Riera y Bonifaci igualment y axí mateix, ab la matexa conformitat, la cobransa de las ditas siscentes sexanta dos lliures, quinse sous, sie igual entre los dits Antoni Riera y Lluís Bonifaci... axí com anirà cobrant dit Riera de dita Confraria, dega, en continent, entregar al dit Lluís Bonifaci la mitad del que cobrarà* (1).

L'endemà, Lluís Bonifàs cobrarà 92 lliures i 11 sous, a compte de les 331 lliures i 7 sous que li corresponen. Però ja no tornarem a saber res més d'ell, per la qual cosa és evident que la seva feina en el retaule serà inferior a la meitat estipulada.

Antoni Riera anirà cobrant rebuts a compte del treball que va realitzant fins al 1693. Des d'aquest moment serà el seu fill Marià qui cobrarà i qui es responsabilitzarà de l'obra, conjuntament amb el fuster Antoni Mascort, *...faran y procuraran que de assí y per tot lo mes de abril pròxim vinent del any mil sis-cents noranta quatre se acabe de fer y fabricar la segona andana...* (2). Sembla que en aquest moment encara treballa en el retaule Antoni Riera, però potser el mateix any 1693, o amb tota seguretat l'any següent, ja no hi treballarà, ja que no resideix a Mataró. *Mariano Riera... constituhint-se principal en las cosas infrascritas per Antoni Riera ... son pare, qui de present, y dies ha, se troba fora de la present vila de Mataró y sens speranza de venir de dies...* (3).

Però la segona andana no degué acabar-se per l'abril de 1694, com s'havia estipulat, ja que en el darrer document esmentat Marià Riera es compromet que el dia de la Candelera —2 de febrer— de

1695, *tindrà posada en lo retaula, que de present se va fent y construhint, una andana de las dos que faltan...* (4).

Sembla que després, Marià Riera, acaba de pressa el retaule. El 20 de juny de 1695, en un dels rebuts que cobra, hi consta que el retaule ja és acabat, ... *retaule Beatae Mariae de Rosario, quod pro computo dictae Confratriae sumptibus dicti patris mei et meis factum jam est tum et positum in prefata ecclesia ac infrascripto proprio loco sive capella...* (5). Marià Riera ha assumit i finalitzat el compromís contret pel seu pare; l'anterior document ho especifica concretament.

El daurat del retaule comença a fer-se tot just acabada l'obra escultòrica. El *Llibre de Comptes* de la Confraria ens proporciona la informació. Una sortida datada el 30 d'octubre del mateix any 1695, indica que es paguen 55 lliures al daurador Joan Urgellès, quantitat a compte de les 452 que haurà de cobrar per daurar una part del retaule, segons acord davant notari, data 25 d'agost del mateix any. La documentació no especifica a quina part del retaule corresponen (6). Poc temps després, el 1r. de desembre se li paguen 71 lliures i 10 sous (7).

Podríem pensar que l'encàrrec de daurar només una part del retaule podria estar justificat per l'import del treball, ja que la feina de daurar és més costosa que la d'esculpir. Però a més d'això, que realment devia influir-hi, cal fer constar que el mateix dia que es paguen a Urgellès les esmentades 71 lliures i 10 sous, també es paguen 27 lliures i 10 sous a un altre daurador, Francesc Manent, per haver daurat les grades de l'altar (8). Pagar dos dauradors a la vegada és un gran esforç per a una Confraria amb mitjans escassos.

No trobem cap altre pagament a Francesc Manent fins a la mort d'Urgellès, el qual devia morir abans del 5 de juny de 1699, ja que aquest dia es paguen 214 lliures, 5 sous i 8 diners a la seva vídua, no pas per treball, sinó per material (9).

El Llibre de Comptes de la Confraria ens informa també de les quantitats que es paguen al fuster Antoni Mascort, per col.locar les diferents parts del retaule. Aquest treball és en relació directa amb la feina de daurar, ja que per poder fer el daurat es desmuntava el retaule i les peces es transportaven al taller del daurador. Així després de l'anotació d'un pagament fet al daurador Urgellès, per import de 214 lliures i 5 sous (10) —quantitat important per a l'economia de la Confraria, caracteritzada pel pagament de nombroses i petites quantitats de forma molt fraccionada— en trobem una altra de 3 lliures i 10 sous referida al fuster Mascort *per los treballs de posar la segona andana del retaula* (11). Queda molt clar que la darrera peça daurada per Urgellès seria aquesta segona andana col.locada per Mascort, ja que aquest cobra els treballs pel maig de 1699 i ja hem precisat que, pel juny del mateix any, la vídua d'Urgellès cobra el total que la Confraria devia al seu marit.

Els Manent, pare i fill, acaben els treballs del daurat (12). El primer pagament als Manent en aquesta seva segona fase d'intervenció en el retaule, és del 22 de maig de 1700 (13). L'any següent, el 1701, sembla enllestit el daurat, ja que el fuster Mascort acaba de col.locar el retaule.

Però encara que globalment podem considerar com acabat el daurat del retaule, resten petites parts i algunes peces que no ho són. Força temps després es paguen quantitats no massa importants a Francesc Manent, el 1710 *per daurar los baixos* (15) i el 1711 sense especificació (16). Finalment, el 1712, se li paguen 9 lliures *per aver daurat la Mare de Déu del Altar y fer-li la corona* (17), quantitat que sembla molt exigua per una peça tan important i, a més, realitzada magistralment. El daurat i policromat del retaule finalitza, per tant, amb la imatge titular.

Retaule del Roser. El Naixement.
Fotografia: Masachs.

Retaule del Roser. Detall de la imatge de la Mare de Déu.
El Nen Jesús no és l'original que es va perdre l'any 1936. Fotografia: Toni Canal.

SITUACIÓ ECONÒMICA DE LA CONFRARIA.

El ja esmentat *Llibre de Comptes* ens permet de conèixer també les fonts d'ingressos de la Confraria, amb les quals pagaria primordialment el retaule. Una part important d'aquests ingressos prové de donatius (calaix, cistelles, bací, caixetes dels hostals, caritat). Per exemple en una entrada datada el 21 de gener de 1696, hi consta ... *y las altras 17 lliures, 10 sous, de una charitat fou altre donat a la Confraria, a fi y effecte de dorar las gradas del altar nou* (18). Aquesta quantitat cobreix una part del que, abans, s'havia pagat al daurador Manent, a la qual cosa ja hem fet referència.

Segueix en importància la pensió —potser anual— que la ciutat de Mataró atorga a la Confraria, que s'eleva a 40 lliures (19).

A més, la Confraria té algun altre petit ingrés. Però la gairebé absoluta dependència dels donatius i de la pensió que li atorga la ciutat de Mataró explica la lentitud en pagar escultors i dauradors i el fet que se'ls pagui de forma molt fraccionada.

El 1r. de gener de 1691 —un mes abans de signar el contracte amb els escultors Riera i Bonifàs— els confrares, conscients de les seves limitacions econòmiques davant de l'obra que han d'encarregar, demanen ajuda a la Confraria del Santíssim Sagrament *tant a vista de la dita necessitat, com també en consideració del que, en la ocasió se feu lo nou tàlem, socorregué dita Confraria del Roser a esta Confraria* ... (20). Queda clar que ambdues confraries s'ajudaven quan tenien dificultats. En aquesta ocasió la Confraria del Santíssim Sagrament lliura a la del Roser 32 lliures.

També, per tal de contribuir a pagar les despeses, quan es contracta el treball del daurat, es decideix de sortejar la imatge de la Mare de Déu del retaule antic i vendre la seva fusta.

Fins i tot la Confraria demana préstecs. En el *Llibre de Comptes* en trobem dos. Un, sol.licitat a la Sra. Anna de Sant Joan, de Barcelona, indica clarament que és per a subvenir el cost del daurat (23). L'altre, demanat al convent de les Tereses de Mataró, és ... *per acabar de pagar y satisfer lo compliment de dorar lo retaula de Maria Santíssima* (24) i té, doncs, el mateix objectiu.

L'import del treball escultòric, com indica el contracte, va ésser de 1.022 lliures barcelonines i 5 sous. El cost de la policromia només es pot calcular aproximadament, atès que sembla no haver-hi contracte. L'única font documental, la tenim en el *Llibre de Comptes* de la Confraria. Les quantitats pagades en concepte de daurar anotades en el *Llibre* sumen 1.128 lliures barcelonines i 5 sous, encara que no sabem si hi van haver altres pagaments. Si el daurat només hagués costat aquest import, el seu preu hauria estat només lleugerament superior al de l'escultura. Habitualment hi ha més diferència.

Tot i amb això, si pensem que la Confraria en l'espai de vint-i-un anys (1691-1712), per a la construcció del retaule despèn més de dues mil lliures barcelonines, tenint en compte els seus escassos ingressos, hem de convenir que realitza un esforç molt considerable.

ANÀLISI DE L'OBRA.

El retaule és de planta poligonal i té una amplària, a la base, de 6,63 m. Consta de sòcol, bancal, dos cossos i àtic. Té cinc carrers. En el carrer central hi ha situada la fornícula de la Mare de Déu titular, una mica sobreelevada respecte al primer cos i penetrant en el segon.

Respecte la iconografia cal destacar que incorpora els quinze misteris del rosari, distribuïts de la manera següent:

- Al bancal, els cinc misteris de Dolor.
- En el primer cos, els cinc de Goig. Per tal de donar cabuda a tots cinc, com que el carrer central és ocupat per la fornícula de la Mare de Déu, el cinquè —Jesús entre els doctors— és situat dessota d'aquesta.
- Al segon cos, quatre misteris de Glòria, a més de la Dormició de la Mare de Déu, ja que el quart misteri —l'Assumpció— és complementat amb la Dormició, moment immediat anterior. El cinquè misteri —la Coronació de Maria Santíssima— ocupa l'àtic, que és un lloc molt visible i per això s'hi va situar el misteri de més gran exaltació mariana.

Llegint el retaule, de la part més baixa a la més alta, es passa del dolor a la glòria. Amb lleugeres variants, és la distribució habitual dels misteris en el moment que s'esculpeix el retaule.

La Mare de Déu del Roser porta corona amb dotze estrelles, que, segons els autors místics, simbolitzen les Dotze Tribus d'Israel.

A l'àtic són col.locats Sant Domènec de Guzman, a qui la tradició atribueix d'ésser el gran propagador de la devoció a la Mare de Déu del Roser, i també un altre Sant important de l'Orde Dominicana, Sant Ramon de Penyafort, general de l'Orde, a més de les Tres Virtuts Teologals, de clar significat dogmàtic.

El programa iconogràfic de la Confraria és molt clar. Posa especial èmfasi en l'exaltació de

Maria a partir de la devoció del Rosari –amb els quinze misteris– i, en segon lloc, en la tasca desenvolupada per l'Orde Dominicana en aquest camp, simbolitzada pels dos Sants esmentats.

Quant a l'estil, el retaule és una evident obra de taller, en la qual es veuen molt clarament les distintes mans. Però cal precisar que és l'única obra conservada i documentada dels tres escultors que consta que hi treballaren. A Lluís Bonifàs, se li atribueix l'obra escultòrica del retaule de la Casa de la Convalescència de Barcelona, però no està corroborat documentalment. Per tant, no és possible la comparació estilística per a fer atribucions. La documentació que tenim, però, ens permet de saber que una bona part dels dos cossos principals del retaule i, probablement, l'àtic, van ésser realitzats per Marià Riera.

Ara bé, tampoc no hi ha uniformitat en aquestes parts del retaule. En el primer cos hi ha diferències evidents entre les escenes de la banda de l'Evangeli i les de l'Epístola, o sigui, l'Anunciació i el Naixement per un costat, i la Presentació i la Visitació per l'altre. Les dues primeres –l'Anunciació i el Naixement– són estilísticament les millors. ¿Seran les últimes que realitzarà Antoni Riera, abans d'abandonar Mataró?

Comparant les escenes esmentades de la banda de l'Evangeli i de l'Epístola, les diferències són clares. Les primeres tenen figures suaus i ondulades, formades amb desimboltura, enfront d'una més gran rigidesa i menor qualitat en el modelatge que observem en les segones.

De les dues primeres, potser l'Anunciació és l'escena més ben aconseguida. L'ondulació i el moviment contingut de les figures, les diagonals, els núvols a manera de boles de cotó fluix, tot descrivint corbes, fan que sigui un bon model del ple barroc, al qual pertany el retaule.

Però, sens dubte, la millor qualitat artística del retaule es troba en la imatge titular i en el sòcol. En primer lloc, hem de dir que la Mare de Déu del Roser és obra d'un gran escultor. La postura de la imatge és majestuosa i elegant, i en la cara, l'escultor, ha cuidat especialment les faccions. A la pròpia bellesa, s'hi afegeix el magnífic policromat, tant l'encarnat de la pell en cara i mans, com, sobretot, els estofats de la túnica i mantell. És una de les figures de qualitat del barroc català.

El sòcol és també extraordinari. Les dues parelles d'atlants són figures fornides i vigoroses, com detalla el precís modelat del seu cos i la ten-

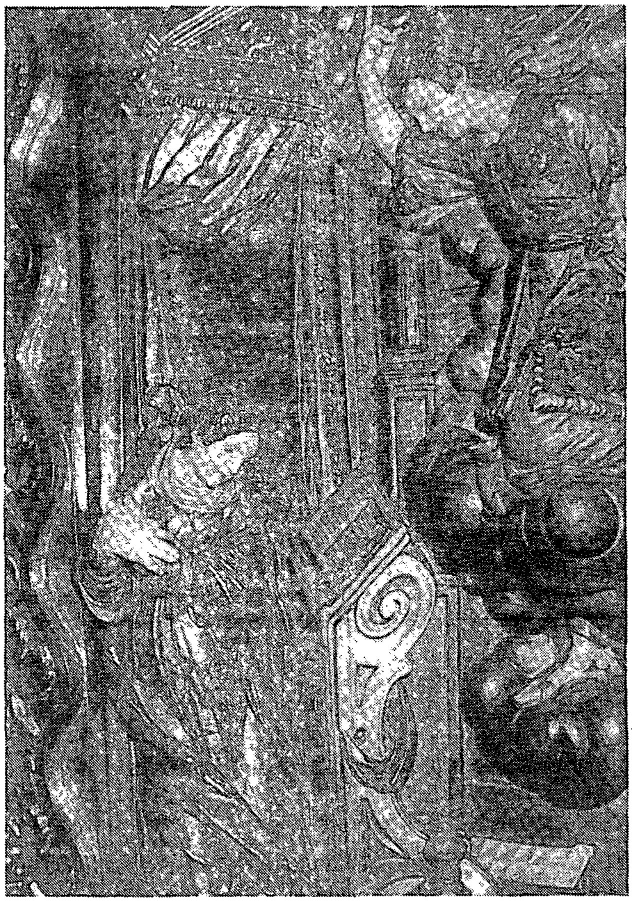

Retaule del Roser. L'Anunciació.
Fotografia: Toni Canal.

Retaule del Roser. Detall de la Presentació.
Fotografia: Toni Canal.

Retaule del Roser. Dos atlants. Fotografia: Toni Canal.

sió dels seus muscles. Aquest tipus d'atlants —amb expressió d'esforç físic, com si suportessin el retaule— seran més freqüents des de principis del segle XVIII, però no abans d'esculpir-se aquest retaule, per la qual cosa deuen ésser dels primers en el barroc català. No ho afirmem perquè han desaparegut molts retaules barrocs a Catalunya.

Els àngels —un a cada una de les portes del sòcol— són també d'extraordinari modelat i el moviment de la seva túnica sembla que els doni vida. En ells s'uneix naturalisme i elegància. Tots els altres elements del sòcol, angelets, elements decoratius, etc., són també de gran precisió i bellesa.

D'acord amb la documentació existent, Lluís Bonifàs, com ja hem indicat abans, només va cobrar 92 lliures barcelonines i 11 sous del total de les 662 lliures barcelonines i 15 sous que eren destinats a tot el treball escultòric. ¿Va poder fer en poc temps, i per aquesta quantitat, la figura de la Mare de Déu del Roser i el sòcol? Penso que, per ara, subsisteixen molts interrogants.

Però encara que el retaule és una bona mostra d'obra de taller, per tal que hi són evidents les diverses mans, en conjunt és un tot harmònic i obra destacada de la nostra escultura barroca.

La recent neteja del retaule permet de veure amb més detall el modelat escultòric, especialment en les escenes del banc que han guanyat molt, i també el treball de policromia que va ésser realitzat amb gran polidesa.

Aurora Pérez Santamaria

NOTES.

1.- Arxiu de la Corona d'Aragó (A.C.A.) Segimon Ros; reg. 373; 1691; folis 49-50.
2.- A.C.A. Segimon Ros; reg. 375; 1693, folis 278-279.
3.- A.C.A. Segimon Ros; reg. 376; 1694; sense foliar.
4.- A.C.A. Segimon Ros; ibidem.
5.- A.C.A. Segimon Ros; reg. 377; 1695; sense foliar.
6.- Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró. (M.A.S.M.) *Llibre de Comptes de la Confraria del Roser*, 1652-1717, foli 186 r.
7.- M.A.S.M. Ibidem; foli 187 r. núm. 6.
8.- M.A.S.M. Ibidem; foli 187 r. núm. 7.
9.- M.A.S.M. Ibidem; foli 197 r. núm. 18.
10.- M.A.S.M. Ibidem; foli 194 r. núm. 18.
11.- M.A.S.M. Ibidem; foli 197 r. núm. 13.
12.- A.C.A. Segimon Ros; reg. 382, 1701-1702; folis. 100-101.
13.- M.A.S.M. *Llibre de Comptes de la Confraria del Roser*, 1652-1717; foli 198 r. núm. 14.
14.- M.A.S.M. Ibidem; foli 201 r. núm. 20.
15.- M.A.S.M. Ibidem; foli 223 r. núm. 11.
16.- M.A.S.M. Ibidem; foli 224 r. núm. 23.
17.- M.A.S.M. Ibidem; foli 227. v°.
18.- M.A.S.M. Ibidem; foli 186 v°.
19.- M.A.S.M. *de la pensió fa la vila de Mataró a la Confraria i paga per 1692 40 L.* Ibidem; foli 188 v°.
20.- M.A.S.M. *Llibre de determinacions del Consell.* Minerva, 1621-1708, folis 208-209.
21.- M.A.S.M. Ibidem.
22.- M.A.S.M. *Llibre de Comptes de la Confraria del Roser*, 1652-1717; foli 185 v°.
23.- M.A.S.M. Ibidem; foli 212 r.
24.- M.A.S.M. Ibidem; foli 221 r. n°. 18.

Les dades corresponents a les notes núm. 20 i 21 del *Llibre de determinacions del Consell* (Confraria del Santíssim Sagrament-Minerva) ha tingut l'amabilitat de proporcionar-me-les el Sr. Rafael Soler.

En el treball que segueix, Roser Salicrú i Lluch, estudiant d'Història, analitza la parròquia de Santa Maria de Mataró a partir d'una peça única al Museu Arxiu, *El Directori del Pàrrocho*, del gènere de les consuetes, escrita el 1780 pel rector Damià Sumalla.

L'article ens descobreix l'estat de la parròquia al darrer terç del segle XVIII i la tasca que hi dugué a terme l'esmentat rector, un personatge molt peculiar, i permet també de fer algunes consideracions sobre l'organització i l'estructura de la, aleshores única, parròquia mataronina.

EL *DIRECTORI DEL PÀRROCHO* DE DAMIÀ SUMALLA. ESBÓS D'UNA ESTRUCTURA I ORGANITZACIÓ PARROQUIAL AL DARRER TERÇ DEL SEGLE XVIII: SANTA MARIA DE MATARÓ.

Ja a la primera meitat del segle XVII, el Dr. Pere Folquer, rector de la parròquia de Santa Maria de Mataró, descrivia la vila com *una de les més populoses, riques i calificades de tota Catalunya* (1). Un segle i mig més tard, Mataró, capital de corregiment i amb privilegi de ciutat, era sens dubte una de les primeres de Catalunya, en plena expansió urbana, demogràfica i comercial. El cens del comte de Floridablanca, de l'any 1787, hi computa 9.943 habitants (2). El gruix de la població s'ocupava en tasques del mar, artesanals, o era jornalera. La resta, bàsicament era conformada per les classes ennoblides, els terratinents, les professions liberals, els comerciants i el clergat. Fruit de llur activitat, al Mataró setcentista s'hi havia obert pas l'estament dels negociants, *aquelles persones més o menys acabalades que, ultra dedicar-se a activitats purament de comerç, acabarien promovent la introducció ací d'especialitats de caràcter industrial i artesà, notablement la implantació de la incipient indústria tèxtil i de les "fàbriques" d'estampats o indianes* (3).

Envoltada d'aquest marc, però també imbricada en ell, la Parròquia de Santa Maria és l'única parròquia de la ciutat (4).

Els seus orígens es fonen en el temps. No se sap si al mateix lloc on ara es troba Santa Maria hi hagué el temple romà d'Iluro, però, en el seu recinte, s'hi han excavat enterraments cristians del segle IV o V. La primera documentació conservada que fa referència a la parròquia és del segle XI. Fou primer el temple? Fou primer l'agrupament humà? De totes maneres, és ben cert que la vida urbana de Mataró, almenys fins al segle XIX, es desenvolupa a l'entorn de la parròquia, i que l'evolució de la parròquia i de la població es troben estretament vinculades.

En el cas de Mataró seria excessivament simplista de veure la parròquia només com a institució religiosa; ha de considerar-se també com a nucli de vida social, com a institució a l'entorn de la qual es desenvolupa la comunitat, però desplegada, ella mateixa, dins la comunitat.

A través de l'organització parroquial es canalitzen tot un seguit de necessitats de la comunitat humana, essent, potser, la mateixa parròquia una d'aquestes necessitats. La parròquia és sostinguda per la comunitat, però aquesta entesa, com a grup humà cohesionat, probablement no seria la mateixa sense l'estructura parroquial.

El cas de Mataró fa pensar també que, a nivell local, als orígens, història social i història parroquial són difícilment destriables. Més endavant, quan al costat de l'estructura parroquial haurà madurat una estructura municipal, serà quan podran haver-hi interessos diferenciats, pugnes de poder. Però, on es troba l'origen de la universitat? No es generarà potser a l'entorn de la parròquia? No s'ha de veure la parròquia com una estructura imposada, caldria considerar-la com una unitat originada per la mateixa societat. Fins que la uni-

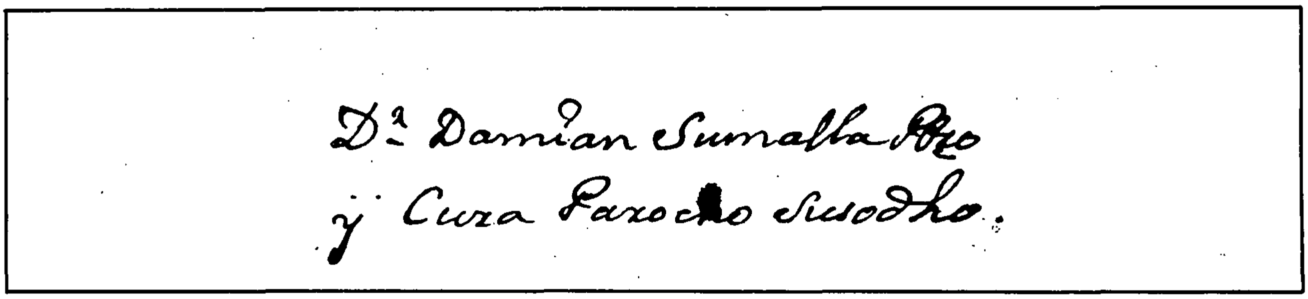

Signatura del Rector Damià Sumalla.

versitat no hagi estat plenament assumida per la comunitat no hi haurà consciència que és una institució diferenciada respecte de la parròquia.

Tot i amb això, parròquia-comunitat-universitat seguiran estretament interrelacionades. És cert que la parròquia té una sèrie de prerrogatives sobre la comunitat. Però també les té la universitat dins la parròquia. Hi té drets, poder de decisió sobre algunes qüestions i intervenció directa en d'altres. La universitat controlarà l'obra de l'església i hi farà aportacions econòmiques importants. Intervindrà en tota mena de pactes i concòrdies, fins i tot les relatives al clergat parroquial. I ho farà, no només en salvaguarda de les pròpies prerrogatives, sinó també com a orgamisme moralment defensor dels interessos de la comunitat.

Repeteixo que aquest és el cas de Mataró i que a ell ens hem de referir concretament, perquè cada entitat parroquial és un cas particular i el seu règim intern i la seva relació exterior no són regulables de forma global, sinó que els han gestat tot un seguit de costums, de pactes, concòrdies, decrets i visites pastorals individualitzats, tot i que, evidentment, pertanyen a un marc jurídic generalitzat que respon a directrius comunes. Per això, en parlar d'una parròquia concreta, cal tenir molt clar que la seva història eclesiàstico-parroquial depèn de la també seva història jurídico-parroquial, que, evidentment, és difícilment separable de la història local de la comunitat on es troba.

Com ja hem manifestat, Mataró durant els segles XVII i XVIII té un gran creixement econòmic, demogràfic i urbà. Aquest creixement fa insuficient, per a la ciutat, el temple parroquial, d'estil gòtic, edificat als segles XV i XVI, en substitució d'un altre més antic, romànic o pre-romànic. A partir del 1675 s'inicia la construcció de l'església actual, d'estil barroc, ampliant l'antiga en llargària i alçada. Les obres duraran fins ben entrat el segle XVIII.

El terme parroquial de Santa Maria de Mataró, comprèn la ciutat i el seu terme. Aquest conté l'antiga parròquia de Sant Martí de Mata, com a sufragània, i els veïnats de Cirera, Valldeix i Traià. Per una anotació de l'any 1775, sabem que la parròquia tenia en aquell moment 7.018 ànimes de comunió, 2.913 homes i 4.105 dones, xifra gens menyspreable (5).

La rectoria de Mataró, *la més pingüe del bisbat i de tota Catalunya* (6), des del 1776 al 28 de gener del 1793, és en mans de Damià Sumalla, natural de Sant Llorenç de Cerdans, al Vallespir, Doctor en Dret Canònic i en Teologia, que abans havia estat rector de Sant Miquel i Sant Jaume de Barcelona (sabem que l'any 1773 ho era) (7) i Vicari General i Oficial dels bisbes de Barcelona Asensi Sales i Josep Climent, qui el féu governador del bisbat el 1776. Segons Ferrer i Clariana, que no en cita les fontes, morí a Barcelona i fou enterrat a la Capella dels Dolors de Santa Maria (8).

Sumalla ens deixà una peça única a Santa Maria, el *Directori del Pàrrocho de la Iglésia de Santa Maria de Mataró, treballat per lo Rector actual, Doctor Damià Sumalla, als 22 Novembre de 1780.* (9).

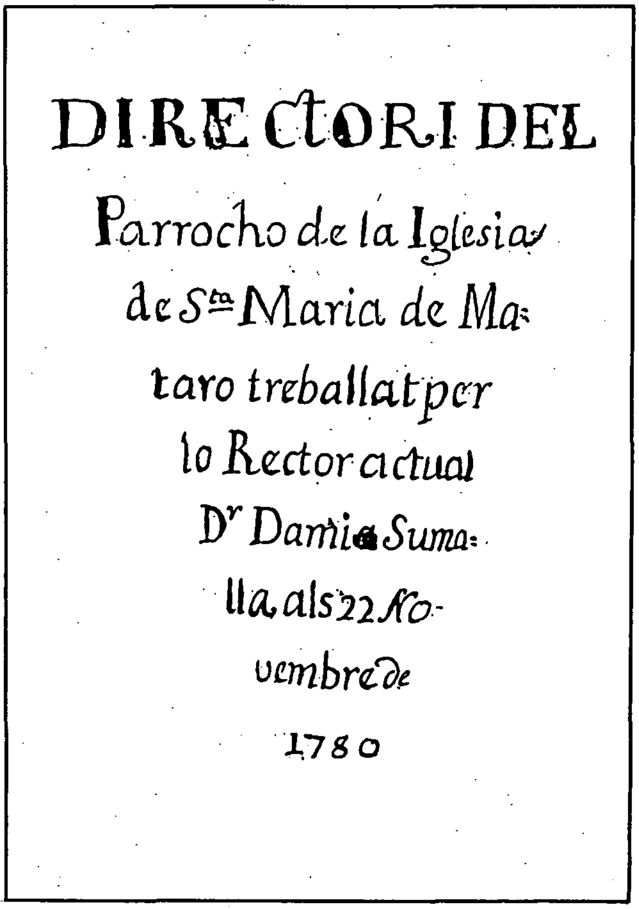

DIRECTORI DEL
Parrocho de la Iglesia
de Sta Maria de Ma-
taro treballat per
lo Rector actual
Dr Damia Suma-
lla, als 22 No-
vembre de
1780

Portada del *Directori del Pàrrocho*.

Cal incloure aquest *Directori de Pàrrocho* dins la tipologia de les consuetes, inicialment llibres on consten les cerimònies i consuetuds litúrgiques d'una església o monestir. Antoni Pladevall i Josep Maria Pons i Guri, en una ponència presentada al II Congrés Litúrgic de Montserrat, n'expliquen l'origen i evolució a nivell global. Distingeixen una primera època (segles XIII al XVI) en què la consueta *és essencialment un llibre coordinador dels altres llibres litúrgics del seu temps, ... amb la finalitat d'advertir l'ofici divinal i la missa corresponents a cada diada. Són, de fet, una mena de "directori", si bé, a mida que avença el temps, s'hi van enregistrant pràctiques o maneres peculiars de celebrar els misteris divins a cada església. La consueta és, doncs, un llibre nascut de la necessitat de celebrar uniformement i correcta el ritus i les cerimònies sagrats* (10).

Aquests costumaris, majoritàriament anònims, solen ordenar-se cronològicament seguint l'any litúrgic, descrivint els deures i usos corresponents. Hi ha, però, parts accessòries que són variables, com tractats de cronologia, normatives de cant i de resos canònics, notacions musicals, ordinacions de l'església en general i, sovint, afegitons que denoten canvis en la litúrgia.

Les consuetes, que en el transcurs de la primera època esdevenen cada cop més localistes i narratives, a finals del segle XVI *es limiten a descriure les cerimònies, qui les ha de portar a cap i fins i tot, a voltes, qui les subvenciona; amb això s'abandonarà del tot el tipus de l'antiga consueta-directori* (11). En una segona època, que arribaria fins a les darreries del segle XVIII, les consuetes parroquials, redactades ja en català, es presenten *com un inventari descriptiu de les pràctiques peculiars de cada parròquia, i sobretot, com un llibre utilitari, on l'aspecte econòmic munta a voltes sobre la part litúrgica* (12), mentre que les de les catedrals, patró normatiu de la diòcesi, són molt més conservadores de l'aspecte litúrgic.

Un dels factors que contribuí a invalidar les velles consuetes-directori per donar pas a les noves, fou la impremta, que des de principis del segle XVI permetrà que cada diòcesi imprimís els propis rituals, missal i breviari, però aquest fet també coincideix amb la nova estructuració litúrgica que arrenca del Concili de Trento (13). *La darrera desena del segle XVI és el moment inicial de la formació de les consuetes d'aquesta segona època, sobretot parroquials, i l'origen de la consueta moderna* (14). Les noves consuetes abandonen poc a poc l'ordre del calendari i el desenvolupament de l'ofici divinal, per a limitar-se a les solemnitats externes que acompanyen cada cerimònia; només cal que hi constin els ritus i els costums particulars de cada església, allò que fa referència a la gestió d'obrers i oficials, nombre i ordre de les diverses celebracions, els aniversaris fundats, els delmes i les primícies, el servei de les campanes...

A finals del segle XVII i especialment al segle XVIII, les consuetes es van desvinculant dels aspectes econòmics i patrimonials per dedicar-se, com ja hem dit, a costums i actes de culte; això contribuirà a la gènesi i al desenvolupament de la documentació parroquial de caràcter específicament econòmic (fundacions, aniversaris, delmes...).

A part de l'aportació de Pladevall i de Pons Guri, cal destacar també el treball monogràfic de Joaquim M. Puigvert i Solà, *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consueta (Riudellots de la Selva)* (15), en base a una consueta del 1763, de títol prou explícit, i que en la seva part introductòria, *Les consuetes parroquials, unes fonts històriques ignorades*, remarca l'interès episcopal per les consuetes i la seva doble funcionalitat, d'una banda jurídico-canònica, per a la regulació i unitat del culte, i de l'altra pràctica, perquè els rectors, en prendre possessió d'una parròquia, poguessin conèixer llurs deures, rèdits i costums peculiars; d'alguna manera tenen també una finalitat pedagògica. Puigvert destaca també el desinterès o desconeixement per part de la historiografia (l'acadèmica, en definitiva) per les consuetes, mostra de l'ús parcial dels arxius parroquials.

El *Directori del Pàrrocho* de Damià Sumalla s'inclouria, doncs, entre les consuetes del final de la segona etapa, en l'evolució que hem contemplat. El nostre directori, com bé indica el seu títol, s'ha d'incloure en el conjunt de les consuetes no gaire litúrgiques i més locals. De tipus narratiu, ben organitzat i repartit en apartats sobre aspectes específics, bàsicament fa referència al paper del rector, als seus drets, deures i obligacions. Entraria, doncs, en la categoria d'aquelles consuetes particulars d'oficis o càrrecs que abunden més que mai als inicis de la segona època. Més endavant ja veurem les motivacions que, al meu criteri, impulsaren Sumalla a la seva redacció. La part litúrgica esdevé secundària, i la part econòmica és potser la que més interessa a l'autor, ja que els seus drets i deures sovint estan en relació amb aquesta.

El *Directori* no està escrit en forma de calendari. Només un apartat té aquesta estructuració, el que tracta de les *Hores d'entrar en lo cor*, i no segueix el calendari litúrgic, que s'inicia a l'advent, sinó el civil, de gener a desembre. Contempla, més que res, les festivitats de l'església, evidentment d'acord amb els usos locals, però incloent només una guia horària, freda i funcional. Pel que fa al seu títol, sembla en contradicció amb el que hem dit sobre les consuetes tardanes, que abandonen el model de directori, però està ben d'acord amb el seu contingut. Perquè realment es tracta d'un veritable directori destinat als futurs rectors, que els orienta en tots els aspectes de les diverses funcions i atribucions del càrrec de rector de Santa Maria de Mataró. Quan parlàvem abans de directori ho fèiem en un sentit ben distint.

El *Directori del Pàrrocho*, iniciat com ja hem dit el vint-i-dos de novembre del mil set-cents vuitanta, s'allarga durant tot el rectorat de Sumalla i més enllà i tot. Si Puigvert destaca la funció pràctica de les consuetes, el nostre *Directori* n'és una mostra ben palpable. No solament fou utilitzat per Francesc de Verneda, successor de Sumalla, rector des del 1793 fins al 1807, sinó que hi ha anotacions fins a principis de l'actual segle, la darrera de les quals, de 1904, indica la fi del rectorat de Pau Costas (1893-1904). Les anotacions mostren la utilitat del *Directori*, però són fetes majoritàriament en dos dels apartats concrets que contempla l'obra, el rectorologi, on s'inclou l'anotació del 1904 i la part que Sumalla titulà *En quant a les ocorrents admissions*, on s'inscriuen, de forma no pas continuada, algunes de les admissions dutes a terme, la darrera de les quals data del 1883.

Francesc de Verneda, successor de Sumalla, continua en part el *Directori*. Amb lletra molt clara i precisa —és una lletra característica— segueix les anotacions de Sumalla. Són també de Verneda els molts papers intercalats dins del *Directori*, relacionats amb els aspectes tractats en el redactat de Sumalla; tenen un caràcter més anecdòtic i puntual i relaten esdeveniments ocorreguts durant el seu rectorat, casos instructius relacionats amb el contingut primer de l'obra, o novetats en relació a l'església. Dos apartats del *Directori*, *la Tabula ad cognoscendum Ortum et Ocassum Solis intra Anni totius decursi*, o *Taula per conèixer les hores y quarts del crepúsculo, de l'eixir y pòndrer-se lo Sol, y d'entrar ser nit per los Mesos de l'Any*, i un *Directori per les Hores, y Quarts, en què se deu tocar la primera Oració del vespre en la Iglésia Parroquial de Mataró, per regular les funcions dels Viatichs y Extremuncions que ocorrien acerca del vespre y la nit*, són afegits per Verneda.

Força considerable, però molt més parcial, és la contribució de Marià Sanabre, successor de Verneda i rector des del 1814 a 1837, amb anotacions a l'estil de les de Verneda i especialment continuador de la taula de les admissions.

Hem de reconèixer que, per ara, la informació que tenim de Damià Sumalla és migrada; la seva abstracció social i la seva formació i caracterització intel.lectual ens són desconegudes. No obstant això, disposem de l'índex *post-mortem* de la seva biblioteca (del 1801) (16), l'anàlisi del qual ens diria molt, però és una tasca pendent. La lectura del *Directori*, malgrat tot, no ens deixa pas amb les mans buides. Sumalla se'ns dibuixa com un home cultivat, racional, ordenat i metòdic, però sobretot com un personatge autoritari, disposat en tot moment a posar les coses al seu lloc. La visió que en tenen els seus preveres és ben clara, però Sumalla no ho entén, i se'n ressent, perquè creu obrar com li pertoca, *con dolor de su corazón ha visto el encono y furor con que procuran con todas veras hazer al subsignante odioso, usando contra él las expressiones denigrativas de su honor: diziendo en ellas que se emplea en proponer disputas infundadas que causan pública murmuración en la ciudad, que trata a los Residentes poco menos que unos esclavos, que tiene espíritu de señorear, vexar y oprimir al Clero, aún por medios injustos, que trastorna las Horas de las funciones Ecclésiásticas y que va con sus operaciones a commover y alborotar a la ciudad y a la Feligresía entera, que ha dado en trastornarlo todo, que tira a atribuirse un Tirano y despótico govierno, que trata a los Residentes como esclavos negros y cosas semejantes, faltando a la Charidad, a la Justicia y aún a la Verdad.* (17) Però el clergat no cessa de lamentar-se, perquè estan *cansados unos y otros y todo el común de los continuos movimientos del Doctor Sumalla* i perquè *de los multiplicados e impertinentes recursos de su Reverendo Cura Párroco se ve con evidencia que no quiere vivir con Unión, ni quietud con sus Coadjutores y hermanos, ni es su genio dexar a éstos en paz.* La *impertinencia* de Sumalla, *¿qué otra cosa es sinó sembrar el espíritu de división y discordia en el común de este afligido Clero?. El espíritu del Rector Doctor Damián Sumalla pareze que más se dirige a cortar las fuersas del común de esta Iglesia, para que no pueda defensar sus derechos, que no a la utilidad* (18).

Les acusacions són contundents, però no desencaminades. Si bé, sens dubte, són exagerades, concorden amb la imatge que trasllueix de Sumalla amb la lectura del *Directori*.

Fins ara hem esmentat només el *Directori* iniciat el 1780, però cal destacar també un intent anterior, de l'any 1776, que ja el perfilava, iniciat pel rector Sumalla immediatament després de la seva presa de possessió de la rectoria de Mataró. Es tracta del *Directori per lo Rector de la Iglésia Parroquial de Santa Maria de la ciutat Mataró y suffragànea de Sant Miquel y Sant Martí de Mata, treballat per mi Damià Sumalla, Doctor en Santa Theologia y Cànons, Pàrrocho de dita Iglésia. Començat als 30 setembre de l'any 1776, essent Papa Pio VI, essent Rey d'España Carlos III y essent Bysbe de Barcelona lo Il.lustríssim Señor Don Gavino de Valladares y Mesia.* (19). És admirable la rapidesa amb què Sumalla pren coneixement i es familiaritza amb tot allò que fa referència a la parròquia. En aquest primer *Directori*, Sumalla mostra ja una profunda coneixença, i una presa de consciència admirable, de l'estat de la parròquia. El *Directori* pressuposa també un exhaustiu examen de l'Arxiu del Rector de la Parròquia, sobretot en l'aspecte jurídico-canònic, en el qual no li degué ser difícil introduir-se com a doctor en cànons que era, aspecte que domina amb extrema facilitat, de manera que, de vegades, es fa difícil entendre allò que Sumalla escriu, i no pas únicament avui, sinó que la lectura era igualment difícil per als seus contemporanis. El mateix Verneda,

14 Tabula ad cognoscendum Ortum et Occasum Solis intra Anni totius decursu

Dias	Mensis	Crepusculum	Ortus Solis	Ocasus Solis	Nox
23-	in Januario.	Hora 5- 2 quadus	Hora 7- 1-quadr	Hora 4. 3 quadus	Hora. 5 3 quadus
6- 18-	in Fabruario.	Hora 5-1 quar Hora 5-	Hora 7- Hora 6 3 quadus	Hora 5- Hora 5- 1-quadr	Hora-6. Hora-6. 1-quadr
1- 11- 21-	in Martio.	Hora 4 qua 3- Hora 4 qua 2- Hora 4 qua 1-	Hora 6 gua 2. Hora 6 gua 1. Hora 6-	Hora 5 gua 2. Hora 5 gua 3. Hora 6-	Hora 6 gua 2- Hora 6 gua 3. Hora 7-
2- 23-	in Aprili-	Hora 3 gua 3- Hora 3 gua 2-	Hora 5 gua 2. Hora 5 gua 1.	Hora 6 gua 2. Hora 6 gua 3.	Hora 7 gua 2. Hora 7 gua 3.
6- 20-	in Mayo-	Hora 3.- Hora 2 gua 3.	Hora 5. Hora 4 gua 3.	Hora 7- Hora 7 gua 1.	Hora 8- Hora 8 gua 1.
22-	in Junio.	Hora 2 gua 2	Hora 4 gua 2.	Hora 7 gua 2.	Hora 8 gua 2.
26-	in Julio.	Hora 2 gua 3.	Hora 4 gua 3.	Hora 7 gua 1.	Hora 8 gua 1.
10- 22-	in Augusto-	Hora 3- Hora 3 gua 1.	Hora 5. Hora 5 gua 1.	Hora 7- Hora 6 gua 3.	Hora 8- Hora 7 gua 3
2- 13- 23-	in Septembri.	Hora 3 gua 3. Hora 4- Hora 4 gua 1.	Hora 5 gua 2. Hora 5 gua 3. Hora 6.	Hora 6 gua 2. Hora 6 gua 1. Hora 6.	Hora 7 gua 2 Hora 7 gua 1. Hora 7.
5- 26-	in Octobri.	Hora 4 gua 2 Hora 5-	Hora 6 gua 1. Hora 6 gua 3.	Hora 5 gua 3. Hora 5 gua 1.	Hora 6 gua 3. Hora 6 gua 1.
7- 21-	in Novembri	Hora 5 gua 1. Hora 5 gua 2.	Hora 7- Hora 7 gua 1.	Hora 5- Hora 4 gua 3.	Hora 6- Hora 5 gua 3.
22	in Decembri	Hora 5 gua 3.	Hora 7 gua 2.	Hora 4 gua 2	Hora 5 gua 2

Taula per al coneixement de la sortida i de la posta de sol.
Escrita pel rector Francesc de Verneda.

per obrir-s'hi pas, necessita de fer anotacions marginals que li aclareixin l'estat de dret del moment, com la que fa referència al capítol de les admissions, anotant, quan correspon, *instrucció convenient*.

El *Directori* de 1776 és, com hem dit, punt d'arrencada des de 1780, més ampli i complet, encara que en ocasions reprodueix literalment les coses escrites el 1776. Aquest fet demostra, com dèiem abans, que Sumalla des d'un principi tingué un bon coneixement de l'estat de la parròquia, ja que no li calgueren rectificacions en el trasllat al *Directori* de 1780, que amplia la informació del 1776, però no la varia substancialment. Les ampliacions corresponen a apartats concrets i també a l'esquema general, que incorpora aspectes no contemplats el 1776. Sembla que fins a l'inici del nou *Directori* Sumalla treballà en el primer, que quedà incomplet, ja que els encapçalaments que consten a l'índex són reproduïts a la pàgina que els correspon (el llibre és numerat) però alguns fulls són en blanc. Sumalla usa un sistema de ratlles verticals al marge esquerre de cada foli per indicar els que ja han estat copiats al nou llibre. El 1780 la tècnica de distribució d'apartats és la mateixa que el 1776, de manera que tots els fulls són també numerats i indexats per matèries segons l'espai que preveia necessitar per a llur tractament. Això fa que restin fulls numerats però en blanc, que són els que posteriorment permetran de seguir-hi escrivint, allargant els apartats originaris o afegint-hi els nous. L'espai reservat a cada matèria és aquí més ampli que el 1776, on alguns espais són molt plens. Desconeixem perquè Sumalla decidí d'abandonar l'obra del 1776, però sembla que es va proposar una nova redacció, més ambiciosa i àmplia que la primera, més narrativa, en la qual es poguessin incloure les pròpies experiències, i amb una intencionalitat més clara de cara a prevenir els futurs rectors (l'obra de 1776 és més una recopilació utilitària de coneixements que no pas una eina per ajudar els successors). Potser també va influir-hi la manca d'espai en el primer llibre, de dimensions reduïdes, que es feia petit a mesura que Sumalla hi incorporava noves aportacions.

Observant la caligrafia del nou *Directori* que, poc a poc, esdevé tremolosa i insegura, i que va perdent la claredat i fixació inicial, intuïm que Sumalla degué patir algun tipus de malaltia que li dificultava escriure. La seva escriptura va degenerant, fins a l'extrem que la lectura es fa difícil. Això es tradueix també en un ús cada cop més freqüent d'abreviatures i en un llenguatge que va esdevenint més concís i escarit, molt diferent de l'inicial.

És possible que Sumalla es proposés de redactar el *Directori* a partir de l'estat en què trobà la parròquia a la seva arribada. Malgrat el respecte que manifesta pels seus antecessors, implícitament critica el poc ordre observat i la relaxació de l'autoritat i dels drets del rector. Per això, primer de tot, procedeix a un examen exhaustiu de l'estat de dret de la parròquia, especialment pel que fa a la figura del rector i que bàsicament queda de manifest al *Directori* de 1776. Sumalla investiga a l'arxiu parroquial i assoleix un profund coneixement de l'estructura de les ordinacions i dels estatuts de la parròquia. A qualsevol aspecte que tracta li atorga un contingut diacrònic abans d'arribar a la *instrucció convenient* que esmentava Verneda, fent sempre al.lusió al seguit de pactes, concòrdies, causes, decrets i visites que legislen al respecte, sobreposant les unes a les altres, originant la confusió abans esmentada, malgrat que deixi molt clar que qualsevol punt o capítol es troba en vigència si no consta en un document posterior la seva explícita derogació o modificació. D'aquesta manera, una visita pastoral, per exemple, pot tenir una vigència parcial, i això és el que produeix confusions i aparents contradiccions.

Els coneixements en lleis que té Sumalla el fan estar molt per damunt de la capacitat d'aquells qui, per diverses causes, es veuen enfrontats a ell, i generalment surt victoriós de tot allò que es proposa, perquè les autoritats jurídiques competents li atorguen sempre la raó en dret.

Sumalla pretén i aconsegueix imposar la seva autoritat, el *jus parrochi*, regulat per tota la paperassa que ell tan bé coneix, en detriment evident i especial dels preveres residents de la parròquia, habituals, fins a la seva arribada, a tot allò que havia esdevingut costum i tradició en el funcionament i l'organització parroquial, al marge de qüestions de dret, menys en els casos excepcionals.

Sumalla no deixa que res se li escapi de les mans, s'imposa com a superior, amb el dret a la mà quan li convé, perquè a vegades també ell opta pels costums que *des de temps immemorial* s'observen a la parròquia, i fa esment al seu favor dels records dels *admesos y residents antiquiors*.

És curiós i divertit de veure les lectures parcials i interessades que, tant Sumalla com la resta de preveres, fan d'allò que els interessa. Un exemple ben il.lustratiu és el conflicte que genera la sentència de 10 de març de 1786, referent a un anterior trasllat a causa i seqüela del 1783, que enfrontava, sobre la forma d'admetre noves fundacions, les pretensions de Zeladors i Arxivers a les del rector. Els problemes originats per la lectura de la sentència obliguen finalment el Vicari General del Bisbat, Martínez de la Vega, a expedir un ofici original *sobre la intel.ligència i veritable sentit dels punts de la sentència del 10 de març del 1786* (20).

Una altra de les característiques de Sumalla queda ben exemplificada amb el cas del monjo de Mata. Al *Directori* del 1776, Sumalla narra un conflicte que té amb el monjo de Mata, un

home vell que des de feia molts anys tenia aquest càrrec. El monjo pretenia que Sumalla li deixés quedar els drets d'ofertori de les misses celebrades a Mata, tal com ho havien permès fins aleshores els anteriors rectors de Santa Maria. Sumalla no li reconeix aquest dret, que correspon al rector, i es nega que el monjo tingui els ofertoris. El monjo pretén tenir-hi dret i aporta un pergamí en el qual consta. El rector, convençut de la falsedat del document perquè, *entre altres coses se llegeix una clàusula borrada en dos mots (y per consegüent sospitosa)* (21), no transigeix. En canvi, el 1780, mort l'antic monjo, i ocupant el lloc un de nou, ho concedeix perquè se li demana de gràcia. Ens ho explica així: *Nota que per los diffunts que allí (Mata) s'enterren, no solen pagar dret algun al Rector ni de tocs, ni de cerca, ni de terratge; no sé com s'ha introduhit, y fins lo Monjo s'attirava lo offertori, però a açò me vas resistir, menos que m'ho demanassen de gràcia, y en effecte los obrers de dita Iglésia m'ho demanaren de gràcia per lo Monjo, per lo treball d'ajudar la Missa, escombrar la Iglésia y tocar campanes, y los ho vas concedir durant Beneplàcito, vehent que mos Antecessors havien tollerat. Succehí en quinze Novembre 1778, essent obrer Parés. Testimonis, Martí Janer de Mata y lo Reverend Nicolau Guañabens, Prevere* (22). Sumalla mai no cedirà la seva autoritat davant d'exigències ni de raons; les seves concessions seran sempre de gràcia *y no de justícia*, de plena voluntat, si li ho sol.liciten humilment i amb "bones maneres", reconeixent-li els seus drets i sense admetre cap tipus de coacció.

Els preveres de Santa Maria es queixen de Sumalla. Però és ben cert que a la seva època els conflictes són constants, se segueixen causes i processos un rera l'altre. I també, una vegada rera l'altra, Sumalla va imposant les seves prerrogatives en detriment de les dels seus subordinats. No és d'estranyar doncs, la visió malèvola que en té el clergat de Santa Maria. No obstant això, el rector tampoc no s'està de fer atacs directes, avisant els futurs rectors del perill que corren si confien massa en els seus subordinats. Així, per exemple, els posa en quarantena respecte les relacions que fan els arxivers dels afers tractats a les juntes, i sobre la forma de tractar-los. *Advertesca lo Rector, que lo Arxiver, en un llibre de resolucions de Juntes que tenen en lo Arxiu, en la descripció de lo resolt en la Junta General sobredita de 3 Dezembre 1778, en què jo vas disposar les Hores Ordinàries* (referint-se a les d'entrada al cor) *se engañà, dient que açò s'havia resolt a pluralitat de veus, pués no se passà per vots, ni jo ho hauria permès; sí que m'ho demanaren y los ho vas concedir com tinch dit; y si bé que dit llibre no fa fe alguna, pués és escrit del sol Arxiver que no té autoritat alguna ordinària.* Dóna crèdit, en canvi, a una informació que va rebre, en poder del reverend Narcís Estrach, vicari, de tot el que havia succeït a la junta general, que quedà original al manual d'aquest vicari i de la qual féu extreure còpia autèntica (23). Sumalla, que ja n'ha tingut prou amb una vegada, després d'una concessió semblant feta sobre un canvi d'horari de la conventual els dies feiners, a petició dels dos arxivers, el 1789, anota al *Directori* que *y vas condescendir; ho noto perquè si a cas en lo llibre de l'Arxiu portassen esta mudança com a feta per resolució de Junta, no se done crèdit* (24).

Sumalla, tant en el cas del monjo de Mata com en l'afer dels arxivers, fa acusacions de manipulació i falsificació, acusacions que nosaltres mateixos, a partir d'una lectura contrastada dels dos directoris, podríem fer-li en relació al nomenament de cinc xantres o cantors, admissions per a músics acordades entre el rector Llauder i l'Ajuntament, per concòrdia del tres de març del mil-set-cents quaranta-un. El 1776, en una primera anotació, que es troba esmenada, Sumalla reconeix que, el nomenament, el fa l'Ajuntament, que selecciona i elegeix els *admitendos*, i que el rector els admet i aprova el seu nomenament en allò que fa referència al fundat (els admet a les distribucions de fundat). Una segona anotació, un cop ratllada la primera, atribueix també al sector la selecció dels aspirants a l'admissió, i inclou, a més, una nota que diu que la dita concòrdia del 1741 no es troba a l'arxiu perquè s'ha perdut, i que ell n'ha fet una còpia *fideliter* (i per tant no concordada, o sia digna de crèdit en la mesura que pugui ser-ho la seva paraula) (25). Això ens fa suposar una certa "adequació" de la còpia als propis interessos. Per contra, al *Directori* de 1780 silencia tot això i anomena només una còpia autèntica que hi ha a l'arxiu. Havia aparegut l'original perdut, o la seva còpia ja era considerada autèntica?.

Al marge dels suposats enginys de Sumalla, no es pot negar que posà en ordre un seguit de qüestions abandonades o menystingudes pels seus antecessors. Hem vist com en el primer directori intenta recollir l'estat de l'església i tot allò que li pot ser útil per a un bon coneixement de la parròquia. I que, en el segon directori, hi afegeix l'objectiu que la recopilació de dades serveixi als futurs rectors, en base a les seves experiències com a rector i a tot allò que, poc a poc, va "posant al seu lloc". Paral.lelament intenta també d'ordenar altres qüestions, per a ell fonamentals, que el temps i el costum han anat sedimentant. Sumalla s'indigna perquè el *Llibre de capbreus* de la rectoria ha desaparegut i ningú no sap donar-ne raó. No sabem quant de temps va estar perdut, però el 1780 Sumalla féu *capbrevar les pesses de terra que estan en Alou del Rector, en poder d'Anton Torras, Notari de Mataró, y m'ha costat molt diner y molta diligència, perquè en la Rectoria no hi trobí títol algun, ni altre paper que les llibretes de cada any, quals fiu enquadernar* (26).

A la coberta del *Llibre de Capbreus* va anotar *Lo Rector de deixe eixir de l'Arxiu est llibre, qual me costà molt de trobar, pués era pedut fora*

casa, y lo mateix dich dels demés papers; quan se'n necessiti algun que fassa venir lo Notari [...] *o algun vicari si és per lo for Ecclesiàstich.* (27) Considerant tot això podem pensar que l'arxiu era un desgavell, i no només Sumalla se'n queixava, sinó que els mateixos arxivers es lamentaven del desordre, però en culpaven el rector perquè no els proporcionava ajudants i perquè amb la misèria de salari que rebien com a tals ja feien prou amb el que feien.

Pel que fa a les fundacions, la situació era similar: *havent observat que los Antichs no se cuydaven de fer Decretar per lo Ordinari les fundacions de Misses y Aniversaris, segons mana la Butlla d'Urbano Octau, vas lograr un Decret General de l'Ordinari per totes les fundacions fetes en esta Iglésia fins lo dia 26 Juny de mil set-cents vuytanta.* (28) A partir d'aquí, Sumalla procedeix a *escudrinyar* quines són les fundacions fetes fins aleshores, donant lloc al *Llibre de Fundacions fetes* del 1786 (29). Sumalla intentarà encara crear un quadern per anotar les obligacions dels admesos de cara a les noves admissions que es vagin fent, però tindrà una curta durada, només de 1790 a 1794, fins a l'arribada de Verneda. (30)

Ja hem remarcat que Sumalla promou moltes causes i plets, especialment, però, durant la dècada dels vuitanta, quan ja havia tingut prou temps per aclimatar-se a Mataró i per recollir tots els arguments que li eren necessaris per a dur a bon port els seus projectes.

També hem dit que l'autor del *Directori* estava ben preparat per afrontar-los, gràcies als seus estudis i als seus coneixements en dret. Tot i amb això, Sumalla no s'està d'anar treballant la seva "tàctica", recopilant tota la informació que li pot ser necessària i analitzant precedents de possible utilitat en tot allò que promou. Això queda ben reflectit en gran part del llegat documental d'aquest personatge. Són nombrosos els papers de Sumalla que hem pogut trobar i que ens ho demostren, com ara el Plec núm. 7 de l'Arxiu del Rector, que conté tot un lligall de *notes sobre causes*, que *són varios borradors y notes que poden ser molt conduents; tracten sobre les disputes que hi ha hagut entre el rector y els admesos, residents y beneficiats*, i *nota dels instruments que necessito per les causes corrents.* Al Plec núm. 5, hi trobem uns *apuntaments o apuntacions del bon dret que assisteix al rector*, contra les pretensions dels zeladors i arxivers expressades en els trasllats de causa de 1783, que contemplen l'estat de l'església des de la Concòrdia de 1754, de la qual ja parlarem, del domini directe de l'hort i celler de la rectoria, de l'admissió de fundacions, de la disposició de les hores d'entrada al cor, dels vicaris, de la manca de poder... Al Plec núm. 31 es recullen els *atemptats comesos contra lo Rector.* Ultra tots aquests punts compresos en els diversos plecs de l'arxiu del rector, l'apartat de *Documentació dels*

FLORILEGIUM

PAROCHORUM

THEHOLOGICO-CANONICUM

IN QUO PLURA AD PRAXIM CONDUCENTIA

ELUCIDANTUR

OPERA, ET STUDIO

DAMIANI SUMALLA PRESBYTERI, EXVIcarii Generalis Diœcesis Barcinonensis, S. Theologiæ, & Juris Canonici Doctoris, & à quadraginta, & amplius annis Parochi ejusdem Diœcesis.

SUPERIORUM PERMISSU.

Excudebat Matarone JOANNES ABADAL, Typographus, & Bibliopola, ANNO MDCCXCIV.

Rectors corresponent a Sumalla, conté també quasi exclusivament fulls manuscrits de Sumalla en relació a assolir una bona preparació i base per a la defensa de tot allò que duia entre mans.

Abans de donar pas a una anàlisi de la informació que conté el *Directori del Pàrrocho* de 1780, no podem deixar d'esmentar el text que seria, en definitiva, la seva culminació, el *Florilegium parochorum theologico-canonicum* (31), editat el 1794, obra del mateix Sumalla, que suposa en certa manera la seva consagració com a autoritat capacitada en lleis, i que no hauria estat possible sense la base i l'experiència que li suposà la rectoria de Santa Maria i la confecció del *Directori.*

El *Florilegium Parochorum* és un pas més enllà del nostre directori. Tot allò que en aquest era local i particular, destinat a uns successors individuals, s'engrandeix de cara al col.lectiu. La base de l'obra és la mateixa; l'abast, diferent. Sumalla transcendeix de la concreció particular a la, també concreció, general. Els temes són els mateixos, però ara amb òptica globalitzadora; aquí es podrà permetre la cita d'autoritats, que gairebé no té cabuda al directori, però que s'hi filtra quan pot.

El fragment del *Directori* que teoritza sobre el delme, l'únic on Sumalla es permet abstreure's de Mataró, es reprodueix al *Florilegium.* La lletra, en aquest fragment, ens mostra que fou escrit en els darrers temps de redacció del *Directori*, potser

paral.lels a la redacció del *Florilegium*. És una intromissió d'aquest al *Directori*, o un record d'aquell al *Florilegium*? Si més no, és una mostra que ambdues obres tenen en comú quelcom més que l'autor.

Hem vist que el 1794 Joan Abadal publicà el *Florilegium* de Sumalla. Quatre anys més tard, el 1798, sorgí, de la mateixa impremta, una obra similar, el *Méthodo para gobernar una parroquia*, el qual mostra que aquest tipus de literatura, si no religiosa, almenys eclesiàstica, proliferà a l'època. Sabem només que fou traduïda del francès per "un cura del obispado de Barcelona".

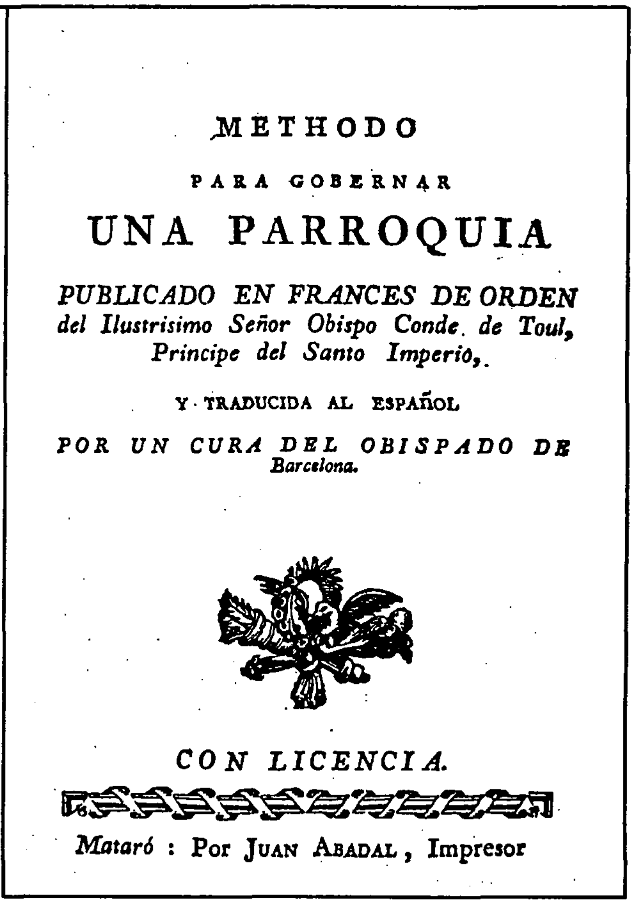
METHODO

PARA GOBERNAR

UNA PARROQUIA

PUBLICADO EN FRANCES DE ORDEN del Ilustrisimo Señor Obispo Conde. de Toul, Principe del Santo Imperio,

Y TRADUCIDA AL ESPAÑOL

POR UN CURA DEL OBISPADO DE Barcelona.

CON LICENCIA.

Mataró : Por JUAN ABADAL, Impresor

No obstant, el fet és ben suggerent i temptador. Pot ser Sumalla l'anònim traductor? El pròleg és un gran elogi de l'obra, però no deixa entreveure res del seu traductor. Aquest manifesta que és mereixedora d'una edició no francesa, obligada per la seva categoria i utilitat, i que lamentablement ha tardat a arribar, tot i els anys que té l'edició original i els que fa que el traductor la coneix.

Versat en el tema i bon coneixedor del francès, com testimonia la seva biblioteca, Sumalla reunia les condicions adequades. No obstant, l'estil del pròleg, si més no a primera vista, no sembla pas confirmar-ho. Si, en tot cas, l'identifiquéssim, donat el valor i l'anterior coneixement de l'obra que confessa el traductor, resultaria estrany que Sumalla no en fes cap menció, si més no al *Florilegium*, ple de cites d'autors que retrobem a la seva biblioteca. En canvi, no sembla que l'obra en qüestió hi fos present, tot i que això tampoc no vulgui dir res, perquè tampoc hi consta cap exemplar del *Florilegium*.

De fet, feia cinc anys que Sumalla havia deixat la rectoria de Mataró, i, tot i que suposem que era viu (l'índex *post-mortem* de la seva biblioteca és del 1801), tampoc no sabem ja res del cert d'ell.

Una altra qüestió seria el motiu pel qual fou editat també a Mataró per Joan Abadal. No podem negar que el gènere, per si sol, devia tenir prou sortida. Però, per què no pensar que, si l'edició del *Florilegium* havia estat afortunada, el seu èxit pogués impulsar a imprimir quelcom semblant?

No disposem d'elements per jutjar-ho, i prou que ens agradaria poder confirmar-ho. Si més no, el *Méthodo para gobernar una parroquia* és ben precís, aconsellant i instruint sobre els detalls i afers propis, de les celebracions a l'economia, del clergat als escolans, de les lectures a les mestres de doctrina dels infants.

Els gairebé vint-i-cinc anys com a rector de Santa Maria de Mataró degueren ser, ben segur, una de les etapes fonamentals de la vida de Sumalla, tant pel fet que fou un llarg període de temps, com per la intensitat de l'experiència, perquè a les seves mans la tasca de govern de la parròquia, com hem intentat de demostrar, no fou pas tranquil.la, perquè els seus ferms propòsits feren que es guanyés l'hostilitat d'aquells qui, en teoria, malgrat ser-ne subordinats, havien de formar pinya i col·laborar amb ell. La seva opció fou difícil, i segurament rera la convicció de la seva actuació no deixen d'haver-hi interessos particulars, afany de poder, de protagonisme i, perquè no, de benefici econòmic, però tampoc no podem oblidar que, tal com veurem, l'organització del clergat a nivell local, almenys a Santa Maria, és una organització fortament jerarquitzada, com la de la mateixa església en general, un joc de poder on, malauradament, no es té sempre en compte la comunitat de parroquians que manté l'estructura, ni la funció doctrinal i espiritual que en teoria la justifica, però que, en canvi, no té cabuda al *Directori*, i que sovint es regeix més pels interessos individuals que no pas per la tasca que l'hauria de moure. Podrem veure que aquesta jerarquia actua sobre una comunitat clerical organitzada a manera de funcionariat, on el poderós s'afirma en detriment del petit, on es fa valer la llei del més fort i on no només juguen un paper les forces internes, sinó que també hi tenen un lloc elements externs que a vegades hi entren en conflicte –com ara la universitat, que intervé també en el joc de poder– i que a vegades s'hi alien, quan els convé de cara al propi benefici, però que normalment són perdedors a priori perquè aquests seus beneficis no coincideixen, sinó que topen, amb els del poder eclesiàstic. Amb tot, no volem pas dir que assistim a una laïcització pel

que fa a la universitat, a una lluita oberta entre poder eclesiàstic i poder laic, sinó que tot forma part de la mateixa pugna pel poder; rector i ajuntament s'acomoden cada cop que els és possible, les relacions són ben cordials, malgrat ser mútuament interessades, i per ambdós costats el respecte és ben patent. No crec, en aquest aspecte, que hi puguem veure expressada una dialèctica social, perquè més que d'un enfrontament de l'ajuntament amb el rector, podríem dir que és el mateix rector qui vol excloure i mantenir al marge, en la mesura necessària, el poder laic, que també té quelcom a dir en el funcionament de la parròquia. El conflicte de poder és provocat més per l'església, ja que la lluita del poder laic es dirigeix a mantenir-se dins d'aquesta.

Podríem dir potser que l'estructura i organització interna del clergat parroquial, d'aquest funcionariat eclesiàstic, és una micro-societat que es regeix pels mateixos principis, tensions i interessos que la societat, però a escala més reduïda, i és, doncs, en aquest sentit que potser es podria parlar de l'existència d'una dialèctica.

A partir d'ara i en base, essencialment, a la informació continguda al *Directori del Pàrrocho* (sobretot al de 1780), intentarem d'esbossar quin era l'estat de la parròquia de Santa Maria de Mataró durant l'època de Sumalla, el darrer terç del set-cents. La informació és amplíssima i molt variada, i per això difícil de sintetitzar. Perquè, com hem dit, la visió que ens ofereix Sumalla no és pas estàtica, sinó que el seu contingut diacrònic és també essencial i importantíssim, un aspecte de gran abast abans d'arribar a les *instruccions convenients*. El *Directori* és una bona eina per a estudiar la parròquia i aquest examen és el que ens proposem. Tot i amb això, cal dir que alguns aspectes hi són tractats parcialment, ja que queden fora de l'interès de l'autor, perquè no li són útils. En aquest sentit, cal precisar que una anàlisi global de la parròquia faria necessària la consulta de moltes altres fonts. Hem de tenir present que el *Directori* és una font històrica intencional, amb un contingut pedagògic i curulla de comentaris valoratius, però no per això hem de qüestionar la seva validesa, ja que potser aquesta mateixa voluntarietat fa més suggestiva la seva anàlisi i priva de desestimar-la.

L'ESGLÉSIA PARROQUIAL. ELS ALTARS.

L'església té vint-i-quatre altars, tres d'ells amb cambril. El de les Ànimes té indult de privilegi perpetu, malgrat estar també indultat l'Altar Major, però del qual cal renovar el privilegi cada set anys. Cap altre altar no és privilegiat, *y tots los demés indults que he vist* (de Santa Anna i Sant Desideri) *són nullos perquè no narren que ja hi ha altre altar privilegiat.*

Els vint-i-quatre altars són els següents:

Altar Major, de Santa Maria de la Purificació
Les Ànimes
Sant Isidre
Sant Nicolau
Dolors (amb cambril)
Sant Pau
Sant Joan
Sant Pere
Sant Marc i Santa Llúcia
Nostra Senyora de la Mercè
Nostra Senyora del Carme
Sant Josep
La Soledat
Sant Carles
Sant Àngel de la Guarda
Santíssim Sagrament
Sant Telm
La Concepció
Sant Crist
Sant Desideri i les Santes (amb cambril)
Sant Esteve
Sant Antoni Abat
El Roser (amb cambril)
Santa Anna

CAPELLES PÚBLIQUES DE LA PARRÒQUIA.

Sumalla n'anomena tretze, les següents:

Sant Miquel i Sant Martí de Mata, sufragània
Sant Martí de Mata
Sant Sadurní de Valldeix
Sant Jaume de Traià
l'Hospital (amb reserva)
Ermita de Sant Simó
Torre de n'Esmandia
Torre d'en Matas i Llauder
Sant Sebastià, sobre el Portal de Barcelona
Santa Magdalena, a la Casa de la Ciutat
Torre d'en Vieta
Torre d'en Pou
Torre d'en Boter, abans de Puget o Putxet, a prop de les Caputxines

Verneda afegeix dues llicències més, la Torre del Vilardell, a Cirera, i la d'Anton Coll, passat Sant Simó, vora de mar.

Els despatxos de llicència de capella pública permeten la celebració de misses cada dia, excepte per Nadal, Pasqua de Resurrecció i de Pentecosta, l'Assumpció, patrona de la parròquia, i els diumenges d'Advent i de Quaresma.

A les capelles públiques, cal publicar-hi les festes i els dejunis, i llegir-hi la doctrina del ritual diocesà. En general, no s'hi pot rebre sepultura, ni s'hi poden administrar sagraments; no poden, per tant, haver-hi confessionaris. Tampoc no s'hi poden fer campanars, ni poden haver-hi campanes

que avisin el veïnat. Mata, com a sufragània, és una excepció; hi ha campanes i s'hi practiquen enterraments. No té, però, ni fonts baptismals ni reserva. S'hi ha de dir missa tots els festius amb obligació i els dies de Sant Martí, la translació de Sant Martí, l'aparició de Sant Miquel i Sant Lluc (dedicació de l'església). Cal pujar-hi també per les misses i aniversaris fundats (nou o deu cops l'any) i pels cantars d'ànimes, acudint-hi tres residents per torn, i pels enterraments. El 1789, a petició de Sumalla, un decret del Vicari General redueix les anades a Mata, unificant diversos aniversaris, perquè es considera *muy gravoso, por ser la distribución terme, y la Iglesia distante de 3/4 de hora, y, además, como* els residents que pugen a Mata *se hazen presentes en las funciones que se cantan en la Iglesia Parroquial, se haze perjuizio a los que las costean*. Sumalla proposa unificar les intencions i cantar cada cop tres oficis. Aquestes *causas bastantísimas* semblen prou sòlides *para dispensar los días fixos que señalan los fundadores*, ja que l'autoritat episcopal hi consenteix.

A Sant Martí, s'hi diu missa el 4 de juliol (translació del sant), a Sant Sadurní i a Sant Jaume els dies dels sants, a Sant Simó cada diumenge, a càrrec de la ciutat. La resta de capelles són a càrrec de llurs propietaris, i a la Torre d'en Pou no s'hi pot dir missa les festes principals i diumenges d'Advent i Quaresma si els propietaris no hi assisteixen.

ORATORIS O CAPELLES PRIVADES.

Sumalla n'anota nou, a les cases de:

Salvador Guarro,
Miquel Sanromà,
Josep Padró (Sanabre especifica que ja no hi és),
Cantallops,
Magí Vilallonga,
Ferran Baró,
Feliu,
Massot i Fogueres,
i la Torre d'en Velada.

Amb Verneda hi ha set noves concessions, a les cases:

Viladesau,
Isart,
Boter,
Carles, a la Riera (fi del privilegi per òbit dels privilegiats, amb Sanabre),
Carles, al Carrer Nou (inexistent amb Sanabre),
Carbonell, al Carrer d'Argentona,
i la Torre d'en Carbonell, a Cirera.

I encara se n'afegiren cinc més amb Sanabre, a les cases de:

Epifani Fortuny, al Carrer de Bonaire,
Pompeio i Eduard Serra, al Carrer de Barcelona,
Domingo Caralt, a la Plaça Reial o de l'Església,
Josep Arquer, al carrer de Sant Antoni núm. 65,
i la Torre d'en Josep Dorda.

Els oratoris o capelles privades tenen limitacions més estrictes que les públiques. Sanabre anota que només pot celebrar-s'hi una missa els dies de festa, sota pena de suspensió d'ús de l'oratori i de pèrdua de llicències del sacerdot, en cas de celebrar-ne una segona. A més dels dies prohibits de les capelles públiques, en consten d'altres, l'Epifania, l'Anunciació, l'Ascensió, Sant Pere i Tots Sants.

ESGLÉSIES DE REGULARS.

A Mataró n'hi ha cinc, però Sumalla en diu poca cosa. El *jus parrochi* regeix als cinc convents. Als Carmelites Descalços el prior no pot acceptar cap enterrament; en tot cas ha de fer-ho el rector si hi ha dos testimonis que manifesten la voluntat d'un finat d'ésser-hi enterrat; però es paga com si la sepultura fos a la parroquial i només poden celebrar-s'hi els oficis del dia de la sepultura, ja que els altres han de fer-se a Santa Maria. A les Carmelites Descalces, tampoc no pot fer-s'hi cap enterrament ni sepultura. L'Escola Pia s'encarrega d'ensenyar doctrina els diumenges a la parroquial, i els dissabtes ho fa a les escoles, però poden assistir-hi tots els parroquians. Caputxins i Caputxines s'anomenen només pel que fa als enterraments que no poden tenir-hi lloc.

CONFRARIES.

Sumalla només parla de cinc, possiblement en virtut d'allò que ha pogut trobar a l'arxiu a través de les concòrdies. El que queda ben clar és que totes han de presentar-li els seus comptes.

De la del Roser, destaca que ell n'és el cap principal i capellà, que pot admetre confrares i inscriure'ls al llibre sense rebre'n res i que el 1781 concedeix *puesto per fer l'escala que puja al Camarín del Roser a canvi de la prestació d'un cens de nou sous*. La del Carme és concedida al Gremi de Mestres de Cases. La de Sant Antoni Abat únicament l'anomena.

El que Sumalla diu en relació a la de Sant Pere és més curiós i interessant. Els dies festius quaresmals es pot pescar sense pagar cap dret, probablement en funció de les abstinències pròpies de l'època; la resta de festes de precepte, que caiguin en divendres o dissabte, es pot sortir a buscar el peix guardat en viver, pagant cada barca

o llaüt quatre sous a la confraria. Els vespres o nits de festes de precepte no es pot sortir a la mar, si no és per fer pesca de peix volant amb xarxa, però pagant-ne una quarta part a la confraria.

Per a la confraria de la Minerva, anualment s'extreu un resident com a protector, que actuarà de president a les seves juntes.

OBRA.

Amb prou feines si Sumalla diu res de l'obra. Després del rector, els regidors són els obrers principals de l'església. Nomenen quatre *individuos del poble*, per a ocupar-se de l'administració, que els han de passar comptes. Els comptes hauran de ser signats pel rector, que també presideix les juntes d'obra. L'obra paga les campanes, les cordes i altres annexos, tot i que el rector cobra els drets de tocs, però perquè són en lloc dels de cera, que pagava el poble, i que es commutaren pels de tocs.

FESTES DE MATARÓ.

D'antic (segle XVI) *se manaven guardar com lo Diumenge les Festes de Sant Sebastià, Sant Roch y Sant Christòfol, però estes festes queden abolides per la Butlla d'Urbano octau, que comença "universa dada en Roma Idibus Septembris anno incarnationis 1642", per lo que no obliguen dites festes a abstenir-se del treball, ni tampoch a dir missa; y encara que en esta ciutat ha continuat a celebrar-se ab gran solemnitat la festa de Sant Roch; però ni per açò obliga, aixís com no obliga la festa de les Santes Patrícies, perquè després de dita Butlla no pot un poble "per Consuetudinem" introduhir festes*. L'única festa particular de Mataró és la de Santa Magdalena, a la qual està dedicada la capella de la Casa de la Ciutat.

FESTES DE L'ESGLÉSIA.

Per a les festes que celebra la parròquia *és precís cada any fer algunes mudances en lo Dietari y posar "sedes proprias" a alguns Sants traslladats*. El 1785, el bisbe concedeix i aprova les *sedes proprias aliquorum sanctorum pro hac ecclesia Santa Maria Mataronis: festa quo in hac ecclesia celebramus*.

Les festes pròpies que obliguen a fer aquests trasllats són la titular de l'església (Purificació o Candelera, el 2 de febrer) i l'octava que se celebra amb aquest motiu, la festa de les Santes (27 de juliol), sant Desideri (19 de setembre) i la Dedicació de l'església (darrer diumenge d'octubre).

HORES D'ENTRADA AL COR. HORARI DE MISSES.

La seva disposició és facultat única del rector, tant pel que fa a les hores ordinàries, fixes, *les que no's pugan mudar sens justa causa, perquè lo Poble ho sàpia*, com per les extraordinàries, com veurem més endavant, en parlar del Manner.

A partir de la junta general del 3 de desembre de 1778, a la qual abans hem fet menció en parlar del llibre dels arxivers, les hores ordinàries d'entrada a la missa matinal i a la conventual es retarden un quart d'hora. Així, des de l'endemà del Dia dels Morts al primer dia de Quaresma, s'entra a la matinal a 1/4 de 8, i a 1/4 de 10 a la conventual. Del primer dia de Quaresma al dia de l'Exaltació de la Santa Creu (3 de maig), a 1/4 de 7 entrada a la matinal i a 1/4 de 9 a la conventual. I de la Santa Creu de Maig a l'endemà del Dia dels Morts, matinal a 3/4 de 7 i conventual a 3/4 de 9.

Els dies que es fan matines, s'entra mitja hora abans a la matinal i els dies de festa o jubileu, un quart d'hora.

Sumalla anota les *Hores d'entrar en lo cor en vàries festivitats de l'any*, és a dir, fa la relació en forma de calendari, tal com abans hem indicat, explicant quins són els actes que se celebren en dies assenyalats i el seu horari. Ultra això, Sumalla hi afegeix, de tant en tant, algun comentari, com el recorregut de processons, els hàbits propis d'algunes celebracions, el cerimonial amb l'Ajuntament, segons si és convidat o bé si convida i, puntualment, fa també comentaris valoratius i personals, o observacions com, per exemple, les intencions de les processons. Normalment, però, es limita a fer relació de les funcions i dels seus horaris. Com a mostra, oferim diversos exemples dels que hem trobat més interessants; el primer seria més aviat del tipus habitual i els altres contenen altres informacions i observacions especials.

Janer. Dia 20. Professó a les nou y mitja. Se porta la Relíquia de Sant Sebastià. Se canta lo Te Deum y a l'arribar a la Iglésia la Professó de retorn. Se diuen les Collectes "pro gratiarum actione" que estan en lo Ritual y la Collecta de Sant Sebastià, que també està en lo Ritual. Seguidament se diu lo offici.

Febrer. Dia 2. A les set prima, y Matinal a un quart de deu, Hores, Benedicció de candeles. Nota que lo Decano acostuma donar la candela al Pàrrocho: no sé "quo jure" per ser Dignior lo vicari, qual en lo cor y Professons té la Precedència al dit Decano; però fins ara s'ha tolerat. Se dóna hora a l'Ajuntament per tres quarts de deu. Se fa Professó, ix per lo Portal Major, y entra per lo Cruzero. Los Administradors de la Candelera, si

van a la Professó, van immediats a la Creu, després del Clero, tenint tot lo Clero la Precedència. Officia lo Rector. Cuyden del sermó los Administradors de la Candelera. A la tarde, a les tres, vespres solemnes ab encens.

Dijous Sant. A les nou, se toca a festa. A un quart de deu, hores rezades. A 3 quarts de deu, ve lo Molt Il.lustre Ajuntament. Officia lo Rector. Hi ha sermó de mitja hora que fa lo Predicador de la Quaresma. No se fa funció de Mandato. A la tarde, Matines a les quatre. A les set exia la Professó, però vuy dia se dóna hora a les sis y a l'exir de Matines se comença arreglar perquè se acabia de dia com mana lo Senyo Bysbe, y ho vol lo consell. Los vicaris arrengladors han de procurar que lo Capità Manaya camine seguit. Se canta en la Professó lo Miserere.

Maig. Dia 3. A les set y mitja del matí se va ab Professó assistint lo Ajuntament per la Benedicció del terme que se fa en lo pati de la Hermita de Sant Simon. Se passa per los carrers nou, Riera, Camí ral y Rebalet. Lo Rector o vicari porta la Vera Creu ab capa pluvial. Assisteixen quatre Residents ab Dalmàtiques y estoles per a cantar los 4 Evangelis segons lo Ritual. Al tornar la Professó, se diu la Conventual en la Parroquial.

Dia 26 Juny. Sant Joan y Sant Pau. Lo dia antes se diuhen Completes Solemnes a la hora regular. Per part del Rector y Clero se convida a l'Offici al Molt Il.lustre Ajuntament, anant un vicari en un dia d'Acuerdo a Casa la Ciutat. Se reb dit dia dit Ajuntament per lo Rector y alguns del Clero en la porta de la Iglésia, y a l'exir se torna associar fins a dita Porta. A les deu se diu solemne offici sens distribució perquè los Santes nos libren de Pedra. Lo Rector dóna intenció al celebrant perquè diga "pro Populo", qual missa tindrà lo Rector adelantada per la festa següent, en la qual podrà pèndrer altra intenció.

Novembre. Dia dos, a dos quarts de sis del Matí, se canten Matines de diffunts ab un Offici. La Conventual és a les deu, a la que assisteix lo Ajuntament. A la tarde, a dos quarts de quatre, se va en Professó a la Morberia, hont era lo fossar en temps de la Pesta. Se canten dos absoltes. A les sinch, se canten vespres solemnes de diffunts ab absolta general a la fi, lo que se continua tot lo Novenari d'Ànimes. Després se diu lo Rosari, se fa la Novena y Sermó. Cuyda la Confraria de les Ànimes.

A part de la designació de les hores d'entrada al cor, el rector també ordena els torns de missa, de manera que en tot el matí hi hagi missa cada mitja hora. *És consuetut* que el rector i el vicari de setmana puguin dir missa a l'hora que vulguin, i, si el cor funciona, s'hi consideren presents i poden rebre distribució. Mentre el cor funciona només poden haver-hi la missa de torn i una altra, exceptuant sempre la que diu el rector, que, a més, quan la diu es considera present al cor, *consuetut immemorial y conforme a Dret per ser "Praefectus Chori"*, a menys que hi hagi una missa d'albat, de nuvis, de partera o de devoció.

DRETS PARROQUIALS.

A partir del *Directori* se'ns fa una mica complicat de parlar dels drets parroquials. En primer lloc, perquè sovint es mesclen els drets parroquials amb els drets propis del rector. En segon lloc, perquè Sumalla, en parlar-ne, no dóna una informació coordinada que ens permeti d'establir una relació clara entre les taxacions o tarifes que ens proporciona. I, en darrer terme, perquè si bé Sumalla és un home avantatjós en lleis, en el camp econòmic no té les coses gaire fàcils.

Normalment, parlar de drets parroquials és equivalent a parlar dels drets que el rector, com a cap de la parròquia, rep, i que per tant són adquirits a títol personal. No obstant, alguns dels drets són pagats a la parròquia com a entitat que en farà la distribució o repartiment entre els membres integrants que participen en les activitats, funcions i celebracions parroquials.

L'estudi realitzat fins ara no ens ha permès d'aprofundir aquests aspectes bàsicament econòmics, i si bé el coneixement del seu funcionament teòric queda clar, la seva traducció material és sovint bastant més fosca. Queden clars els drets que té el rector com a tal, però quan Sumalla intenta taxar-los i els expressa en forma de diner la cosa es fa més difícil. Faria falta l'estudi del funcionament econòmic de la parròquia a un nivell més concret, analitzant la documentació específicament econòmica que es conserva. Som conscients de les mancances, però aquest treball no hi és encaminat, ni el seu abast no ens ho podia permetre, ni tampoc no és aquest l'aspecte que més ens ha interessat. Intentarem, doncs, en la mesura que ens serà possible, veure quins eren aquests drets parroquials.

Drets d'Arxiu.

El rector rebia cinc sous pels abstractes de partides de baptisme, confirmació, òbit, matrimoni i certificats de vídua. Tenia també la meitat del dret de les escriptures dels manuals de la vicaria.

Baptismes.

En cada baptisme el rector rebia sis sous per l'ús de la capella i el ciri o atxa dels padrins.

Proclames matrimonials.

Pels *matrimonis que se publiquen*, el rector rebia cinc sous de despatx. Pel casament, si es feia

a casa, rebia l'oferta que se li oferia, que solia ser una pesseta de plata. Si el casament tenia lloc a l'església, el rector no tenia cap dret, però rebia *lo que spontàneament li offerescan.*

Ofertes.

El 1777 Sumalla oferí, *durante beneplàcito,* les ofertes de les misses de partera i de benedicció als residents que les diguessin, perquè li ho havien demanat de gràcia. El 1782 revocà la gràcia i els concedí només la meitat de l'oferta, sempre *durante beneplàcito et mera voluntate.* El 1787, finalment, per incompliment dels residents a satisfer aquesta meitat, *ha estat precís recórrer al superior qui, ab Provisió Formal, declarà a favor del rector la privativa de les misses de nuvis i de benedicció de parteres i l'oferta.*

En els viàtics, el rector no podia rebre distribució, i, per tant, rebia només l'oferta del malalt.

Pertanyien al rector tots els ofertoris que es feien a l'església parroquial i a les altres subjectes a ella. Recordem, en aquest punt, el cas dels ofertoris i del monjo de Mata. Sanabre afegeix que, segons ho ha trobat *de costum immemorial, lo Rector en los ofertoris pren set candeles.*

Drets de Cera i de Tocs.

Matines (amb dos ciris a l'altar i *se dóna llum als residents si no hi veuen*) .... 6 sous
Hores (vespres i completes)
(dos ciris a l'altar) .... 1 sou
Oficis
– (dos ciris a l'altar) .... 4 sous
– d'Ànimes (dos ciris a l'altar) .. 2 sous
– repicant (sis ciris i dos per als acòlits) .... 10 sous
Aniversaris
– simples (un toc, dos ciris) .... 2 sous
del Baci de les Ànimes .. 1 sou
– doble major
sis ciris, dos acòlits, tres tocs .... 12 sous
amb túmul i quatre atxes . 1 lliura 18 sous
(12 sous de drets i tocs i dos rals per atxa)

Sumalla anota que *est modo de contar és lo més regular que fins vuy s'ha fet,* però que hi ha moltes fundacions fetes amb majors o menors drets i tocs. Més endavant, anota la tarifa que serà definitiva, els *Drets del Pàrrocho de Mataró en les fundacions Fahedores des de 10 mars 1787. En les fundacions ja fetes hi ha agut gran varietat en estos drets y en moltes d'elles està lesiat lo Rector. Però per les fundacions en avant fahedores (...) podrà lo Rector observar la tarifa següent:*

Drets de Tocs.

– Quan són *de totes les campanes,* que són quatre individus per cada toc, farà fundar .... 3 sous
– Matines cantades (dos tocs de dues campanes) .... 4 sous
– Hores
- toc de completes .... 1 sou
- toc de vespres repicant .... 2 sous
– Oficis repicant (toquen tres persones, es necessiten 2 sous per cap i es fan tres tocs ...... 6 sous
– Aniversaris
- simples (toc d'una campana) .... 1 sou
- doble major (es fan tres tocs) ...... 9 sous
– Toc d'Absolta General .... 3 sous

Drets de Cera.

– Matines
- d'una hora de durada (sis ciris a l'altar i els ciris del clergat) ...... almenys 10 sous
(cada ciri 1 sou i cada atxa 4 sous)
- de difunts (quatre ciris i el clergat sense cera) .... 4 sous
– Hores (vespres i completes) (dos ciris) ...... 1 sou
– Oficis
- de mitja hora * per ciri .... 6 diners
* per atxa .... 2 sous
- solemnes (*amb sermó que serà notablement llarg*)
* per ciri .... 1 sou
* per atxa .... 4 sous

Drets Funerals. (32)

Els drets funerals eren regulats fins al 1658 per la visita pastoral del bisbe Lluís Sans del 1615. *Però per ser cosa tan tènue,* el 1658, en concòrdia entre el clergat i l'Ajuntament, i el rector Antoni Partella (1647-1685), es decidí d'augmentar-los una tercera part. Els drets del rector, agrupant els de cera, de tocs, de tomba, de parroquiatge i de capcoberts, són els següents:

OFICIS DOBLES MAJORS I MENORS

Dia de la sepultura	16 sous	6 diners
Eixida de la casa	12 sous	
Cos present	15 sous	
Cap d'any	13 sous	6 diners
Total: 2 lliures i 17 sous		

OFICIS SEMI-DOBLES (33)

Dia de la sepultura	15 sous	
Eixida de la casa	9 sous	
Novenal	13 sous	6 diners
Cap d'any	12 sous	
Total: 2 lliures	9 sous i 6 diners	

57.

En quant á tocar las Campa-
nas

Es obligació del Rector lo fer tocar las Campanas per
totas las funcions com es de veurer en la Visita de Dn
Lluis Sans que esta en lo Llibre vell de Visitas fol. 20. que
esta en lo Arxiu de la Tresoria en lo Cap. 27.

En la mateixa visita fol. 24. se prescriu lo modo de tocar
las Campanas segons las varias classes de sepulturas
En los dobles majors á mes del toch de la fi que sols se fa
si'l demanan, y se pagá per ell 12£ se fan per laichs la
nit antes tres tochs ab totas las Campanas xicas y gro-
ssas lo matí tres tochs, tres per anar á buscar lo cos
y enterrarlo; ço és un per avís, un quant arriba
á la Iglesia, y un quant se enterra. Si volen tochs
lo mitg dia any del enterro los han de satisfer y pagan
per ells 6£. lo mateix se practica en los dobles menors.
en quant á tochs; be que en lo demes hi ha differencia
en que en los Dobles majors va la Creu major y los mi-
llors ornaments y se dichen vespres maitines y laudes
de diffunts y en los menors va la creu mitjana, y orna-
ments inferiors, y sols se dichen vespres, un noc-
turno, y laudes de diffunts.

En la sepultura semidoble, que vuy no se distingeix
de la simple se fan los mateixos tochs ab la Campa-
na de S. Roch ó de Vespres, y ab la de S. Joan se tocan
batalladas. Se tocan tambe las Xicas. Va la creu
xica y dos bordons, y quant demanan offici de N. Sra
se usa de ornaments blanchs. lo import dels tochs vide
fol. 33. del present llibre
Per los Albats si es minyona se fan dos tochs de las Cam-
panetas xicas ventadas, y si es minyo tres lo vespre
antes, y lo matí sequent; y tres tochs per lo offici; y
si son de missa baixa sols se fa un toch per anarlos
á buscar.

Full *en quant a tocar las campanas* amb cal.ligrafia del Rector Damià Sumalla.

OFICIS SIMPLES		
Per tots els drets	6 sous	
ALBATS		
De missa	2 sous	4 diners
De l'ofici	6 sous	
SACERDOTS		
Dia de la sepultura: 1 lliura	12 sous	3 diners
Eixida de la casa	12 sous	9 diners
Novenal ...... 1 lliura	10 sous	9 diners
Cap d'any ..... 1 lliura	9 sous	3 diners
Total: 6 lliures	4 sous i	3 diners
TOCS FUNERALS		
Oficis de devoció i confraries per cada toc	1 sou	
Oficis de devoció repicants pels tres tocs	4 sous	6 diners
Albats amb ofici		
Aniversaris amb tocs de totes les campanes ..	6 sous	
Tocs de migdia		
Tocs d'Absolta General		
Toc de la fi	12 sous	

Pel que fa als tocs de campanes, Sumalla descriu la manera de fer-los, i quines són les campanes que cal ventar en cada ocasió, i es refereix no solament als tocs de les funcions de la parròquia sinó també als tocs per avisar alguns esdeveniments i el temps, descrivint també els ornaments i les vestimentes pertinents. Després de la descripció dels tocs per als sacerdots difunts, Sumalla parla dels residents de l'església: *Estos no tenen altra prerrogativa, sinó que se'ls deuhen cantar gratis dos dobles majors, y si bé lo Rector per estos dos officis no pot exigir Drets de Tochs, segons la Concòrdia que està cosida en lo fol. 101 del llibre Vell de Visites y Concòrdies.* (34) *però segons la mateixa concòrdia tampoch és obligat a fer tocar les campanes; y si los Hereus del sacerdot diffunt, ho sos Marmessors, volen tochs, deuhen pagar los Drets al Rector. "Però lo que succeheix és que lo Rector fa fer los tochs"* (35) *sobredits, si també tres tochs quant comencen lo offici, lo toch de la fi ab nou tochs y tres tochs de l'Absolta; y lo Rector paga als campaners, y después ningú lo paga a ell; lo que és fora tota Rahó, y digne de reforma, que tras que lo Rector canta gratis com ells* (els residents), *haja de pagar de sa botxaca los tochs que per lo menos són 42 tochs que costen al Rector, a més del moço y escolà, per tres altres campañers ajudants, 3 lliures 3 sous sense contar lo toch de mitgdia si se fa.*

Per a aquells difunts que no han disposat el seu enterrament, han d'ocupar-se'n llurs marmessors o hereus, que estan obligats a tres oficis, novena i cap d'any; l'eixida de casa és voluntària.

Sobre els alienígenes o forasters, el rector té tots els drets regulars, però si moren i s'enterren a la parròquia té, a més, tota la cera. Recordem que el poble no pagava tota la cera perquè havia canviat els seus drets, pels de tocs, com hem dit en parlar de l'obra.

Delme.

Difícilment podríem quantificar què suposava el delme per al rector de Mataró.

El rector *de la Dècima de la Parròquia té de nou, cinch; mes té sol la Dècima de les pesses de terra que estan en Alou del Rector*, peces que, recordem, Damià Sumalla féu capbrevar el 1780, cosa que *ha costat molt diner y molta diligència*. Com explica el 1776 Sumalla, *la dècima és de 10, 1, y se divideix en 9 parts, sinch parts per lo Rector, 2 per lo hereu de casa Jalpí, una per lo hereu de Casa Maris y altra per casa Portell* (36).

D'un estat de renda fet pel rector Serch (1754-1765), que Sumalla anomena *se trau que lo Rector de Mataró percebeix delme de Forment, Mestall, Ordi, Ciurons, Faves, cànem y lli, Pamula, Besses, Favons, Civada y Raïm* (37). El rector de Mataró, doncs, rep el delme en espècies, portat a la casa del delme (38) a la rectoria, i, a canvi, paga el transport. A l'efecte, diu Sumalla, *Ab tot, cada any n'hi ha algun que pretén se li aumenten les tragines; però lo Rector ha de ser fort en no pujar-les a ningú. Perquè los terratinents "de Jure" són obligats a ses expenses a portar la dècima al Pàrrocho en sa propria casa .... La rahó és clara, perquè la Dècima és un tribut que's paga a Déu; y si los vassalls del Rey de la terra estan obligats a portar a ses expenses lo tribut a casa la ciutat o allà hon lo Rey destina, quant més serà just que's fassa per lo Rey de Cel y Terra; y lo donar algo per les tragines ho ha introduhit la consuetut per evitar fraus; luego no poden precisar als Decimadors a què donen més del que és consuetut; y aixís lo Jutge sempre que nos havem quexat ha manat als Terratinents aportar los raïms per lo preu acostumat* (39).

La persistència de la demanda d'augment de preu en les tragines del delme per part dels terratinents, *amenaçant que altrament no portaran la verema y la tiraran en terra*, obliga finalment a Sumalla a *Treballar lo següent Paper en Dret, qual enseñant-lo al Senyor Alcalde Major, sempre ha fet portar lo Delme als remitents per lo preu acostumat.* Sumalla destaca que en dret els parroquians estan obligats a dur els fruits decimals a la casa rectoral, i la raó és clara, *porque los Diezmos son un tributo que pagan los Christianos a Dios en reconocimiento de su supremo y universal Dominio, y en acción de gracias de haverles dado aquellos frutos.* Reitera l'obligació de dur els tributs als senyors temporals per part dels vassalls, *como enseña la experiencia; por qué no tendrán*

los Christianos la obligación de llevar a sus costas los Diezmos a aquellos a quienes Dios manda se paguen y se entreguen? Y de otro modo no se pagarían por entero los Diezmos, pues se havia de descontar o rebaxar el coste del transporte, y no se ofrecería a Dios la Décima entera.

De lo que se infiere que lo que hasta agora se ha acostumbrado dar a los que trahen el Diezmo por su trabajo, no ha sido por obligación que tengan a ello los Decimadores, sino por una especie de garbosidad o commiseración; y no tienen por consiguiente los terratenientes Derecho de pedir aumento; sí que deven contentarse de lo que por costumbre se les da (que es más crecido que en Vilassar, Llevaneras y otros Pueblos) no obstante que un año les cuesten más los alquileres de Cavallerías que otro y se habrían de hazer cargo que los Decimadores de Mataró podrían pedirles Diezmo de muchos otros frutos, como de Azeitunas, Algarrobas, Atramuzes, vulgo "llobins", y otros que se cogen en Abundancia y no lo hazen. O sia que encara gràcies i a callar, que les raons són prou clares.

Pel que fa als censos, cases i terres en alou del rector, com hem dit, rep tot sol el delme, i de diversos terrenys rep, a més, les primícies de fruits. (40).

Distribucions.

Les distribucions, o porcions de residència, són els imports que reben els admesos de la parròquia per assistir a les diverses funcions, per residir. Cada resident té dret a una porció, però el rector, en canvi, té, com a tal, majoria (doble distribució) i encara una altra porció rebuda en nom de l'escolà major, que ell manté a la rectoria. En definitiva, doncs, el rector rep tres porcions.

Segons la presència o absència, els residents reben, són privats o desprivats, de distribució i, en cas necessari, multats (falles), per poca puntualitat i llur presència o no presència, justificada o no, a les funcions de la parròquia. El rector ho decideix, i ell, en canvi, malgrat no assistir-hi, sempre és considerat present a les distribucions.

Altres.

Ultra tot això, el rector té molts altres drets i prerrogatives. Ell és qui admet els residents, qui es reserva, sol, l'acceptació de les fundacions, la designació, com hem vist, de les hores d'entrada al cor i, en definitiva, tota l'administració, el règim i el govern de l'església. La participació del clergat, si bé en teoria és activa, a la pràctica no ho és gens, perquè queda constantment escanyada pel rector, i més amb Sumalla que pren les ordinacions, en aquest sentit, al peu de la lletra. Les actuacions i decisions del clergat (si poden tenir-ne) han de ser sempre sota el vist-i-plau del rector, i com és de suposar no hi ha convergència d'interessos. La intervenció del rector es fa arreu, personalment, o en alguns casos, a través de la delegació als vicaris, i seria difícil, per no dir impossible, enumerar el munt de detalls en els quals s'afirma l'autoritat rectoral.

MALS Y CÀRRECHS DE LA RECTORIA.

Bàsicament, les obligacions del rector són el manteniment de l'escolà major —a qui ha de proveir de sotana i de sobrepellís— i del *vicari de casa* —un dels quatre que hi ha a la parròquia—, el pagament de les hòsties i fer tocar les campanes. (No cal confondre això amb els drets de tocs cobrats pel rector; per *fer tocar les campanes* s'entén pagar els campaners).

Al llarg de l'any, el rector també ha de satisfer el pagament de diversos censals i partits (41) corresponents a fundacions de l'església, alguns dels quals es lluïren durant el rectorat de Sumalla. Els censals són en concepte de la compra i hipoteques del celler i hort del rector i per les conduccions d'aigua de la rectoria.

El 1776, Sumalla havia de pagar per tots aquests conceptes un total de 110 lliures, 2 sous i 6 diners, que el 1780, segons indica el *Directori*, després de diverses lluïcions, s'han convertit, en darrer terme, només en 25 lliures; dels tres censals i els dos partits que pagava el 1776, només en resta un censal, perquè Sumalla ha fet els dipòsits dels altres, per un valor aproximat, entre tots, d'unes mil lliures.

EL CLERGAT PARROQUIAL.

La definició de clergat parroquial no inclou el clergat regular de la ciutat, compost per carmelites, caputxins i escolapis.

A nivell general, el clergat parroquial es divideix en dos grups, els residents i els no residents, o no admesos a les distribucions. Els residents poden ser beneficiats o admesos. Els no residents són els qui frueixen d'un benefici fundat a la parròquia, però que no és de necessària residència, i que, per tant, poden no viure a Mataró.

Els beneficiats són evidentment els qui gaudeixen d'un benefici, és a dir, d'unes rendes que els permeten viure a canvi d'ocupar-se d'un seguit de serveis disposats pel fundador i dotador del benefici, que designa un patró perquè, després de la seva mort, satisfaci al beneficiat aquestes rendes.

Un beneficiat rep unes rendes per les quals ha de desenvolupar uns serveis; un admès, en can-

vi, és aquell qui fa uns serveis, a canvi dels quals rep una compensació econòmica, les distribucions. Els dos conceptes serien, doncs, en certa mesura, antagònics; un admès podria dir-se que cobra per la feina que fa, i un beneficiat que fa feina perquè cobra, tot i que sigui una forma ben poc ortodoxa d'expressar-ho. La tasca d'un admès té una finalitat i la d'un beneficiat n'és una conseqüència.

Beneficiats.

A l'època de Sumalla a Santa Maria hi havia quinze beneficis. Vuit dels beneficiats eren admesos a les distribucions i, per tant, residents. Els altres set no ho eren. La dotació i renda dels beneficis, així com les obligacions dels obtentors eren diverses. No hem de creure, com semblaria lògic

BENEFICIS SENSE RESIDÈNCIA

INVOCACIÓ	PATRONATGE	OBLIGACIONS ANUALS	RENDA ANUAL
Sant Nom de Maria	Casa Feliu de la Penya.	Missa diària.	176 lliures 1 sou 2 diners.
Sant Joan	Rector de Mataró.	Deu misses.	10 lliures.
Capellania de Nostra Senyora de la Llàntia	Alternat entre les Carmelites Descalces, la casa Mataró, notari, i la casa Daviu, de Valldeix.	Fer cremar una llàntia a l'Altar Major. Quatre misses de rèquiem. Tres misses de sant.	39 lliures.
Sant Tomàs d'Aquino	Casa de Palau Soler i Jofre de la Riera, de Mataró.	Desconegudes per ser l'obtentor de Barcelona. 10 lliures a la bossa comuna per la festa del sant.	Desconeguda per la mateixa raó.
Sant Joan Baptista	Josep Lladó i Pou, de Mataró.	Trenta misses.	160 lliures.
Sant Romà	Casa de Don Carles Sanromà i de Carles, de Mataró.	Tres misses. 3 ll. 19 s. 3 d. a la bossa comuna. 7 ll. per fer resar el rosari.	90 lliures augmentades fins a la còngrua.
Santíssim Sagrament	Casa Massot Portell i Fogueras, de Mataró.	Una missa al mes. 7 ll. 10 s. a la bossa comuna.	69 lliures.

BENEFICIS DE RESIDÈNCIA

INVOCACIÓ	PATRONATGE	OBLIGACIONS ANUALS	RENDA ANUAL
Sant Roc i Santa Anna	Casa Doctor Fornés, de Barcelona.	Vint-i-dues misses: Dues de mensuals, fins a octubre, i una novembre i desembre. 7 ll. 16 s. a la bossa comuna.	19 lliures 7 sous.
Santa Maria i Santa Anna	Casa de Pujadas i Armadors, d'Alella.	Trenta misses. Admès gratuïtament.	30 lliures.
Sant Antoni Abat	Casa Fogueres, del Torrent, de Mataró.	Dues misses mensuals. 10 ll. a la bossa comuna.	21 lliures 18 sous.
Sant Esteve	Baronessa de Llinàs.	Misses per la festa dels dos sants Esteve. Fer cremar una llàntia a l'altar del sant, contínuament.	136 lliures 19 sous 3 diners.
Sant Abdon i Sant Sennén	Casa de Palau, de Mataró.	Cinquanta-cinc misses. 2 ll. a la bossa comuna.	40 lliures.
Sant Sebastià	Hereus de Joan Fornells, de Mataró.	Fer de diaca. Divuit misses. 1 ll. a la bossa comuna.	12 lliures.
Sant Ramon de Penyafort	Casa de Josep Simon i Riera, de Mataró.	Quinze misses.	30 lliures.
Nostra Senyora del Roser	Casa de Guarro, de Mataró.	Dotze misses.	23 lliures, 15 sous.

fins a cert punt, que els beneficis sense residència gaudissin de millors rendes que els admesos, perquè si bé els primers només disposen d'aquests ingressos i els segons, a més, reben distribucions, això només és dins el nostre marc parroquial, perquè els beneficis no admesos poden ser obtinguts, i ho són de fet sovint, per clergat forani, i lògicament resident en alguna altra parròquia de fora de Mataró, que els forneix d'altres ingressos.

En fundar un benefici, qui el dota posa les condicions que ha de posseir l'obtentor. Sovint, els obtentors han de ser descendents del llinatge dels fundadors, com és el cas dels beneficis del Santíssim Sagrament i de Sant Antoni Abat, obtinguts tots dos pel reverend Anton Massot, del llinatge dels patrons. L'exemple ens serveix també per veure que una mateixa persona pot tenir més d'un benefici. El fet es pot donar només quan, dels dos beneficis obtinguts, un és de residència i l'altre, no; altrament, no podria donar-se el cas perquè l'obtentor no podria tenir, a la vegada, dues residències, i hauria de renunciar a un dels beneficis si eren fundats en diferents parròquies, o renunciar-hi igualment si fossin d'una mateixa parròquia, perquè no podria ser admès dues vegades a distribució.

El fundador d'un benefici l'instituеix sota una advocació de la seva devoció, i a l'acta de fundació es detallen els càrrecs que suposa, normalment referits al culte i atenció de l'altar o capella del sant titular.

El rector haurà d'admetre aquest benefici a la seva parròquia, i a cada nou beneficiat, cada vegada que es proveeixi el benefici. A canvi de l'admissió a la parròquia i a residència, s'estableix una quantitat que ha de pagar l'obtentor; són els pagaments a la bossa comuna. La bossa comuna equivaldria a la massa de distribucions de la parròquia, o el seu fons comú, de la qual cobren els residents.

A part dels beneficis que hem anomenat a la parròquia, en temps de Sumalla se'n fundà un a la capella de l'hospital sota la invocació de Sant Francesc.

Admesos i distribucions.

La parròquia de Santa Maria de Mataró, el darrer terç del segle XVIII, comptava amb vint-i-nou admissions o llocs de residència. Recordem que vuit d'elles eren amb benefici. Hi trobem, doncs, vint-i-una admissions pròpiament dites.

Entre aquestes vint-i-una hi havia les *dotze admissions primitives*, instituïdes per la concòrdia del 1600 i creades pel rector Joan Calvó (rector de 1595 a 1607 (?)). Les dotze admissions eren per a fills de la vila, que *prometeren servir a la Iglésia de la manera que lo Rector los ho manaria en lo Altar, Cor y Professons, y en tot lo servey de dita Iglésia, y prometeren ajudar lo Rector y sos successors en ohir Confessions y en l'administració dels altres sagraments, en publicar en lo púlpit los Diumenges, a ajudar a bon morir y a Benehi lo temps; y lo Rector los admeté ab la protesta que may pugan fer comunitat, cos ni consell. Los admet a les distribucions del Fundat y Adventici. Se reservà lo acceptar sol les Fundacions de Misses y Aniversaris y demés en lo modo a ell ben vist, y se reservà tota l'Administració, Règimen y Govern de la Iglésia, axí en les Rendes com de les distribucions als admesos, tot lo que és per sí y per sos successors.*

El 1739, a partir de la Visita Pastoral del bisbe del Castillo y Vintimilla, s'afegiren quatre admissions més a les primitives, destinades a Passioners, obligats a oir confessions, a ajudar els moribunds i a anar, per torn, a ajudar a ben morir, segons les disposicions del rector. El 1741, per una concòrdia del rector Llauder amb l'Ajuntament, es destinen cinc admissions per a músics, amb habilitat en algun instrument o cantors, amb bona veu pel cor. Les altres dotze admissions, les primitives, són lliures, però el rector pot assenyalar alguna obligació especial, renovable a cada acte d'admissió, obligacions similars a les anomenades en la seva creació el 1600.

A més de les admissions, hi ha també tres oficials admesos a les distribucions, a nominació de l'Ajuntament, però amb el posterior i obligat consentiment del rector, arran de la concòrdia del 1728. Són el Mestre de Capella de Música, l'Organista i el Sagristà.

Per completar el quadre del clergat parroquial, resten, a més del rector, els vicaris. N'hi ha quatre, tres a la parròquia (el *de casa* i dos més) i el de l'Hospital.

Les vint-i-una admissions són de la sola nominació del rector, però l'Ajuntament ha de consentir en les cinc de músic. Han de ser proveïdes amb fills de la ciutat o terme de Mataró. El rector té un any i dos mesos per presentar les admissions vacants. En cas de no fer-ho, pot presentar-les el bisbe.

Per a arribar a proveir una admissió calia fer diversos passos. El rector seleccionava un *admitendo* i li feia la presentació de l'admissió. Tenia temps per a fer-la fins a un any i dos mesos després de la vacant. El bisbe o el vicari general havien d'aprovar-la, decretar-la i certificar-la. La presa de possessió es cloïa amb l'acte d'admissió, ple de simbolisme, que representava l'acceptació per part del rector del nou resident a la parròquia. En presència de dos testimonis i del rector, se'l feia asseure en una de les cadires del cor, amb el bonet a les mans, i el Bosser li lliurava alguns ploms (42) que ell acceptava de bon grat.

Els pretendents havien de tenir els divuit anys complerts, però el rector podia conferir l'admissió fins i tot abans dels disset anys, allargant la presentació, fins als divuit començats, ja que pertanyia un any i dos mesos, com era disposat. Els admesos havien de fundar per cinquanta lliures de capital i havien de ser ordenats *in sacris*, però no podien rebre les distribucions fins que no fossin ordenats de preveres. Les admissions podien servir de títol per a ordenar-se, i si algú, sense culpa, després de ser subdiaca, no podia arribar al presbiterat només percebia la residència, a excepció de la missa. En el cas dels músics, per a conservar l'admissió, tenien cinc anys per a ordenar-se. Prèviament, tots els *admitendos* havien de ser examinats de cant pla pel rector o mestre de cant. Si els admesos eren fets rectors, o obtenien un altre benefici de necessària residència, la seva admissió quedava vacant i podia ser proveïda, però si amb el temps deixaven la tasca incompatible i volien recuperar l'admissió, el rector havia de donar-los la primera vacant que sorgís, sense que haguessin de tornar a pagar les cinquanta lliures.

Els admesos havien de dir, per torn, les misses conventuals, excepte els dies de Cap d'Any, l'Epifania, la Candelera, Dijous i Divendres Sant, Pasqua, l'Ascensió, el primer dia de Pentecosta, Corpus, dia de l'Assumpta, Tots Sants i Nadal. Els admesos havien d'acomplir a tothora els torns de misses, però abans d'apuntar el dia no se'n podien dir. Oint alçar les campanes per tempestat, havien de córrer a l'església, sota pena de ser privats. Sempre que el rector o els vicaris fossin absents, malalts o ocupats legítimament en coses del ministeri havien d'ajudar-los en la cura d'ànimes. Tots estaven obligats a oir confessions, donar la comunió i fer absoltes, i a falta de vicaris, els residents havien de fer la doma.

El valor econòmic de les admissions en temps de Sumalla era de 212 lliures i 6 sous, suma resultant del fundat en distribucions (61 lliures), l'adventici de distribucions (58 lliures), les caritats de misses fundades i adventícies (108 lliures i 18 sous), i després descomptar l'import dels càrrecs de procurador, i el cost del vi, les hòsties i de la infermeria (15 lliures i 12 sous).

Amb Verneda, per concòrdia del 1792, el clergat és ampliat amb dos xantres o cantors domers, perquè sempre hi hagués un xantre de setmana, que, a més de les funcions habituals, tindrà altres ocupacions concretes. Es creen també tres places de supernumerari de cant i música, que només reben distribució del que és adventici, i un nou benefici de residència, el de les Santes, de pensió 70 lliures i amb l'obligació de celebrar cent misses anuals. Verneda, el 1804, declara que les distribucions tocants al fundat, assistint a totes les funcions, són de 104 lliures 12 sous i 6 diners, i les d'adventici 150 lliures i 12 sous, de manera que el total anual de les distribucions pels vint-i-un residents, els nous beneficiats, els tres oficials i les dues xàntries seria de 255 lliures, 4 sous i 2 diners, unes quaranta-tres lliures més que amb Sumalla, però sense descomptar els càrrecs. Els tres supernumeraris rebrien de l'adventici, assistint a les funcions, unes 150 lliures. Els músics podrien rebre encara un plus de 30 lliures per la capella de música.

Amb Sumalla, les vint-i-una admissions, els tres oficials, els vuit beneficiats, els quatre vicaris i el rector, fan trenta-set llocs de residència, que amb la majoria del rector i la distribució de l'escolà suposen trenta-nou porcions en cada funció de residència.

Amb Verneda, per les distribucions del fundat cal afegir-hi un beneficiat i dos xantres, resultant quaranta-dues porcions, i per l'adventici, amb els supernumeraris, quaranta-cinc porcions. Els llocs de residència s'haurien convertit en quaranta-tres.

Cal tenir en compte que aquests càlculs serien reals només en el millor dels casos, ja que seria ingenu de creure que en tot un any no es produís un nombre considerable d'impresències, de privacions o fins i tot de fallències o falles. Amb tot, en el cas de Sumalla, el càlcul aproximat suposa uns 12 sous diaris. A nivell comparatiu podem agafar l'evolució dels salaris agrícola i urbà del manobre el darrer terç del segle XVIII. Segons les dades que proporciona Pierre Vilar (43), el salari agrícola, entre els anys del rectorat de Sumalla (1776-1793), arriba en el millor dels casos a 12,20 sous i en el pitjor a 8,03. En el mateix període, el salari urbà del manobre oscil.la entre 8 i 13,25 sous. Podríem dir, doncs, que el "salari" del clergat es manté a un nivell similar al dels salaris populars de l'època, encara que considerem el clergat com a estament privilegiat, tot i que el càlcul no sigui gens rigorós i que en realitat per a una anàlisi més seriosa caldria tenir en compte molts altres aspectes en relació a la condició del clergat, com a mínim, que en principi no té una família a mantenir.

Sumalla, amb la poca destresa habitual pel que fa als afers econòmics, ens ofereix un càlcul inacabat de l'*aranzel del capital que se necessita per vàries Fundacions*, on anota les distribucions pertinents a cada tipus de fundació, la pensió que suposa i el capital necessari. L'únic registre que se'ns ofereix complet és el que fa referència a les distribucions. A tall d'exemple, direm que la major cotització és la dels aniversaris doble major, amb vespres, matines i absolta general (7 sous i 6 diners de distribució), i sense vespres 7 sous. Matines solemnes, 4 sous. Aniversari doble major solemne, 3 sous. 2 sous per aniversaris regulars, hores solemnes, matines regular o repicant, oficis solemnes repicant o regular, i 1 sou de distribució per hores o vespres i completes regulars.

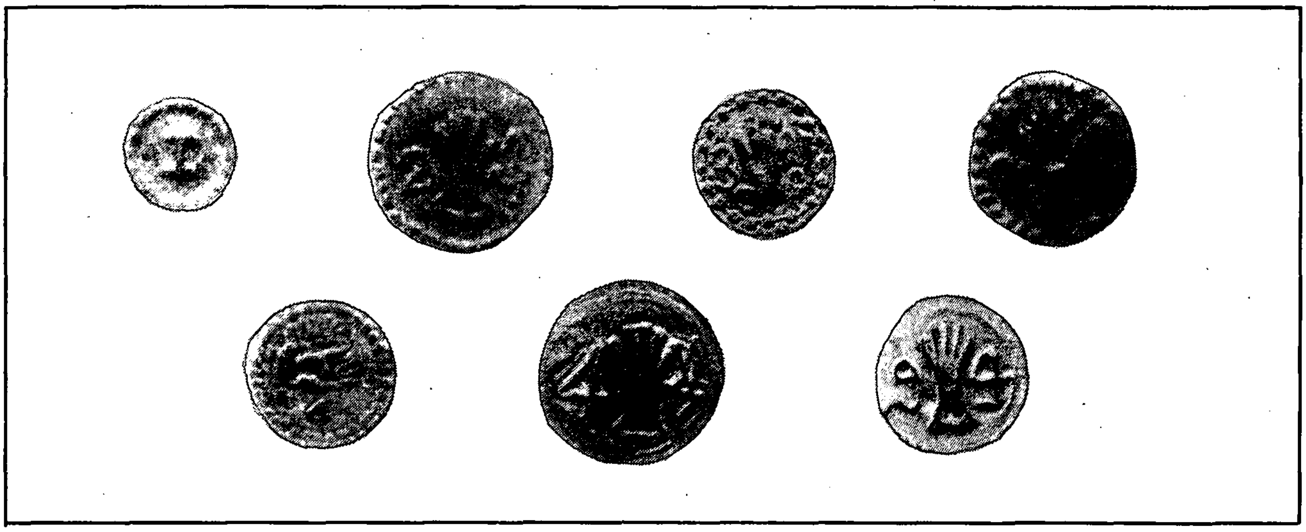

Pallofes o ploms de Santa Maria de Mataró. Tamany natural.
Són fetes de xapa de llauna o de llautó. Totes, excepte les d'un sou, incorporen una mà com emblema.
M.A.S.M.

Els pagaments dins l'església no es fan mai en moneda, sinó amb unes peces que reben el nom de ploms o pellofes, i que són repartides al cor després de cada funció. Un cop al mes, el sisè dia, els ploms són canviats per diner. El resident que s'ocupa de repartir els ploms és el Bosser, que ho fa seguint les ordres del rector quan cal privar un admès d'alguna de les distribucions.

De les fallències o falles, o porcions de residència d'aquells que falten a residir, que són privats pel rector o que no són legítimament presents, se'n porta compte, i queden a disposició del rector per fer celebrar. Com a exemple, els dies de la Circumcisió, Epifania, Pasqua, Pentecosta, Ascensió, Corpus, Tots Sants i Nadal es dóna de falles un ral de distribució a l'ofici. De Dilluns a Divendres Sant, nou diners per les vespres de cada dia. Dissabte Sant, tres sous. I així al llarg de les festivitats de l'any. Si les falles no són suficients per aquestes funcions, se suplirà del Bací d'Ànimes, i, si algú en funda alguna, cessaran de pagar-se falles. En canvi, si pagades les funcions encara sobren falles, el rector haurà d'aplicar-les a funcions indotades o incòngruament dotades.

Si bé el rector pot privar de distribucions, no pot fer-ho per més de dos o tres dies. Ell, en canvi, com ja hem dit, tot i que no resideixi, sempre es considera present.

Són privats els qui, a matines, no hi són acabat l'*Invitatores*, a ofici, durant l'epístola, i a les altres hores al primer vers del segon salm. El rector pot privar també els qui no guardin silenci, modèstia i *grave compostura* al cor.

Pel que fa a les presències, no són presents ni els confessors de monges, ni els qui van a celebrar misses a convents, oratoris o altars no subjectes a la parròquia, ni els qui acapten per les capelles, a no ser en la diada del sant de la capella, o que ho facin pel Bací d'Ànimes. Qui va a Mata per dir la missa o fer-hi alguna altra funció parroquial és considerat present a Santa Maria tot el matí, i qui va a Sant Sadurní de Valldeix només es fa present a la matinal o a la conventual. En totes les eleccions particulars, es fan presents als ocupats al confessionari, *ad curam animarum*, i als legítimament impedits, excepte en les administracions particulars de viàtic o extremunció, en què, si no són generals, només es fa present el que diu la missa d'hora o de torn. Encara que algun resident tingui el pare o mare extremunciat, *no per això se reputa present a les distribucions*. El vicari de l'Hospital és present mentre digui missa a l'Hospital o estigui ocupat en la seva tasca. Els que estan malalts fora de Mataró no són presents si el metge no certifica que precisen d'un canvi d'aires per recuperar-se. *Los que se ausenten per pèndrer xocolata no són presents, a menos que la mora fos tan poca que's pogués dir "parum pro nihilo".*

INFERMERIA.

En previsió de malalties o inhabilitats, el clergat de Santa Maria compta amb la Germandat d'Infermeria, a la qual es paguen 14 lliures d'entrada, i de la qual formen part tots els residents. Si algun dels membres falta a algun acte de viàtic, extremunció, absolta o funerals d'algun altre membre, ha de pagar a la infermeria el que suposaria de distribució l'assistència. Sense consultar el rector, multaren un dels vicaris, que visitava malalts de la parròquia, per no haver assistit a un combregar, en 2 sous. Es recorregué al Vicari General que prohibí a la junta d'infermeria multar els vicaris *inconsulto rectore*; a partir d'aquí el vicari volgué eixir de la Germandat, i fou necessari, perquè els infermers hi consentíssin, un decret episcopal. Des d'aleshores els vicaris no volgueren entrar a la infermeria perquè no els sortia a compte, sobretot si no eren fills de Mataró, pel poc temps que normalment feien de vicari, i així s'estalviaven de pagar les 14 lliures d'entrada.

Cada individu havia de pagar 6 sous mensuals per despeses de la infermeria, i 10 sous més per al subsidi dels impedits habituals de dir missa, que és el subsidi de les caritats de missa. Els 10 sous es destinaven a seixanta misses mensuals que es donaven, a raó de 5 sous cadascuna, a aquests impedits. Si eren tres, cadascun rebia la caritat de vint misses; si eren menys, es rebaixava la quantitat de 10 sous perquè només es podien donar vint misses a cada impedit, però si aquests eren més de tres, havien de repartir-se entre tots les seixanta. El sobrant dels 10 sous no restava per al fons d'infermeria, sinó que es rebaixava de la paga de la següent mensualitat. Ignorem el que podia suposar aquest subsidi perquè no sabem què podia representar una caritat de missa.

Els malalts del moment no rebien cap subsidi durant els cinc primers dies de malaltia, a menys que morissin en aquest període. Sumalla diu que llavors se'ls pagava el subsidi pels dies que havien estat malalts (si eren morts, hem de suposar que es pagava a la família). Si, en canvi, la malaltia superava els cinc dies, vint-i-cinc dies al mes rebien set sous i sis diners; si la malaltia superava aquests vint-i-cinc dies, cessava el subsidi fins a l'entrada d'un nou mes, el segon de malaltia, en què s'obtenia subsidi vint-i-cinc dies més, i així successivament. El càlcul aproximat d'aquest subsidi a nivell anual correspondria a unes 112 lliures i escaig.

Bàsicament, doncs, formar part de la infermeria servia per a l'obtenció del subsidi, en cas de malaltia. Des del 1779, la infermeria decidí de no pagar conductes, ni visites de metges cirurgians, ni d'apotecaris.

Verneda ens diu que, com que hi ha infermeria, en el cas que qualsevol dels residents o dels supernumeraris, es trobi malalt, o s'inhabiliti per la residència, a més de donar-se-li presència del fundat i de l'adventici, o només de l'adventici als supernumeraris, qualsevol d'ells pot rebre de subsidi, com a contribució de la infermeria, unes 108 lliures anuals, pel que cadascú acrediti en el curs de la malaltia o inhabilitat. Verneda no ho detalla més, de manera que, en tot cas, el subsidi de malaltia temporal en temps de Sumalla resulta superior al que anomena Verneda.

Amb tot, hem de tenir present que, ultra el subsidi, els malalts i impedits són considerats presents a les distribucions i que, per tant, segueixen obtenint els ingressos corresponents.

Segons les ordinacions de la infermeria, cada mes se celebren juntes particulars, i el primer de setembre hi ha junta general. La presidència va a càrrec del rector, i, en absència seva, de l'infermer més antic.

CÀRRECS ENTRE EL CLERGAT.

Hem dit que el clergat resident de l'església havia estat admès per ajudar el rector *ad curam animarum*, encara que el rector es reservava el règim i administració de l'església i de les seves rendes. No obstant, el rector sol no podia ocupar-se'n i per això entre el clergat hi havia una sèrie de càrrecs o atribucions per a ajudar-lo. Aquests càrrecs eren dotze, que no tenen res a veure amb les també dotze admissions primitives, d'obligacions lliures i a destinar l'arbitri del rector. Un beneficiat, un músic o un passioner, per exemple, podia, i de fet tenia, algun d'aquests càrrecs, igualment que els admesos primitius.

La majoria eren de caràcter econòmic i prou específics, de manera que ens permetem dubtar de la seva real efectivitat, ja que un clergue no necessàriament havia d'entendre en afers d'economia i menys en una economia complexa i d'ampli abast com devia ser la de la nostra parròquia, a l'època. Els càrrecs comprenien dos Arxivers, dos Zeladors, un Manner, un Bosser, tres Procuradors i tres Oïdors de Comptes. Les seves funcions i atribucions eren bàsicament regulades per la concòrdia del 1754, entre el rector Llauder i els admesos de l'església, concòrdia que és la base de l'articulació de l'església del moment.

Els Arxivers, que ja hem vist enfrontats amb Sumalla, tenien com a tasca l'ordenació de *los títols, llibres y papers fahents; y cadaun d'ells tinga una clau de l'Armari dels Depòsits y lo Rector tinga altra clau.*

Els tractes de Sumalla amb els Zeladors tampoc no foren massa plàcids. Com bé indica el seu nom, eren els que zelaven o s'ocupaven del bon govern de les rendes de les fundacions, sempre, però, d'acord amb el rector. Els Zeladors s'ocupaven de la conservació de les rendes, no pas de la seva administració. Eren els interventors accessoris ja que el rector n'era el principal; un contracte concernent a l'administració de les rendes sense la signatura del rector era nul. El rector *se salvà los Drets no sols en ordre a les fundacions fahedores, si també en ordre a les festes, de les quals se reservà l'Administració, Règimen y Govern. Y encara que després de la propdita concòrdia hi haja molts exemplars de què lo Rector ha tollerat la firma dels Zeladors en l'acceptació de fundacions, però açò seria, o per ignorància d'alguns Rectors, o per mer beneplàcit, però no convé que lo Rector tinga més semblants tolleràncies, perquè ara me volien tràurer un plet sobre aquest punt.* I, en efecte, Sumalla pledeja durant anys amb els Zeladors, com hem dit anteriorment en referir-nos a la polèmica sentència del 10 de març de 1786.

El Manner (en altres llocs manador de misses) s'ocupa de formar els torns de missa, de les

seves intencions i de tenir assenyalades les hores dels oficis i de les altres funcions a fer i celebrar el dia següent; però per assenyalar les extraordinàries ha de seguir les ordres i voluntat del rector. Ho fa penjant un paper al cor. *Lo Manner ha pretès alguna vegada que a ell tocava disposar les Hores Ordinàries d'entrar en lo Cor; però és una pretensió destituïda de tot fonament, pues sols se li mana que tinga lo dia antes señalades les hores de celebrar lo endemà los Divinos officis y demés funcions, y una cosa és señalar les hores, altra cosa poder-les disposar o variar.* Sumalla té molt clar el quid de la qüestió, la mandra. *Com les Ordinàries ja se saben, perçò se li diu que per les extraordinàries prenga antes lo Ordre del Rector; però com en esta Iglésia los més dels dies hi ha d'haver mudances per rahó dels Funerals o Officis de Devoció, perçò los Manners per no haver d'anar cada dia a vèurer-se ab lo Rector o Vicari de semmana per les Hores extraordinàries no han acostumat a posar lo paper en lo Cor; sí que ho fa lo Vicari de Semmana.* I que vigilin, els manners, perquè *no se priva lo Pàrrocho de señalar-les "per alium" si li apar bé no valer-se del Manner, perquè açò sols és omès del Manner y no ningun privilegi ni potestat.*

El Bosser és qui s'ocupa de donar els ploms i d'anotar les faltes de la residència, sempre segons les ordres del rector.

Com ja hem dit, els càrrecs econòmics eren els més nombrosos. A més dels Zeladors, hi havia tres Procuradors de Comptes, dos d'ells de cobrances i un d'*atrassos y ròssechs*. Els Procuradors, cada tres mesos, havien de presentar l'estat de les rendes a la junta ordinària, i un mes després de l'any, havien de presentar comptes, que també eren definits per la junta ordinària, però que prèviament ja havien rebut l'aprovació i supervisió dels tres Oïdors de Comptes, que els examinaven abans de fer-se la definició. El sisè dia de cada mes, els Procuradors s'encarregaven del pagament dels ploms o pellofes, intercanviant-los en diner.

Els afers econòmics eren, doncs, revisats diverses vegades per Procuradors, Oïdors, junta ordinària i rector en darrera instància, d'acord amb un mecanisme, en teoria, ben articulat i precís per no deixar escapar res, però que sense una estreta col.laboració i sense la vinculació o unió del rector i els admesos, era difícil que rutllés. Ho deixen ben de manifest els múltiples processos en què Sumalla s'embolica en contra d'uns i d'altres. Un dels recursos pels quals opta Sumalla per a suplir les *deficiències* i la manca de confiança amb la resta del clergat són els vicaris.

Ni carn ni peix, sembla que els vicaris no es decanten per cap bàndol, i juguen bé el paper neutral, però també difícil, entre la base del clergat —a la qual són superiors i amb la qual no els convé identificar-se però tampoc enemistar-se— i l'alta esfera rectoral —a la qual per interessos convé no tenir en contra i a la qual són útils en la justa mesura de no guanyar-se l'hostilitat de la majoria—. Sense prendre partit, lligats al rector per les tasques que tenen, assumeixen, si convé, el seu paper, però es mantenen al marge d'uns conflictes que, a ells, tampoc no els afecten.

El vicari de l'Hospital és força allunyat de totes les trifulgues. La capellania és a nominació de l'Ajuntament, que li dóna casa i, quan està malalt, aliments, medecines i metges del mateix hospital. La nominació ha de consentir-la el rector, que si el considera idoni, el nomena vicari de l'Hospital i l'admet a les distribucions. Tenint cura espiritual dels pobres i malalts, no resideix pràcticament a la parròquia tot i que, mentre desenvolupa la seva tasca, és considerat present a les distribucions.

Dels altres vicaris, un el manté el rector a la rectoria, el *vicari de casa*. Els vicaris no han de ser fills de Mataró, tenen preeminència d'entrada al cor i a les processons, actuen de secretaris a les juntes i, en absència del rector, les presideixen, tenint-hi veu i vot, però no decisiu com el del rector. Els vicaris són domers o setmaners, i s'alternen per torns setmanals les tasques de la vicaria; potser la de tenir cura del despatx és la que més els ocupa. *El vicari de setmana* és el vicari de fet durant la doma o setmana que li toca, i està per sobre dels altres dos.

Els càrrecs de Zelador, Arxiver, Bosser, Manner i Oïdor de Comptes són biennals i el de Procurador, anual, però pot confirmar-se. Cada any s'elegeix un Zelador, un Arxiver i un Oïdor; són els adjunts del càrrec; els principals són els que ja duen un any acomplint la tasca. Per a l'elecció, en una junta ordinària o particular prèvia es fan bines, o es destinen dos admesos per a cada tasca, i només aquests dos prèviament seleccionats poden optar a l'elecció. Com veurem, aquestes juntes eren de domini personal del rector i per tant, en definitiva, es podria dir que feia el que volia amb els càrrecs. Per a Procurador, en canvi, podia concórrer-hi qui volgués, proposant-ho primer a la junta ordinària i presentant-se després a la general, on s'elegia a pluralitat de veus, però amb la confirmació subsegüent del rector. Les bines s'elegien també a la junta general, a pluralitat de veus, per escrutini, també amb la posterior confirmació del rector. Les eleccions es feien a la junta general del primer de juny. Un mateix individu pot tenir dos càrrecs, a no ser que siguin incompatibles. Els elegits no poden renunciar, a no ser que tinguin causa legítima coneguda pel superior. Zeladors i Arxivers *antiquiors* reben un salari de sis lliures i el Bosser i el Manner de deu. És, però, possible que, almenys en el cas dels arxivers, se'l repartissin, perquè un Arxiver es queixa que, amb la feina que té per l'estat en què es troba l'arxiu, només rep el *módico salario de tres libras anuales*. El càrrec de Procurador rep un capsou de les

pensions anuals, possiblement d'un sou per lliura, però això no queda gaire clar, perquè també hem trobat que aquest capsou es destinava a un fons comú dels residents del qual, tradicionalment, es pagaven els costos de plets i causes, cosa que Sumalla no admet perquè *no'l fessen servir per litigar contra "Rectorem"*, i intenta que sigui repartit a manera de distribució.

LES JUNTES DEL CLERGAT.

Hem anomenat ja diverses vegades les juntes del clergat, en les seves dues modalitats, les ordinàries o particulars, i les generals.

Les juntes ordinàries, restringides, es fan cada dissabte després de vespres a l'arxiu, per tractar de la conservació de les rendes. Hi participen cinc membres, els dos Zeladors, els dos Arxivers i el rector. El rector les presideix, però si no pot o, en definitiva, si no vol, pot enviar-hi un vicari a presidir, i a falta d'aquests, un resident. El recurs a la delegació d'un vicari és molt propi de Sumalla i els residents es queixen constantment del seu absentisme; ell mateix ja ho té com a consuetud. Els vicaris actuen de secretari. Evidentment, el rector té la primera veu i el vot decisiu; els seus delegats hi tenen veu però no vot decisiu. Per a la seva celebració hi ha d'haver tres dels cinc membres, i si en falta algun, un Oïdor de Comptes pot actuar de suplent. Només el rector pot convocar juntes extraordinàries, o bé un substitut delegat per ell, però només poden celebrar-se si ho precisa la necessitat o utilitat de l'església.

Tots els residents poden ajuntar-se només dos cops l'any en junta general, el primer de juny i el primer de desembre, o el següent dia no impedit, proposant tot el que creguin convenient per mitjà del president de la junta (el rector). Durant l'any, qualsevol d'ells pot demanar al rector com a president de les juntes ordinàries que proposi, en aquestes, el que se li ofereixi.

Podem veure una de les convocatòries de junta general, no inclosa dins el *Directori*, durant la seqüela de la causa del 1783 a la qual ens hem ja referit. *En la Ciutat de Mataró, vuy dia 22 de Juny any 1785, convocats y congregats en la pessa de l'Arxiu de la Iglésia Parroquial de dita ciutat los Reverends Vicaris y Beneficiats y residents perpetuos de dita Iglésia per medi d'una convocatòria, posada en lo dia antecedent en lo llochacostumat, "eo" en lo faristol del Cor, perlo Reverend Rector Doctor Damià Sumalla, Prevere y Rector de la mateixa Iglésia, que és del tenor següent:*

Reverends Vicaris, Beneficiats y residents perpetuos de esta Iglésia Parroquial de Santa Maria de la Ciutat de Mataró, se serviran demà, dia 22 de Juny 1785, después de la missa conventual, assistir en una Junta general que se tindrà en lo Arxiu de la present Iglésia, protestant com protesta lo infrascrit, que vol sempre tener salves y en ningun modo perjudicar als drets y prerrogatives de Pàrraco d'esta Iglésia, y que solament fa esta convocatòria y consent a dita Junta extraordinària per obir lo manat per son superior... Feta esta convocatòria en Mataró, als 21 Juny de 1785. Doctor Damià Sumalla. (44)

Tanmateix, Sumalla no pot estar-se de deixar la seva empremta fins i tot en una convocatòria de junta, per més extraordinària i general que sigui.

Deixarem encara que sigui ell mateix qui ens demostri que, malgrat l'existència teòrica d'uns certs drets del clergat dins la parròquia, les juntes no són sinó una pantomima, perquè altra volta és en definitiva el rector, almenys el rector Sumalla, qui ho subjecta o vol subjectar-ho tot, estenent la seva teranyina més enllà del que li pertocaria, i en el cas de Sumalla val a dir que ho aconsegueix, malgrat que potser sigui més per perseverança que de dret.

El Rector en quant a Juntes del clero.
Advertesca lo Rector que lo clero d'esta Iglésia no pot fer may Collegi, cos, ni comunitat, y per consegüent no té dret de juntar-se ni de votar, segons la Concòrdia que féu ab lo Reverend Joan Calvó, Rector en lo Any 1600. Solament pues pot juntar-se en los casos en què ho disposa la Concòrdia de l'Any 1754, que és quant s'han de fer officials, o s'ha de tractar alguna cosa concernent a la bona economia dels rèddits de Fundacions, o altres emoluments que's diuhen distribucions. Y lo Rector ha d'invigilar a què no se tingan juntes, ni se rebien vots per ningun altre assumpto, com seria per l'admissió d'alguna nova fundació o per alguna cosa tocant a torns de Misses, a presència en les distribucions, a algun arreglament del Cor, o altra cosa tocant al Règimen de la Iglésia, per ser tot açò, y tot lo demés que no se'ls concedí expressament en la Concòrdia de 1754, propri y peculiar del Rector, pues és clar que la Concòrdia de l'Any 1600 se deu observar en tot lo que no se troba expressament derogada per la Concòrdia de 1754, la qual sols los concedeix dos juntes Generals en lo Any, en les quals sempre ha acostumat lo Rector com a president valer-se d'un de sos vicaris per secretari.

Si lo Clero volgués tal volta tràurer exemplars d'haver-se, en les Juntes Generals o particulars, tractat alguna cosa concernent al Govern de la Iglésia, estos exemplars no'ls podria lo Clero provar del llibre de notes de resolucions que tenen los Arxivers, per no ser est llibre Autèntich, ni d'autoritat alguna, y en ell poden posar lo que volen, perquè no hi ha ninguna firma de Rectors.

Ha d'estar molt advertit lo Rector en señalar o elegir a un de sos Vicaris perquè en son lloch, en cas d'ausència o nolència, presidesca les Juntes

generals o particulars que se offerescan per lo bon Règimen y Govern de les rendes de la Massa de distribucions (unich objecte que pot tractar-se en dites juntes segons la Concòrdia de 1754). Altrament, si lo Rector no elegeix dit vicari y no fa saber encara l'elecció a algun dels Zeladors o Arxivers, segons lo previngut en lo Capítol 9 de dita Concòrdia de 1754, succehirà que esperaran que lo Rector sia fora y tindran les juntes, que ell no sabrà res del que hauran resolt en elles; y havent jo sabut que en lo dia 17 d'octubre de 1784 havien tingut junta sens haver-me dit res que se n'hagués de tenir, y se valgueren de la ocasió en què jo era ausent del Cor per confessar un malalt, perçò en lo dia 19 del mateix mes vas fer a saber a cada hu dels dos Zeladors, y a cadahú dels dos Arxivers, que per lo cas que jo no volgués, o no pogués, assistir a dites juntes, nomenaba en mon lloch per presidir-les al vicari que se trobaria en la Iglésia o Rectoria en temps de voler-se tenir la Junta, y si se ni trobaven dos, o tres, al vicari Antiquior d'ells en lo offici de vicari. Y ne fiu llevar un acte, que se trobarà en dita Jornada de 19 octubre 1784, en lo Manual del Reverend Francisco Masferrer, vicari d'esta Iglésia.

Sobretot sia constant lo Rector en no deixar tractar en les Juntes d'altres assumptos que d'elecció d'officials, de passament de comptes, d'esmerços, cobrances y coses concernents a l'administració de rendes de la Massa de distribucions; perquè la Concòrdia de 1754, única arma que ells tenen, sols los concedeix juntar-se per tractar d'estos assumptos.

Advertesca també que, segons la mateixa concòrdia de 1754, lo Clero no té sinó vot constitutiu en matèria d'elecció d'officials. En altres emperò matèries sols té vot consultiu, per quant està escrit en la Concòrdia sobredita que lo Rector y Zeladors tenen totes les veus actives y passives en quant a l'Administració de dites rendes, y en un Memorial en Dret per mi treballat que està cosit en lo plech de núm. 3, intitulat "Clipeus Rectoris Civitatis Mataronis" (45) *trobarà més llargament tractat y provat est assumpto.*

Advertesca lo Rector que, segons lo capítol 2 de la Concòrdia feta entre Rector y Clero en lo Any 1754, l'Administració dels rèddits y emoluments que són y se diuhen Distribucions, resideix enterament en lo Rector, com a Principal, y dos Zeladors, elegits per lo Clero, de modo que totes les veus actives y passives resideixen en estos tres junts, sens que los Archivers tingan veu alguna a no ser que sia consultiva; ni en tota la dita Concòrdia se llegeix que los Arxivers, ni altre algú del Clero, tinga veu activa ni passiva, sinó quant se tracta de fer elecció d'officials, lo que se confirma de la Declaració de nullitat de l'esmers d'un censal de més de nou lliures que, contra lo vot del Rector, volgueren comprar del Doctor Anton Torres, Notari, pronunciada per lo Il.lustre Senyor Vicari General y official Don Plácido de Montoliu, als 18 Mars 1786, "causa cognita" que se troba cosida en lo llibre de sentències.

Estos Zeladors no poden, per si sols, determinar negoci algun en ordre a l'Administració de dites rendes, y menos despatxar-lo, sens concurrència del Rector, per les següents rahons. La primera perquè és literal en la dita Concòrdia, Capítol 2, que han de procehir el Rector y Zeladors los tres junts. La segona perquè la veu del Rector és la principal, y la dels Zeladors accessòria, segons també se llegeix en dit capítol, y no pot subsistir lo Accessori sens lo Principal. La tercera és perquè los dos Zeladors no fan més que una veu, y lo Rector l'altra, de modo que los dos Zeladors vénen a compòndrer un sol Zelador, que porta la veu del Clero, pues en la mateixa Concòrdia, Capítol 18, se diu que, encara que sian dos los empleats, però que l'Antiquior és lo Principal, y el Junior solament se considera com un seu adjunt. La quarta rahó és perquè lo fi de dita Concòrdia, segons se llegeix en son Preludi, fou ajudar al Rector en l'Administració, y no apoderar-se d'ella, de manera que poguessen los Zeladors prevalèixer en veus al dictàmen del Rector, ni pot pertàñer a dits Zeladors més authoritat de la que pertany als Adjunts d'un capítol exempt que procebeixen y obren ab lo Prelat; y és cert en Dret que dits Adjunts, encara que sien dos, sols constitueixen una veu y no poden procehir per si sols, ni prevalèixer al Dictàmen del Prelat, segons enseñen "Ferraris et Adjuncti núm. 2 et 3"; "Deluca de Canonicis Disc. 23, sub núm. 6"; "Scharphantonius tom. 2 in Animadvers ad lib. 4, tit. 12, núm. 35 et 36". La quinta perquè lo mateix nom de Zeladors està dient que no són ells los principals Administradors de les Rendes, sinó uns Interventors, o uns com Assessors, del principal Administrador que és lo Pàrrocho.

Totes estes rahons són sòlides, però ho és en especial la primera, perquè dient com diu la Concòrdia que lo Rector y Zeladors tenen totes les veus, y que han de procehir los tres junts, faltant la veu del Rector, no poden los Zeladors passar avant lo esmers o lo negoci, segons se prova del capítol "causam 16 de Officio et potestate Judicis Delegati", de la lley "duo 39 de re Judicata", de lo que enseñen Enoel, en lo llibre 1, títol "de officio et potestate Judicis Delegati núm. 15", González Tellez" ad cap. sciscitatus 13 de Rescriptis per totum".

Ni obsta que en la Concòrdia se diga que lo Rector té lo vot decisiu en paritat de veus, perquè açò deu entendrer-se en aquelles Juntes que se tenen per elegir officials com Zeladors, Bolser, Arxivers, etc., en les quals està exprés en la Concòrdia que lo negoci se conclou a pluralitat de veus, o també d'aquelles juntes en què tots interessen "ut singuli", com seria si se proposàs dar alguna Almoina a l'Obra de béns comuns del Cle-

ro, o cosa semblant, o Juntes d'elegir un Procurador, Notari o Advocat per lo Clero, o algun official que mor ans de Junta General, per elegir altre en son lloch, però no en matèria de l'Administració de les rendes, perquè en esta matèria han de procehir lo Rector y Zeladors junts, y no pot tenir lloch la pluralitat de veus segons les doctrines sobredites. (46)

Certament racional, convençut de la seva raó i de les seves raons, aquest fragment del *Directori del Pàrrocho* de 1780 és prou explícit sobre la manera de ser i de fer del rector Sumalla. Aquí se'ns mostra plenament tot el que sobre ell hem intentat descobrir, des del seu coneixement del Dret fins al seu tarannà, des dels seus judicis i interpretacions a la seva convicció per la tasca que intentà dur a terme, malgrat que li suposés segurament més contrarietats que no pas alegries, seguint allò que cregué que eren el seu deure i la seva obligació, amb raó o sense ella, però certament incomprès.

Roser Salicrú i Lluch

NOTES.

1.- *Memorial del Rector Folquer.* Museu Arxiu de Santa Maria. Mataró (M.A.S.M.), Església 2, Arxiu del Rector. Documentació dels Rectors. Caixa 1. Folquer. Publicat a *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 1, abril de 1978.

2.- LLOVET, Joaquim. *La ciutat de Mataró.* Volum I. Ed. Barcino, Barcelona, 1959. Pàg. 114.

3.- Op. cit., pàg. 116.

4.- No va ésser fins l'any 1868 en què va ésser creada la Parròquia de Sant Joan i Sant Josep.

5.- *Directori per lo Rector de la Iglésia Parroquial de Santa Maria de la Ciutat de Mataró y suffragànea de Sant Miquel i Sant Martí de Mata, treballat per mi Damià Sumalla, Doctor en Santa Theologia y Cànons, Pàrrocho de dita Iglésia, començat als 30 setembre de l'Any 1776, essent Papa Pio VI, essent Rey d'España Carlos III y essent Bysbe de Barcelona lo Il.lustríssim Señor Don Gavino de Valladares y Mesía.* M.A.S.M. Església 2. Arxiu del Rector. Plec núm. 37. Anotació a la contraportada.

6.- *Memorial del Rector Folquer.* Op. cit.

7.- Còpia concordada de l' *"Allegat en defensa del Rector en comunitat, aprovat per Doctors i Catedràtics de cànons de Cervera",* del 1773, *essent Damià Sumalla prevere i rector de l'església de Sant Jaume de Barcelona.* M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 5.

8.- FERRER i CLARIANA, Lluís. *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple.* Volum II. Mataró, 1971. Rectorologi, pàg. 284.

9.- *Directori del Pàrrocho de la Iglésia de Santa Maria de Mataró, treballat per lo Rector actual, Doctor Damià Sumalla, als 22 Novembre de 1780.* M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 36. Manuscrita de 97 folis, amb afegits posteriors. Coberta dura de pergamí. 20,5 x 29,5 cm.

10.- PLADEVALL, Antoni; PONS GURI, Josep Maria. *Particularismes catalans en els costumaris dels segles XIII-XVIII.* II Congrés Litúrgic de Montserrat, Monestir de Montserrat, 1967. Pàg. 103 a 159. El treball gairebé no contempla el bisbat de Barcelona. La part final, conté un apèndix amb una relació de les consuetes conegudes. Pàgina 105.

11.- Op. cit. Pàg. 121.

12.- Op. cit. Pàg. 121.

13.- Op. cit. Pàg. 122.

14.- Op. cit. Pàg. 125 i següents.

15.- PUIGVERT i SOLÀ, Joaquim M. *Una parròquia catalana del segle XVIII a través de la seva consueta. (Riudellots de la Selva).* Fundació Salvador Vives Casajuana, Premi Francesc Carreras i Candi, XI edició. Barcelona, 1986.

16.- M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector. Documentació Rectors. Caixa 1. Sumalla. Fotocòpia de l'original existent a l'Arxiu Històric de l'Hospital de Mataró.

17.- M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 7. Aprofitem per remarcar que l'ús del castellà es limita a documentació de tipus oficial o públic.

18.- M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 12.

19.- *Directori per lo Rector de la Iglésia Parroquial de Santa Maria de la Ciutat de Mataró y suffragànea de Sant Miquel y Sant Martí de Mata, treballat per mi, Damià Sumalla, Doctor en Santa Theologia y Cànons, Pàrrocho de dita Iglésia. Començat als 30 Setembre de l'Any 1776, essent Papa Pio VI, essent Rey d'España Carlos III y essent Bysbe de Barcelona lo Il.lustríssim Señor Don Gavino de Valladares y Mesía.* M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector. Plec núm. 37. Obra manuscrita de 159 folis. Coberta tova de pergamí, amb solapa. 15 x 18,5 cm.

20.- M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 5.

21.- Op. cit. *Directori* del 1776, folis 35 v i 36.

22.- Op. cit. *Directori* del 1780, foli 45 v. En els fragments transcrits conservem el text original corregint, però, la puntuació, l'apostrofació, l'accentuació, l'ús de o-u i de a-e especialment en els plurals i les terminacions verbals i desenvolupant les abreviatures. Hem cregut oportuna la conservació de les majúscules perquè sovint el seu ús implica una valoració de contingut, tot i que moltes vegades s'emprin de forma arbitrària.

23.- Op. cit. *Directori* del 1780, foli 16 v.

24.- Op. cit. *Directori* del 1780, foli 22 v.

25.- Op. cit. *Directori* del 1776, foli 14 v.

26.- Op. cit. *Directori* del 1780, foli 33, i *Capbreu de les rendes del Rector* (1780), M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 4.

27.- *Llibre de Capbreus*, M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 4, 1a. caixa.

28.- Op. cit. *Directori* del 1780, folis 7 i 7 v. Prèviament, Sumalla redacta un memorial sobre les fundacions de l'església no decretades fins al 1780. Còpia al *Llibre de Visites i Concòrdies*, M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 31. Folis següents a 147.

29.- *Llibre de Fundacions Fetes* (1786) M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 33.

30.- *Quadern hont se notaran les obligacions que imposa lo Rector de Mataró als que perpetua en l'admissió amb calenda de dia y any y notari en poder de qui se actua per govern de dit Rector* (1790-94) M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 22.

31.- *Florilegium parochorum thehologico-canonicum in quo plura ad praxim conducentia elucidantur.* Mataró, Joan Abadal, 1794.

32.- Els oficis funerals, segons el preu i el contingut, podien ser de diversos tipus, simples, amb una sola oració, o dobles, amb més oracions, normalment de cos present, i que podien ser cantats (majors) o resats (menors).
L'espai no ens permet estendre'ns pel que fa a les diverses funcions litúrgiques. Alguns d'aquests aspectes són tractats en el treball de LÓPEZ i MIGUEL, Olga. *Actituds col.lectives davant la mort i discurs testamentari al Mataró del segle XVIII*, Caixa d'Estalvis Laietana, Mataró, 1987. Premi Iluro 1986, encara que es basa únicament en una sola font documental i no inclou informació del Museu Arxiu de Santa Maria.

33.- La sepultura semi-doble, a mig camí de la simple i la doble, ja no s'utilitza, segons insisteix repetidament Sumalla. En el seu lloc es practica la simple, donant per tots els drets 9 sous, 6 diners.

34.- Es tracta de la Concòrdia de 1667 entre el rector Antoni Partella (1647-1685), els vicaris i els preveres residents *sobre morts i viàtichs*. M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, *Llibre de Visites i Concòrdies*, Plec núm. 31, folis 100 i següents.

35.- La part remarcada apareix barrada en l'original.

36.- Op. cit. *Directori* del 1776, *En ordre a les rendes*, foli 83.

37.- Op. cit.

38.- La casa del Delme era situada al carrer de Sant Francesc d'Assís o de la Rectoria. És l'avui assenyalada amb el núm. 21. El celler dels Alous era a la planta baixa de l'actual Rectoria Vella.

39.- Op. cit. *Directori* del 1780, foli 33. Aquest fragment és part del que, com ja hem dit, és reproduït al *Florilegium* de forma molt similar, amb les mateixes cites d'autoritats (que nosaltres no hem reproduït) i amb els mateixos raonaments.

40.- Sobre el delme de Santa Maria de Mataró, cal veure el treball de FRADERA i BARCELÓ, Josep M. *Algunes qüestions a l'entorn del delme eclesiàstic, a partir del de Santa Maria de Mataró.* Primer Col.loqui d'Història Agrària dels Països Catalans. Versió abreujada als *Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria*, núm. 4, abril 1979.

41.- Els partits són censals lluïts parcialment i dels quals, per tant, es fa una reducció o rebaixa de la pensió a satisfer.

42.- Els ploms o pellofes eren la moneda de canvi que s'utilitzava en les distribucions. Eren canviats periòdicament per moneda de curs legal, en temps de Sumalla, un cop al mes, de sisè dia, com direm més endavant. Al Museu Arxiu de Santa Maria es conserven ploms o pellofes de la parròquia. Són unes petites xapes de llauna o de llautó, que tenen una mà estampada.

43.- VILAR, Pierre. *Catalunya dins l'Espanya Moderna*, volum III, Barcelona, 1966, Edicions 62. Quadre XXXIV, pàg. 620.

44.- M.A.S.M., Església 2, Arxiu del Rector, Plec núm. 7.

45.- Actualment desaparegut, o si més no no es troba al Plec núm. 3 de l'Arxiu del Rector al qual ens remet Sumalla.

46.- Op. cit. *Directori* del 1780, folis 80 a 82.

La incidència de les fundacions en la vida quotidiana de Vilassar, durant els segles XVII i XVIII, és analitzada per Jordi Andreu i Daufí, estudiant d'Història, a partir del *Llibre de Canalars*, conservat a l'Arxiu Parroquial d'aquella població.

LA FUNDACIÓ DE MISSES I ANIVERSARIS A LA PARRÒQUIA DE SANT GENÍS DE VILASSAR (s. XVII - XVIII).

Una institució econòmica de supervivència i control social. (1)

PRESENTACIÓ.

A manera d'introducció cal dir que el treball és estructurat en quatre parts. Un primer capítol es dedica a la persona i obra de Joan Moret i Sala, rector de Vilassar entre els anys 1703 i 1711. En una segona part s'introdueix una definició i apreciació del concepte de fundació. Després segueix l'estudi de la vessant econòmica d'aquesta institució eclesiàstica: el préstec. La darrera part inclou les conclusions.

Cal fer també un especial advertiment sobre l'escassesa de bibliografia sobre el tema que, inevitablement, fa recórrer a la historiografia estrangera, especialment francesa i italiana, ja que a casa nostra la temàtica parroquial ha estat molt poc estudiada, a excepció de casos molt interessants, com els treballs de Joaquim M. Puigvert i Llorenç Ferrer. Com a contrapunt, la riquesa documental és molt important i molt poc tractada.

Finalment, volem concloure aquestes ratlles amb unes paraules d'agraïment a dues persones: Mn. Joaquim Vives, rector de Vilassar de Dalt, i, especialment, Josep Samon, amb la col.laboració dels quals aquest treball ha pogut realitzar-se.

JOAN MORET I SALA.
El rector que ordenà i actualitzà les rendes de la parròquia (1703-1711).

Vers la primera quinzena d'agost de l'any 1703, el bisbe de Barcelona Benet de Sala i Caramany (Girona, 1646 – Roma, 1715) tingué els concursos de la parròquia de Vilassar. Elegí com a rector el seu nebot Joan Moret i Sala, el qual prengué possessió del càrrec el 28 de setembre del mateix any. Feia deu mesos justos que el seu antecessor, el Dr. Felip Llobet (1690-1702), havia mort a Martorell *anant de camí* a causa d'una malaltia al pit.

Per què el bisbe de Barcelona destinà el seu nebot a la parròquia de Vilassar?

És evident que aquest coneixia el mal estat de l'economia de la parròquia, i per això es va veure en la necessitat d'elegir un rector qualificat i coneixedor de l'administració parroquial, amb capacitat per a poder redreçar l'economia de la parròquia de Vilassar, d'antuvi important, i que ara s'enfonsava.

Com s'anirà veient en el decurs d'aquest treball, Mossèn Moret i Sala posseïa indubtablement aquestes aptituds. No era el típic rector que Vilassar estava acostumat a rebre. La seva educació era excel.lent. Gosaríem fins i tot vincular-lo al corrent il.lustrat dels eclesiàstics del segle XVIII, com hi podia estar també vinculat Joan Calderó, el redactor de la Consueta de Riudellots. (2)

Antecedents familiars.

Provinent d'una de les famílies més rellevants del segle XVIII a Catalunya, Joan Moret i Sala va educar-se en el caliu dels partidaris de Carles d'Àustria. És ben coneguda per tots l'aferrissada oposició del seu oncle, i bisbe de Barcelona, a la política i persona de Felip V, la qual cosa el portà a morir en l'exili romà l'any 1715. Aquesta mort comportà l'inici d'una nova etapa en la història de la diòcesi de Barcelona que en endavant es veuria regentada per una llarga sèrie de bisbes no catalans (3).

L'altra branca familiar, la dels Moret, també desenvolupà un paper força important en aquesta oposició al Duc d'Anjou.

Membre com ell d'aquesta nissaga de jurisconsults del segle XVII i XVIII, el seu germà Josep Moret i Sala, essent jutge de la Reial Audiència, Sala III, provocà les ires del virrei borbònic Velasco que el confinà uns mesos a Girona. Amb Carles d'Àustria rebé el títol de ciutadà honrat i també fou nomenat regent (1707) i més tard conseller del Principat en el Consell d'Aragó. Càrrec que va perdre, juntament amb els seus béns, que li foren expropiats, després del setge de Barcelona del 1713-1714 (4).

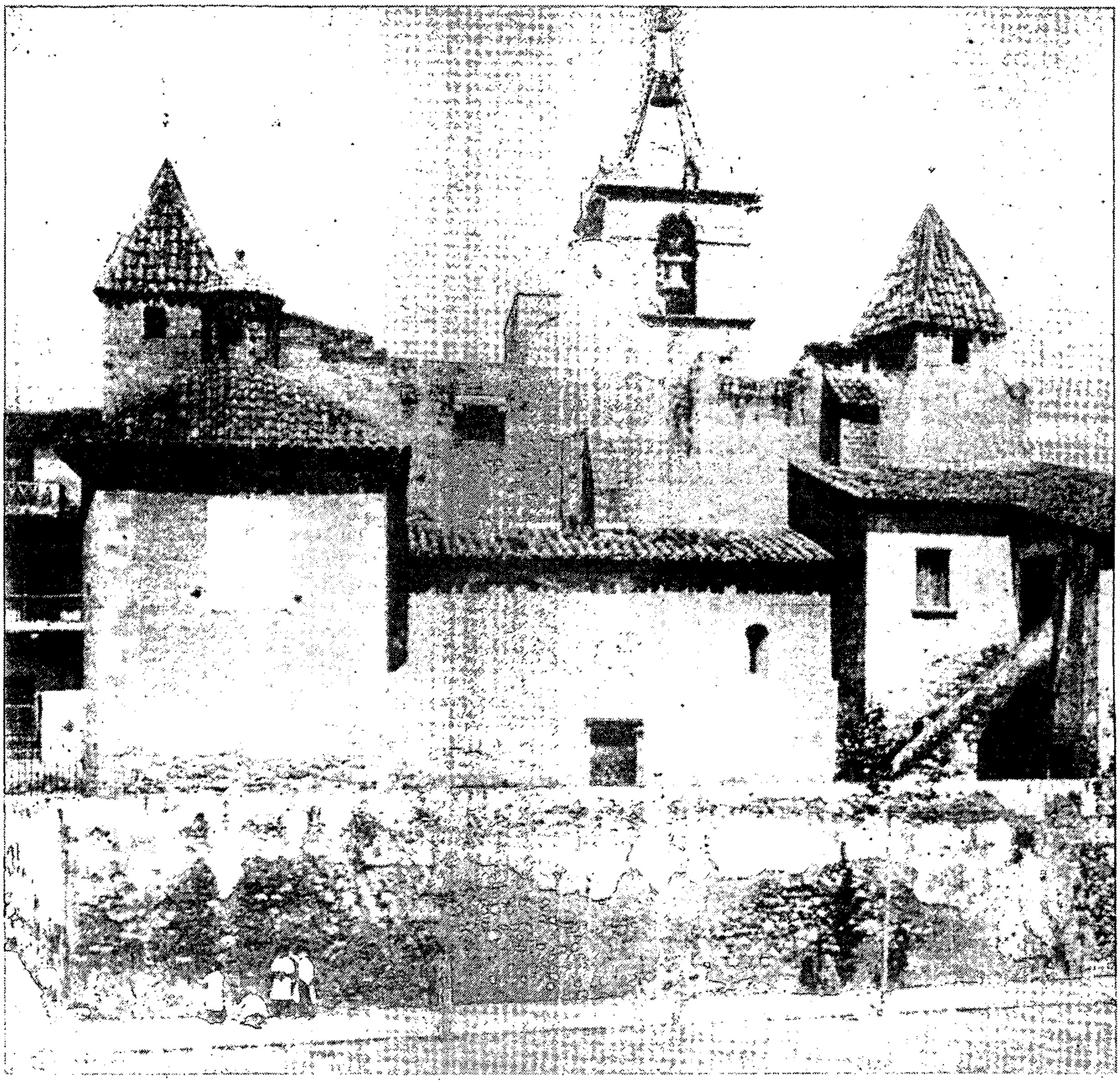

**Antic temple parroquial de Sant Genís de Vilassar. Estil gòtic.
La seva construcció s'inicià el 22 de setembre de l'any 1511 i finalitzà el 20 de juny de l'any 1518.
Els seus constructors foren els mestres de cases Bartomeu Rossi, de Girona i Pere Capvern, de Barcelona.
L'obra costà 825 lliures. (v. MADURELL i MARIMON).**

El nou destí: La Parròquia de Sant Genís de Vilassar.

El dia 20 d'octubre de 1703, només hauria calgut estar prop del llindar de la casa rectoral i veure el semblant de Joan Moret, per fer-nos una idea de l'estat en què es trobava l'economia de la parròquia en aquells primers anys del segle XVIII. Deixem, però, que sigui ell mateix qui ens expliqui la seva primera impressió.

> *Trobí la casa tant faltada de obras, que las he fetas fins lo present any de 1706; han costat més de docentas doblas y eran tant necessarias que en lo ivern me trobí moltas vegadas que los vents me apagaven los llums estant en la taula, y lo estiu no sa podia dormir casi en ningun aposento per lo demasiat calor. Trobí los cups, botas y premsas tant pocas y de tant mala manera que en lo dit any perdí i abandoní molt vi per no saber ahont posarlo ...* (5)

Atribueix la causa de tots aquests mals a una gestió deficient, que provocava una minva cada cop major dels ingressos parroquials i, en conseqüència un enfonsament de la institució en el seu conjunt.

Anunciarà una per una aquestes deficiències i també ens mostrarà la manera com les va resoldre.

Quan esmenta el seu antecessor, *lo Doctor Phelip Llobet*, hom pot intuir en les seves paraules un cert sentiment de dispensa ja que, *lo qual, per sos atxaques, ha hauia molts anys que no sa cuydaue de la Economia de la Rectoria.* (6)

L'exemple de la seva brillant tasca d'organització de l'arxiu i rendes: el *Llibre de Canalars*.

En la redacció del *Llibre de Fundacions i Aniversaris de la Parròquia de Sant Genís de Vilassar* (*Llibre de Canalars*), el rector Moret, frase rera frase, ens confessa el seu tarannà d'home racional i molt crític, i també la gegantina tasca que realitzà.

Demostra un coneixement exhaustiu i una destresa envejable en el maneig de la documentació notarial, així com una capacitat i dedicació al treball molt gran.

A més d'ésser molt conscient de la gran utilitat de la seva tasca, Mn. Moret també és molt conscient de l'època de crisi en què viu. No el veurem quedar-se al marge, ben al contrari, recolzarà obertament un dels bàndols bel.ligerants, evidentment l'austriacista, en aquella guerra que el corprenia. Ens diu

> *Avent sostingut lo duch de Anjou en lo nou ingrés de Espanya alguns anys ab lo Gouern francés que es lo bastant per a declarar lo quant deixats exaustos de diners i comers.*
>
> *Avent vingut Carlos Tercer (que Deu prospere) a conquistar son Regne, principiant per Cathalunya, auent sostingut un citi que lo duch de Anjou posá en Barcelona prou considerable, antepassant a tota Catalunya la rubina més infeliz, del qual nos deslliurà Deu Nostre Senyor per sa infinita misericordia y finalment auent arribat a un temps que no podiam adinerar nostres cabals* (7)

El *Llibre de Canalars*.

Per arranjar aquesta difícil situació econòmica, el rector Moret es proposa la creació d'un llibre mestre de fundacions. Aquest havia d'ésser epicentre i referència obligada de tots els llibres i llibretes relacionats amb les rendes parroquials. L'anomenà *Llibre de Canalars de les Fundacions y Rendes de la Parroquial Iglésia de Sant Genís de Vilassar* (8). És un llibre molt voluminós. Té 449 folis, està enquadernat en cartró recobert en pergamí i abarca un període aproximat de trescents anys.

Per confeccionar el *Llibre de Canalars* hagué d'ordenar i reorganitzar tot l'arxiu. Estudià minuciosament el llibre, en quart, dels rectors Olaguer de Tord i Boldó (1629-1649) i Francesc Cabanyes i Vinyals (1658-1683) i també el llibre, *en foleo*, d'aquest darrer (9).

Signatura del rector Joan Moret i Sala, rector de la parròquia de Sant Genís de Vilassar entre els anys 1703-1711. (Llibre de Canalars).

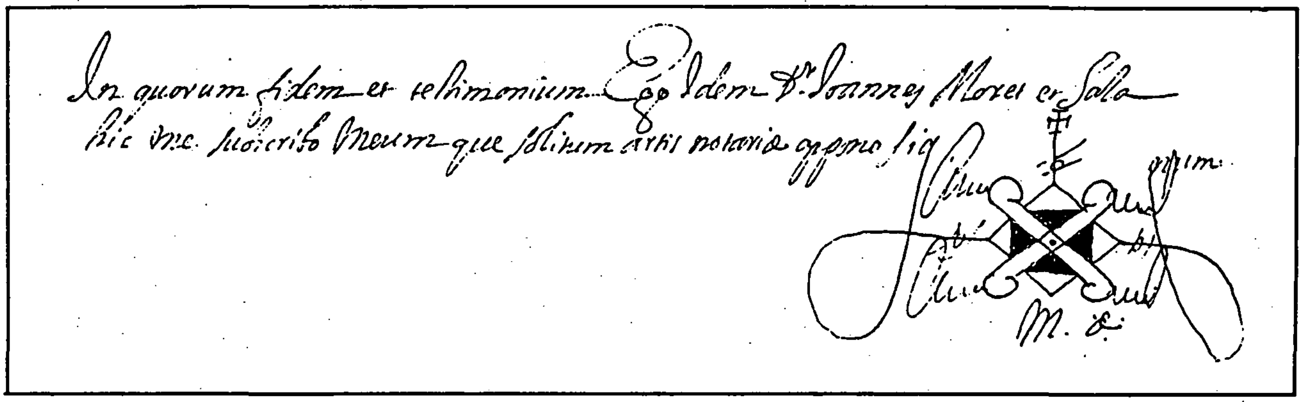

Llegí tots els actes de les fundacions per conèixer cadascuna de les circumstàncies en què havien d'ésser celebrades i, finalment, ho va aconduir tot en un armari que va pagar dels seus propis diners. És tanta la riquesa de detalls de la seva descripció que no ens seria gens difícil fer-ne una reconstrucció, ja que malauradament, aquesta i molta de la documentació que conté no ens ha restat fins als nostres dies.

QUÈ ÉS UNA PIA FUNDACIÓ ?.
Les seves dues vessants, la piadosa i l'econòmica.

Si considerem estrictament la definició que dóna el Codi de Dret Canònic en el seu cànon 1.303 (10), hauríem d'entendre que hi ha dos tipus de pia fundació, la pia fundació autònoma i la pia fundació no autònoma. I aquesta darrera ve definida com *els béns temporals donats d'alguna manera a una persona jurídica pública (11) juntament amb la càrrega de celebrar, per les rendes anuals, Misses i complir altres funcions eclesiàstiques determinades durant un temps llarg que el dret particular haurà de determinar, o bé assolir d'una altra manera els fins indicats en el cànon 114, § 2.* (12)

A partir de l'anterior definició podem plantejar-nos les següents qüestions:

a) Per què es dóna aquesta institució eclesiàstica?. Quina funció té?.

b) En concepte de què es lliuraven els béns temporals que esmenta?.

c) Qui creava una fundació?.

d) En què es feien servir els béns aportats pel fundador?. Quines eren aquestes altres maneres d'assolir els fins indicats?.

Intentarem de contestar-les.

La primera té una resposta ben senzilla; la institució eclesiàstica anomenada fundació es dóna perquè hi ha una demanda. M'explicaré. La societat de l'Antic Règim necessitava uns serveis religiosos. Aquesta necessitat tant podia ésser fruit del convenciment religiós propi de cada fidel, com resultat del que podríem qualificar de por, si es vol, angoixa davant la mort, davant el traspàs a l'altra vida de la qual no es coneixia la seva realitat.

No ens voldríem allargar massa en aquestes qüestions. Però no trobem pas desencertat de fer una petita referència a la pressió psicològica a la qual estaven exposats tots els fidels. Imaginem, si més no, els sentiments d'aquells que escoltaven relats —com els del monjo Saltrey, que esmenta Le Goff (13)— que explicaven visions del Purgatori, les oracions i pregàries de les ànimes que hi pagaven les seves faltes, i les súpliques fetes als hipotètics visitants perquè, de retorn a la terra, exhortessin parents i coneguts per tal que, mitjançant sufragis, intentessin escurçar el temps de pena i així poder arribar abans al paradís promès.

La fundació, en conseqüència, apareixia com una eina alleugeridora, un element que produïa una certa tranquil.litat en el moment del traspàs, ja que les celebracions litúrgiques, aplicades com a sufragis, contribuïen a accelerar la necessària purificació de les ànimes, imprescindible per accedir a la pau eterna.

Però la celebració d'aquests oficis no es feia de franc. El fundador en concepte dels serveis que se li oferien, havia de pagar, per dir-ho amb llenguatge apropiat, havia de dotar la fundació. Com la dotava?.

El procés de creació d'una fundació.

Analitzant una per una les fundacions del *Llibre de Canalars*, veurem que el primer pas, el donava el fundador —futur beneficiari del servei— que en el seu testament, escripturat per notari, disposava a voluntat els serveis religiosos que desitjava o tenia la possibilitat de sufragar per la seva ànima.

Les disposicions eren sovint molt minucioses. El testament determinava quins dies, i fins i tot quines hores, havien de celebrar-se les misses, els altars o llocs on havien d'ésser oficiades i, àdhuc, el nombre d'oficiants que hi havien d'assistir.

Després de l'òbit, els hereus o marmessors, conjuntament amb el rector, executaven la voluntat del testador i creaven la fundació. La dotació podia fer-se en *comptants*, és a dir, amb diner en efectiu, o bé mitjançant la consignació de censals, ja creats o que es creaven en funció de les pensions que s'havien de pagar. En aquest cas els censataris, tant els antics com els nous, des d'aleshores havien de pagar en les corresponents pensions no a l'antic propietari —s'entén els seus successors o marmessors— sinó al nou censalista, que en aquest cas seria la parròquia de Vilassar.

Si el mecanisme utilitzat per a dotar la fundació era la consigna de censals calia d'anotar, junt amb les dades de la fundació, els censals assignats i el nom dels respectius censataris. Llavors, en el mateix full o en la nota del censal, s'assenyalava on es podia trobar el títol i en poder de quin notari. Finalment també es podia anotar la signatura topogràfica en un costat del full, per així poder localitzar aquest títol de fundació més ràpidament en *lo armari del arxiu.*

Quan es quitava un censal s'enregistrava així mateix l'operació. Respecte això, Mn. Moret diu

Quant se quitará ningun censal se notará al peu de aquell y posant la cifra en mitg de dos rallas, se assentará desota lo qui ha pres lo resmers en lo mateix "foleo"... (14)

A més, a efectes pràctics, calia tot un cos de llibres i llibretes auxiliars del *Llibre de Canalars*. Per això es crearen una mena d'*agendes o calendaris anuals d'obligacions*, en els quals es feia constar, dia rera dia, les misses i els aniversaris que s'havien de celebrar. Com que el llibre principal no era gaire manejable, els diferents vicaris en feien resums en forma de llibretes, que servien per a ús diari.

Paral.lelament a aquests registres d'obligacions existien també llibretes de recaptació. En aquestes –fetes pel rector cada primer d'any– constava el nom de tots els censataris i la pensió que havien de pagar. L'encarregat de portar-les era el procurador que, a l'encop, cobrava les pensions als esmentats censataris. De la mateixa manera que el procurador rebia les llibretes de mans del rector, les hi havia de retornar al cap de l'any. Era llavors quan el rector feia balanç. Si es donava el cas que algun censatari hagués quedat a deure alguna partida, en el mateix moment que es feia la llibreta de l'any següent, s'anotava el deute a la casella del deutor.

Qui eren els fundadors?. Pertanyien a un estament social concret?.

Basant-nos sempre en el cas i àmbit concret de la parròquia de Vilassar, es pot parlar d'una demanda que colpia per igual tots els estaments de la societat del moment.

Des dels més benestants, com els pagesos de mas, els mateixos eclesiàstics (15), els mercaders, mestres de cases, apotecaris, etc., fins a les capes més depauperades de la societat –vídues, orfes, "treballadors"– tots tenien algun membre implicat en aquesta dinàmica econòmico-espiritual. També cal destacar-hi la presència d'institucions públiques, com Universitats o Comuns.

El préstec del capital de les fundacions: pràctica econòmica per la supervivència d'una parròquia.

Una "altra manera d'assolir la voluntat del fundador", en llenguatge del Codi de Dret Canònic, cànon 1.303, és la que adoptà la parròquia de Vilassar en les darreries del segle XVII i durant el segle XVIII: el préstec del capital de les fundacions.

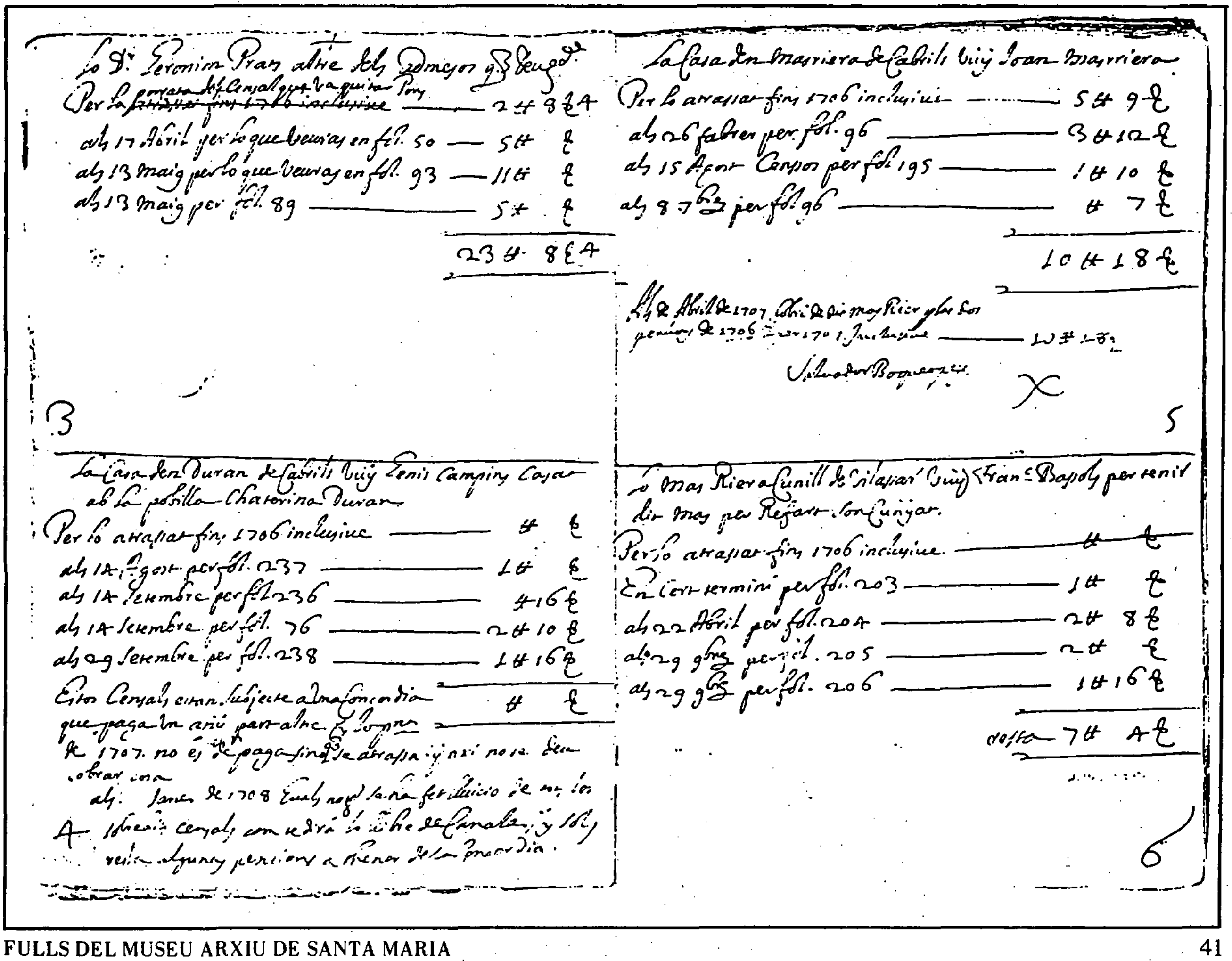

Llibreta de rendes per misses i aniversaris del procurador Salvador Boquet, prev. de l'any 1707. (Arxiu Parròquia Vilassar).

Aquesta pràctica era contradictòria amb la filosofia tradicional de l'Església, que no admetia el préstec a interès. Però, com diu Llorenç Ferrer, es va fer veure, mitjançant un llenguatge confús, que no es tractava d'un préstec sinó d'una venda. El qui rebia els diners *venia* a qui els deixava el *dret a cobrar un interès*. El prestamista comprava el *dret a cobrar-lo*. Aquest dret s'anomenà pensió. L'acte d'assumpció del préstec, i per tant del deute, era *l'encarregació*. La lluïció o quitació era la finalització del deute, el qual s'extingia amb el retorn del capital deixat. (16)

Podem saber el motiu o motius adduïts pels propis vilassarencs o forasters a l'hora de demanar els préstecs?.

A partir de la documentació examinada, es pot afirmar que, majoritàriament, la demanda de crèdits es produïa per a pagar deutes, o bé per a poder adquirir propietats materials. Hi havia també altres causes, el nombre de les quals no excelleix pas les dues anteriors. D'aquestes volem esmentar concretament els pagaments de dots i llegítimes. També volem citar expressament els crèdits sol.licitats per a efectuar inversions, ampliacions de negoci, o operacions similars, per persones d'una certa capacitat de maniobra econòmica i per institucions públiques.

Tenim molts exemples a Vilassar de crèdits contrets per pagar deutes. Un d'ells seria el del prevere i resident Geroni Prats que, el 13 de maig de 1695, creà una fundació per pagar els deutes de casa seva. Per això s'obligà a pagar anualment a la parròquia una pensió de 5 ll., és a dir, l'interès del 5 per cent de les 100 lliures que li havien estat deixades (17). O el mateix rector Joan Moret que retirà les 200 ll. de la fundació de Miquel Coll i Maria Isern, dipositades a la Taula de Canvi de Barcelona, per liquidar uns *canvis* per les butlles de la rectoria (18).

També aquest és el cas del matrimoni Jaume Anglada i Lladó i Teresa, el qual, en concepte de les 75 ll. que havien demanat al rector el dia 2 de febrer de 1669 per *quitar un censal*, pagava una pensió anual de 3 ll. i 15 sous per la fundació de Joan Casassús. (19). També el *treballador de Vilassar* Joan Feliu per *quitar un violari* de 14 ll. hagué de crear una fundació a favor de Pere Giralt, de pensió 16 sous (20).

Cas extrem seria el de la casa Ros que *per quitar un camp que aquesta tenia empenyorat a carta de gràcia a Pere Pons i Arenes*, s'encarregà la fundació de Joan Semollanch. Per ella pagà una pensió anual de 6 ll., és a dir, el cinc per cent de les 120 lliures que havia demanat. Aquest préstec fou molt més dur que els anteriors, ja que contemplava el *pacte de millora*, que volia dir que el censatari estava obligat a donar més fiances, o a augmentar la hipoteca. En cas que no ho fes el censalista, li podia reclamar una multa equivalent al valor del censal, que s'aplicaria a la quitació d'aquest. (21).

Per a efectuar una compra de certa importància, la gent, sovint, havia d'endeutar-se. La compra podia ésser d'una peça de terra, d'una casa, d'una premsa per al celler, etc... elements moltes vegades imprescindibles, per a l'adquisició dels quals no sempre es tenia els diners suficients.

Això és el que passà a Francesc i Jaume Abril de Bonanat, pare i fill, del Veïnat de St. Crist de Cabrils, els quals, per poder comprar tres peces de terra, hagueren de demanar les 100 ll. de la fundació del prevere i resident Josep Amat. Per aquest préstec s'obligaren a pagar anualment 3 ll., o el que és el mateix, el 3 per cent del capital deixat. (22).

Un altre cas seria el del canonge i ardiaca de Barcelona Andreu Foix, que l'any 1675 s'encarregà de la fundació del rector Vinyals. Prengué les 300 ll. d'aquesta per comprar una casa del rector Cabanyes. Pagà una pensió anual de 15 ll. (23).

A més de tots aquests casos referits a les causes majoritàries de pagar deutes o d'adquirir béns materials, volem també referir-ne d'altres, no tan freqüents, però que ens ajudaran a comprendre millor l'economia i, a través d'ella, la vida quotidiana d'una comunitat rural dels segles XVII i XVIII a la nostra comarca.

És conegut que, quan es casava una filla, els pares havien d'aportar el dot al matrimoni. Però aquest cabal no sempre es tenia disponible i per això els pares, o en la seva absència el germà gran, havien d'empenyorar-se per dotar la noia.

Anar a la rectoria i demanar els diners al rector resolia el problema. Exactament així ho va fer l'Agustí Torres, de Sant Esteve del Coll, que l'any 1711 va crear una fundació per valor de 64 ll. (3 ll. 4 s. de pensió) per casar la seva filla amb el vilassarenc Isidre Pasqual i Madanch (24).

En el cas del pagament de llegítimes passava el mateix. El 22 d'abril de 1747 l'hereu Genís Parera, pagès de Cabrils, hagué de pagar la llegítima del seu oncle i per això creà una fundació per valor de 21 ll. En endavant pagaria a la parròquia de Vilassar una pensió d'1 ll. 1 s. (25).

Per finalitzar, ens referirem al darrer motiu apuntat anteriorment, la demanda de diners per a efectuar activitats lucratives. La raó bàsica que movia les persones, més o menys ben situades econòmicament, a demanar préstecs era, sens dubte, la necessitat d'agenciar-se del capital líquid que els calia per a alguna de les seves transaccions.

Un exemple molt aclaridor és el del mataroní Josep Francesc Reniu i Padró, el qual acumulà una gran quantitat de capital de fundacions amb la intenció, pensem, d'invertir-lo en la compra de censals. En pocs anys, Josep F. Reniu es va fer amb les fundacions de Bartomeu Pi de 30 ll. (26), de Maria Roldós (27), del resident Francesc Roldós de 100 ll. i amb la de Bartomeu Roig i Pifarrer, pescador del veïnat de Mar de Vilassar. (28). Aquesta fundació de Bartomeu Roig era al mateix moment fruit d'una altra acumulació de fundacions, vuit en concret, la de Jaume Cahué (15 ll.), la de Genís Estrany (5 ll.), la de Victòria Trias (8 ll.), la de Miquel i Marianna Riera (12 ll.), la de Jaume Cuquet (6 ll.), la de Paula i Pere Cuquet (6 ll.), la d'Esperança Guardiola (6 ll.) i la de Jaume Campins (6 ll.). És a dir, que en un període de tres anys Josep Francesc Reniu i Padró acumulà onze fundacions, el capital total de les quals ascendia a la quantitat de 210 lliures.

La necessitat de capital també afectava moltes vegades institucions públiques, i concretament les Universitats dels diferents llocs. L'exemple, el tenim a Vilassar mateix, quan el seu Comú necessità 120 ll. per comprar un cós de la casa d'en Pere Tries, més la pallissa i l'era, *abont vuy han feta una ferreria y presó*. (27).

Com a cloenda d'aquesta roda d'exemples que ens han servit per a il.lustrar els possibles motius de demanda de crèdit, cal que es vegi la màxima expressió en l'ús del capital d'una fundació, i aquesta és, sens dubte, la de Maria Trias.

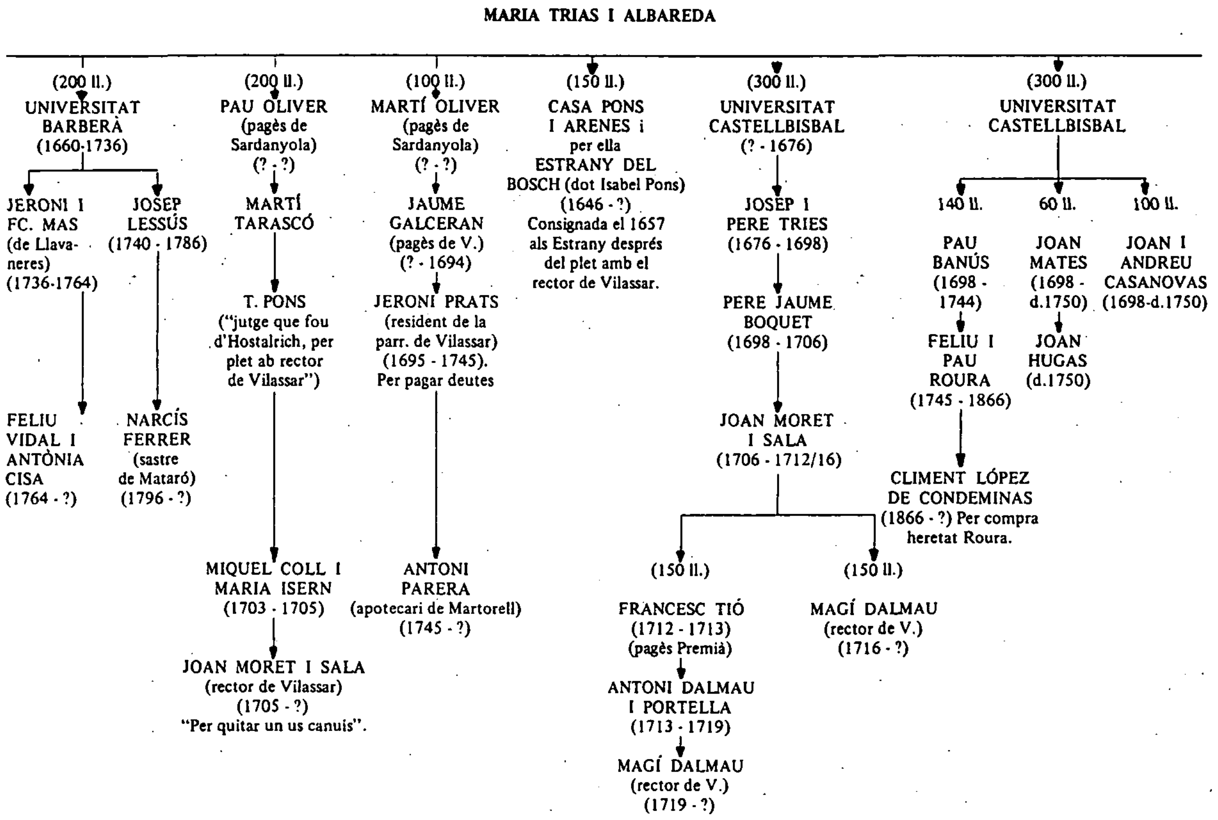

Fundació de Maria Trias i Albareda, muller de Pau Trias, pagès de Vilassar.
Creada el 3 d'abril de l'any 1660.
Valor del fundat: 1.250 lliures.
Pensió: 62 ll. 10 s.
Llibre de Canalars, foli 87 i següents.

Fundació de Maria Trias i Albareda. Exemple de l'ús econòmic d'una pia fundació.

CONCLUSIONS.

Cal que pensem que les fundacions de misses i aniversaris són una de les institucions que més poden il.lustrar la realitat d'una societat rural de l'àntic règim que, com a Vilassar, podia estar formada al redós d'una parròquia.

L'anàlisi d'aquesta institució no seria completa si només copsés la vessant relativa al fet d'ésser un mecanisme sustentador i reproductor del grup d'eclesiàstics que d'ell vivien.

La fundació és quelcom més que un mecanisme d'extracció que assegura unes determinades rendes que fan possible la sustentació de l'estructura parroquial. (30)

La característica més important que es pot atribuir a aquesta institució és l'extraordinària capacitat de control que posseeix sobre el cos social. En moments de crisi, l'individu havia d'arrecerar-se allà on podia trobar solució a les seves mancances. I en moments d'incertesa, com els que provocava l'ineludible traspàs a l'altra vida, el lloc al qual s'acudia era la parròquia. Aquí és on rau la capacitat de control social, control que ve donat per la mateixa ideologia del moment, de la qual no ens hem de desprendre si no volem experimentar una visió parcial de la realitat.

Aquesta capacitat de control és copsada pels estaments socials en el seu conjunt, però especialment per les capes més interessades en participar-hi. És innegable que el millor que podia passar a un cabaler de Vilassar era que el seu pare li creés una fundació, o institució semblant, en concepte de pagament per l'ingrés com a resident a la parròquia de Sant Genís. Això implicava tenir resolt el seu futur i mantenir aquell *status* en el qual havia tingut la sort de néixer, i que pel sistema tradicional d'herència català perdria amb tota seguretat, produint-se així la seva degradació social.

La desvinculació de la xarxa de fundacions, mitjançant la lluïció o la pràctica de *l'encarregació*, que, sens dubte, va ésser molt utilitzada per les famílies vilassarenques, fou l'eina que ajudà, potser una mica, a alleugerir aquest control.

Malgrat tot, hom no podia evadir-se'n totalment, ja que, com diuen F. Rapp i J. Gaudemet, la parròquia en aquest moment esdevingué el marc de vida per excel.lència, reuní la comunitat dels cristians i els procurà un punt d'inserció dins l'Església Universal. (31)

Jordi Andreu i Daufí

NOTES.

1.- En el decurs d'aquest treball trobarem l'expressió "parròquia de St. Genís" o "parròquia de Vilassar". Amb aquest terme ens referim a l'antiga divisió parroquial vigent fins al 1779. La parròquia de Sant Genís de Vilassar comprenia aleshores les actuals parròquies de Sant Genís de Vilassar (Vilassar de Dalt), Sant Joan de Vilassar (Vilassar de Mar) i Santa Creu (Cabrils). Els pobles anteriorment esmentats, Vilassar de Mar i Cabrils, seran, doncs, els que apareixen amb el nom de "veïnat de Mar" i "veïnat de Sant Crist o Cabrils", respectivament, en la documentació que hem treballat.

2.- v. PUIGVERT i SOLÀ, J.M.: *Una parròquia catalana a través de la seva consueta*... p. 61.

3.- v. Diccionari Biogràfic. Vol. IV. pp. 194-195.

4.- Ídem op. cit. Vol. III. p. 301.

5.- v. *Llibre de Canalars*... folis 3 i 4.

6.- Ídem. Foli 3.

7.- Ídem. Foli 4.

8.- Mn. Moret justifica el títol que dóna al llibre dient: "... lo anomeno *Llibre de Canalas* perque com per unas canals/ en que no se perd una gota de aygua, dóna y nota las noticias a diferents/llibres y llibretas que de ell se forman..." *Llibre de Canalars*..., foli 5.

9.- SAMON i FORGAS, Josep. *Rectorologi* s.p.

10.- v. *Codi de Dret Canònic*, p. 743.

11.- Són persones jurídiques públiques corporacions o fundacions constituïdes per l'autoritat eclesiàstica competent (c. 116 § 2). C.D.C. cap. II p. 85.

12.- Els fins són aquells que concerneixen obres de pietat, d'apostolat o de caritat, tant espiritual com temporal (c. 114 § 2) C.D.C. cap. II p. 86.

13.- LE GOFF, J. *Lo maravilloso y lo cotidiano*... p. 46.

14.- *Llibre de Canalars*, foli 5.

15.- S'ha de fer especial menció del diner que la parròquia ingressava amb les fundacions dels residents, els quals havien de pagar en concepte d'admissió. La quantitat era de 100 ll. i estava regulada en la Concòrdia del 24 de juliol de 1638 feta pel rector Oleguer de Tord i Boldó i la Universitat de Vilassar. *Concòrdia 1638*, cap. 3.

16.- FERRER i ALÒS, Ll. *Censals, vendes a carta de gràcia*... p. 105.

17.- *Llibre de Canalars*... foli 89. 13-V-1695.

18.- Ídem. foli 89. 23-I-1705.

19.- Ídem. foli 4. 2-II-1669.

20.- Ídem. foli 118. 27-V-1661.

21.- Ídem. foli 159. 26-X-1643.

22.- Ídem. foli 44. 13-I-1758.

23.- Ídem. foli 18. any 1675.

24.- Ídem. foli 71. 23-IV-1711.

25.- Ídem. foli 52. 22-IV-1747.

26.- Ídem. foli 97. 9-III-1778.

27.- Ídem. foli 98.. 9-III-1779.

28.- Ídem. foli 183.. 9-III-1779.

29.- Ídem. foli 139.. 31-IV-1700.

30.- FERRER i ALÒS, Ll. *L'Església com a entitat de crèdit*... pp. 45-46.

31.- GAUDEMET, J. i RAPP, F. v. bibliografia.

FONTS DOCUMENTALS.

Llibre de Canalars de les Fundacions y Rendas de la Paroquial Iglesia de Sant Genis de Vilassar.
Vilassar de Dalt, 1704
Arxiu de la Parròquia de Sant Genís de Vilassar, n°. 65
Folis 449 in fol. Enq. cartró recobert pergamí.

Llibretes de les Rendes fundadas per misses y aniverssaris de la paroquial Iglesia de Sant Genis de Vilassar, Bisbat de Barcelona ... dif. anys.
Vilassar de Dalt, 1707 ...
Arxiu de la Parròquia de Sant Genís de Vilassar, sense catalogar.

Concordia feta entre la Universitat de Vilassar y lo R(everen)t Oleguer de Tord i Boldó, Rector de dita Parroquia per Admetre los quatre fills del present lloc, sacerdots, en la p(rese)nt Iglesia. Feta en diada de 24 de juliol de 1638.
Barcelona, 1639. 7.24 Not. Refecas. Doc. particular.

BIBLIOGRAFIA.

Codi de Dret Canònic. Edició catalana a cura d'Eduard Bajet, Bernabé Dalmau i Oriol Oleart. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1983.

Diccionari Biogràfic. Ed. Albertí, Barcelona, 1970. vols. III i IV.

FERRER I ALÒS, Llorenç. *Censals, vendes a carta de gràcia i endeutament pagès al Bages (s. XVIII)*. "Estudis d'Història Agrària". IV (1983) pp. 101-108.

FERRER I ALÒS, Llorenç. *L'Església com a institució de crèdit: les Quotidianes Distribucions de la Seu de Manresa els segles XVIII i XIX*. "Recerques" (Barcelona), 18 (1986) 7-46.

GAUDEMET, J. *La vie paroissiale en Occident au Moyen Age et dans les temps modernes*. "Recuils de la Société Jean Bodin", XLIII, (1984), 65-86.

LE GOFF, Jacques. *Lo maravilloso y lo cotidiano en el Occidente medieval*. Ed. Gedisa (Hombre y Sociedad. Serie Meditaciones), Barcelona, 1985.

MADURELL I MARIMON, J.M. *L'Art antic al Maresme (Des del final del gòtic al barroc salomònic). Notes documentals*. Caixa Laietana, Mataró, 1970. (Premi Iluro 1968) pp. 108-114.

PUIGVERT I SOLÀ, Joaquim M. *Una parròquia catalana a través de la seva consueta (Riudellots de la Selva)*. Ed. Dalmau, Barcelona, 1986 (Premi Francesc Carreras i Candi, XI, núm. 97).

RAPP, F. *La paroisse et l'encadrement religeux des fidèles (du XIVè au XVIè siècle)*. "109è Congrès National des Sociétés des Savantes" (Dijon) (1984) 27-43.

SAMON I FORGAS, Josep. *Rectorologi de la parròquia de Sant Genís de Vilassar des del Concili de Trento fins als nostres dies*. Dins "Caleu les xarxes", opuscle publicat per la Parròquia de Sant Genís de Vilassar. Vilassar de Dalt, 1986, sense paginar.

DOCUMENTACIÓ MEDIEVAL

La nova secció dels FULLS que avui iniciem, pretén d'apropar investigadors i estudiosos a la documentació medieval relativa al terme del castell de Mataró, que es conserva als diferents arxius de Barcelona ciutat, i als municipals, parroquials i particulars de la comarca.

Cada número dels FULLS inclourà un o diversos documents. Un regest exhaustiu, en català, per a una millor comprensió, introduirà i sintetitzarà la temàtica. A continuació vindrà la transcripció del document sencer, en la mateixa llengua en què fou escrit. En conseqüència, els més antics seran en llatí, després, a mitjan segle XIV, començaran a incloure parts en català i, arribats a la quinzena centúria, alguns seran totalment redactats en català, un català no massa allunyat de la parla actual, encara que amb construccions molt llatinitzades i amb termes lògicament arcaics.

Per a no limitar-nos només al regest i a la transcripció, cada document s'oferirà amb el pertinent aparell de notes crítiques a fi de poder situar el negoci jurídic en si dins d'un marc cronològic i un moment històric, a més de donar les explicacions necessàries, tant a nivell diplomàtic com a nivell d'evolució social, econòmica i de caire legal que fan que s'emprin unes fórmules i no d'altres, o sia, aconseguir un plantejament aclaridor del perquè de l'escriptura en un procés històric al més ampli possible.

Per a seguir un ordre metodològic precís, hem cregut adient iniciar aquesta tasca per un sol arxiu i, pel que respecta als seus fons, per una sèrie concreta. Una vegada acabada, continuar per una segona sèrie, de manera que la documentació oferta pel primer arxiu sigui totalment estudiada abans d'emprendre la mateixa anàlisi en un altre.

D'antuvi, presentarem els pergamins de la sèrie *Diversorum A* de l'Arxiu de la Catedral de Barcelona, des del més antic al més recent. En segon lloc, ens referirem als *Diversorum B* i *Diversorum C*, per a seguir amb les altres sèries d'aquest mateix arxiu en una tercera fase. Com que la jurisdicció de l'antiga torre de Mata i més tard del castell de Mataró comprenia les parròquies de *Civitas Fracta*, Mata, Sant Vicenç i Sant Andreu de Llavaneres i la quadra de Caldes d'Estrac, els documents seran els relatius a tots aquests llocs, que, en conjunt, formaven el terme jurisdiccional del castell.

Col.loquem la data del document a l'extrem esquerre del regest, posant primer l'any, després el mes en xifres romanes i finalment el dia; i si aquest fou lliurat en algun lloc en concret que així consti a l'escriptura, s'escriu darrera la data cronològica, essent el que s'anomena la data tòpica. Al mateix extrem esquerre, un cop finalitzat el regest, anotem la referència de l'arxiu i del document, amb l'abreviatura, és a dir, les lletres ACB signifiquen: Arxiu de la Catedral de Barcelona. A l'extrem dret donem les mides de l'escriptura, en mil.límetres.

1043, III, 15.

Empenyorament' efectuat per Gonnenbert i la seva esposa Impiria (2), *"femina"* (3), *a favor d'Ermengol* (4), *del qual es declaren deutors d'un modi i tres emis* (5) *de grans per la qual cosa donen dues peces de vinya, una feixa* (6), *un hort amb arbres i vinyes* (7), *un celler* (8), *que té Gonnenbert per als seus pares* (9) *i la seva esposa a raó de la dècima part. Es troben al comtat de Barcelona, al Maresme* (10), *a la parròquia de Santa Maria de "Civitas Fracta", on diuen 'a la vila de Mata'* (11). *La primera peça de vinya, al lloc dit 'a la calella'* (12), *limita al nord amb la vinya d'Ermengol* (13), *a l'est amb el torrent* (14), *al sud amb la vinya de Sant Pol* (15), *a l'oest amb el marge* (16). *La segona peça de vinya, al lloc dit 'a la sorra'* (17), *limita al nord amb la vinya de Seniofred, a l'est amb la vinya de Sant Pol i així mateix al sud, a l'oest amb la vinya d'Ermengol. Els límits de l'hort i la casa* (18) *són al nord amb l'hort i la casa d'Ermengol i també a l'est, al sud amb la cort* (19) *propietat dels que empenyoren i amb l'hort d'Ermengol, a l'oest amb l'areny que baixa* (20). *Es comprometen a restituir el deute per la festa de Sant Feliu de Girona* (21). *Signen Gonnenbert i Impiria. Testifiquen Radulf, Iorfred, Sanla* (22), *Escrivà: Marcús, prevere* (23).

ACB, 1-1-878 (a) (24) 475x97 mm

In nomine Domini (25). Ego Gonneberto et uxori mea Impiria, femina, impignoratores sumus tibi Ermengaudus. Manifestum est enim quam debitores sumus tibi modio. I. et eminos. III. de annona (26), propter ea supignoramus tibi pecias. II. de vinea et fexa. I. de orto cum arboribus et vides, de cellario. I., que nobis advenit ad me Gonnebert per progenitores mei et uxori mea per suum decimum (27) et per omnesque voces; que est predicta omnia in comitatum barchinonense, in Maretima, in parochia de Sancta Maria Civitas Fracta, ubi dicunt in villa Mata.

Et affrontad. I. pecia de vinea que est ad ipsa calella, de parte circio in vinea de Ermengaudus, de aquelonis in torrente, de meridie in vinea de Sancti Pauli, de hocciduo in margine; et alia pecia de vinea que est ad ipsa sorba, affrontad de parte circio in vinea de Seniofred, de aquelonis in vinea de Sancti Pauli, de meridie similiter, de hocciduo in vinea de Ermengaudus et ipso orto, et ipsa cassa (28) affrontad de parte circio in orto vel in domo de Ermengaudus, de aquelonis similiter, de meridie in curte de nos impignoratores sive in orto de iamdicto Ermengaudus, de hocciduo in ipso arrenio que discurrit. Quantum infra istas totas affrontaciones includunt sic impignoramus tibi predicta hec omnia ab integrum, libera in Dei nomine abea potestatem, hecxis vel regresis (29) earum in ea videliceracione (30): ut in die quod erit festa Sancti Felicis Gerunda ipsa proxima ventura sic rendamus tibi ipsa iamdicta anona et tuprendas (31) nobis ista scriptura sine mora et si minimo hoc fecerimus et tibi conteserimus et non persolverimus tibi iamdicta anona tunc abeas plena potestatem iamdicta omnia que tibi supignoramus aprendere et vindere et facis quod volueritis (32).

Quod si nos impignoratores aulusque homo fuerit que contra anc ista impignoracione tibi vobis venent ad inrumpendum non hoc valeat vindicare sed componeamus tibi ista omnia que tibi supignoramus in duplo, ac omnem suam in melioracionem (32). Et ista impignoracionem firma et stabilis permaneat modo vel omnique tempore. Fac⟨ta⟩ ista impignoracione Idus marcii, anno XII regnante Hemrich rege (34). Sig⟨*senyal*⟩ Gonnebert. Sig⟨*senyal*⟩ Impiria, nos que ista impignoracione fecimus et firmamus et firmare rogavimus. Sig⟨*senyal*⟩num Radulfo. Sig⟨*senyal*⟩num Iorfred. Sig⟨*senyal*⟩num Sanla. S⟨*senyal*⟩ Mercucio presbiter scripsid et sub die et anno quod supra.

Coral Cuadrada i Majó

NOTES.

1.- D'antuvi, el tipus de document que analitzarem: un empenyorament. Segons José Bono: "Pignoración, cast. *enpennamiento*. A reconociendo su deuda a favor de B, le hace cesión en prenda de sus bienes, para garantía del pago, con cláusula comisoria (es decir, que en caso de impago, B se queda con los bienes)", *vid Los Archivos Notariales*, Sevilla, 1985, p. 27. Però abans de passar al comentari de l'escriptura, cal situar el moment històric en el qual es redacta i la situació del Maresme en aquell moment.

Fixem-nos en la data: el 1043, i reflexionem ara sobre la situació de mitjan segle XI a la nostra contrada. Un dels fets més característics i transcendents del secular moviment de conquesta i poblament de la Catalunya altomedieval és el període de relativa estagnació d'aquest procés, sobretot entre els anys 1000 i 1050. Durant aquests anys els esforços colonitzadors s'esmerçaren molt més a les fronteres endins dels comtats catalans, com al Vallès, que a la frontera pròpiament dita. Cal considerar, en relació amb aquest fet, la signatura de l'acta de franqueses que el comte de Barcelona, Berenguer Ramon I, la seva esposa Sança i els seus fills, atorguen als habitants de la ciutat i del comtat, el vuit de gener de 1025, en la qual es considera el Vallès com una de les marques, és a dir, frontera. I fortament vinculada a aquesta acta, la concessió de les franqueses del Vallès i del Maresme, que el comte donà a Bernat de La Roca i a Ramon Guillem entre el 1035 i el 1076. En conseqüència, quan els nostres personatges decideixen posar per escrit llur deute, hom organitza el territori tant de la ciutat comtal com dels seus voltants, especialment el Vallès i el Maresme.

Una darrera consideració: la del fet del bescanvi que implica l'acció d'empenyorar béns per béns, sense cap mena d'al.lusió a un pagament en moneda. Durant la primera meitat del segle XI, juntament amb el dinar o mancús, també va circular la moneda de plata andalusina, el *dirhem*, equivalent a 7 diners, i la moneda del país, el diner tradicional de plata, heretat del sistema monetari carolingi. Nogensmenys, al món rural la penúria monetària deuria ésser frapant, i per aquesta raó hom adopta solucions com la del nostre document. La constatació que la situació al Maresme no era genys favorable en aquest període ens ve donada per escriptures del *Diplomatari del monestir de Sant Pol*: els comtes Ramon i Almodis, el 1061, concedeixen a Guillem Llobató masos i terres del cenobi, dient que els llocs del costat del mar han sofert incursions de bàrbars —o sia, musulmans— i cristians, i per tant, les terres es troben dominades per la fam i la ruïna. Cal, doncs, que els homes restaurin, és a dir, la franja litoral està immersa en el moviment de repoblació, i els pagesos no tenen encara massa quantitat de diner, per això cal el bescanvi de vitualles per béns i no per numerari.

2.- Els atorgants del negoci jurídic, els deutors, són Gonnebert i la seva esposa Impiria. Segons Francesc de B. Moll "Gobert, Gober i Gubert" provenen del nom germànic *Godaberht*, que significa 'brillant com un Déu'; i "Gondolbeu i Goldombeu" probablement de *Gundalberht*, *vid Els llinatges catalans*, Mallorca, 1982, p. 109-110. L'etimologia de provinença germànica pel nom de Gonnenbert sembla, doncs, admissible, però no pel d'Impiria, que tal vegada tenia un origen llatí.

3.- Cal fer un esment al títol que Impiria s'arroga, el de *femina*. Aquest vocable indica, als segles X i XI, el concepte de propietat, el mateix que, al segle XIII significarà *domina*, i encara amb més detall, el que a les escriptures de la catorzena centúria apareixerà com a *domina et propietaria*. És a dir, Impiria no és una dona qualsevol, sinó que té béns per ella mateixa, per tant, encara que pagesa, gaudeix d'un estatus important.

4.- Ermengol és el beneficiari o rebedor del negoci jurídic, en aquest cas el creditor. Adonem-nos també que ni els atorgants ni el beneficiari consten a l'escriptura, ni amb cognom que indiqui filiació o procedència de lloc, tampoc especifiquen on viuen, és a dir, per ara, el document no ens aporta suggeriment de cap poble en concret ni de cap parròquia.

5.- Gonnenbert i Impiria deuen a Ermengard un modi i tres emis de grans, segurament de blat. El modi i l'emi eren antigues mesures de grans. El modi fou emprat pels romans, la seva equivalència eren 16 sexters i valia aproximadament 8,6 litres. El segle XII era utilitzat al Rosselló i equivalia a uns 30 litres. No sabem què significava en litres al Maresme a l'onzena centúria, però el que sí podem constatar és la pervivència, a casa nostra, de les mesures romanes fins ben avançada l'Edat Mitjana. A més, ressaltarem la importància del gra i el seu elevat valor en aquell període, ja que per restituir aquest deute empenyorem dues peces de vinya, una feixa, un hort amb arbres i vinyes i un celler, que no significa pas una petita propietat, la qual cosa ve a testimoniar-nos de forma indirecta la situació de carestia i dificultat que la ruralia atravessava el 1043.

6.- Fixem-nos en la paraula "feixa", que ja al document apareix com *fexa*, amb un vocable marcadament català. Entenem per feixa la peça de terra de conreu en forma de terrassa, construïda amb marges de pedra seca als vessants muntanyencs. És típica dels països d'agricultura pobra i d'èpoques de necessitat per fam o pressió demogràfica, com les àrees mediterrànies, normalment de vinya i oliveres.

7.- Empenyorem també un hort amb arbres i vinyes. La importància de la vinya a la comarca, no cal gairebé ni remarcar-la, hereva dels temps romans, recordem com el vi de la Laietània s'exportava a Roma. Forta i aspra, la vinya medieval produïa un vi de pocs graus. El precoç desenvolupament de les vinyes al voltant de les ciutats, les residències de la noblesa i de les èlites religioses, produí l'expansió del producte, blanc i lleuger, semblant a l'actual vi d'Alella, que aleshores era el preferit a les taules de l'aristocràcia. Des del segle XI els viticultors es veien sol.licitats pels mercaders que iniciaven el comerç; la clientela s'estenia, sobretot a les ciutats, on el creixement de les fortunes burgeses repercutia en el consum dels vins de qualitat. El transport era preferible per via fluvial o marítima, la qual cosa afavoria les feixes litorals, perquè així les bótes es traslladaven a baix preu sense córrer el risc d'ésser el vi malmès per les sotregades.

La vinya apareixia en els vessants encarats a migdia, on les parcel.les eren disperses i de dimensions reduïdes; també hi havia ceps aïllats o afilerats en marges i hortes, com expressa el document que estem estudiant. També cal destacar, pel que fa a les plantes de conreu, que en els camps fixos apareix una arboricultura, a voltes força important, d'arbres fruiters. No hi ha dubte que aquesta arboricultura es densificava en els horts propers a les cases i en els reduïts sectors dedicats al regadiu; l'expansió de la viticultura portà, doncs, aparellada, la de l'arboricultura, ja des del segle XI. Aprofitant l'espai buit entre rengleres de ceps, el pagès plantava arbres, dels quals aprofitava les fulles com a palla o farratge, o la fruita que produïen: pomeres, cirerers, magraners, figueres, oliveres. Els arbres servien, a més, per a fixar els límits de les propietats, i les seves arrels per a defensar el sòl de l'erosió; per això, hom els troba per tota la geografia agrària: a les feixes, als horts i als camps de cereals.

8.- Gonnenbert i Impiria empenyoren també un celler, que considerarem com el lloc on s'efectuen els processos d'envelliment o maduració; en casos d'explotació vinícola, com el cas concret que ens ocupa, és en comunicació amb el cup i la premsa; el vi és conservat en bótes que reposen horitzontalment damunt setials; completen el celler els barrals, les portadores i diverses mesures, així com les eines de trascolar el vi. En les explotacions tradicionals és generalment subterrani o a la part posterior de la planta baixa de la casa. Evidentment, a l'escriptura no s'especifica on es trobava el celler amb detall, encara que en donar-nos els límits, més endavant, expliquen que l'hort i la casa –per tant n'hi ha una, de casa– llinden al sud amb una cort de la seva propietat, és a dir, el conjunt agrícola comprenia la casa, la cort, el celler i l'hort. Ressaltem a més el caràcter d'explotació específica, destinada al conreu del vi incloent dins les seves pertinences el lloc reservat a l'emmagatzematge del producte.

9.- És usual, a les escriptures corresponents als segles IX-XII, trobar esmentada la raó per la qual els béns mobles o immobles han arribat a les mans dels atorgants, és una forma de demostrar la validesa del que posseeixen, donant l'explicació de la transmissió de la propietat. Generalment, passa de pares a fills, com en el nostre cas particular, per això Gonnenbert declara que les peces de vinya, la feixa, l'hort i el celler ho rebé dels seus progenitors. Impiria, en canvi, és propietària a raó de la dècima part. Això significa, al segle XI, el que més tard s'anomenarà "escreix" o augment del dot aportat per la muller al matrimoni, propi dels capítols matrimonials baix-medievals. Als segles XI i XII el document que regula la institució del matrimoni és l'esponsalici, on consta el dot que el marit augmenta en consideració de la virginitat de la núvia, essent aquest augment la desena part dels seus béns.

10.- El document, ara sí, explica que els béns empenyorats són al comtat de Barcelona, al Maresme, el llatí *Maretima*.

11.- Concretament a la parròquia de *Civitas Fracta*, on diuen 'a la vila de Mata'. La confusió terminològica entre el nom de Mataró i *Civitas Fracta* ha suscitat diverses interpretacions per als nostres historiadors, entre els quals Joaquim Llovet recull els diferents punts de vista i apunta a la solució més correcta: *Civitas Fracta* era el nom de la parròquia, tal com reflecteix el document que portem a l'anàlisi, mentre Mataró era el del castell, l'hereu de la primigènia torre de Mata, de la qual pren el nom encara que adoptant un diminutiu; *vid La ciutat de Mataró*, Barcelona, 1959, p. 64.

La denominació de *fracta* es refereix a una ciutat dividida en dues parts, la ciutat pròpiament dita i un altre burg, vila nova o barri. Encara que la parròquia de Santa Maria incloïa diferents veïnats com Cirera i Valldeix, Mata era, per la concentració poblacional a l'Alta Edat Mitjana, com un suburbi de *Civitas Fracta*, repartint-se la ciutat en dos nuclis, el que envoltava la parròquia de Santa Maria i el que agrupava Sant Martí, d'ací definicions de lloc que tal vegada ens poden semblar embrollades com la de l'empenyorament, però que, a l'època, eren del tot punt expressives. Així, Gonnenbert i Impiria tenen la seva explotació agrícola a Mata, dins del terme parroquial de Santa Maria.

12.- La primera peça de vinya es troba al lloc anomenat 'la calella', el topònim ens suggereix la proximitat al mar, però no podem situar amb major precisió el lloc per manca de dades més tardanes o de conservació del nom, que de per si és força genèric.

13.- Limita al nord amb una vinya del creditor, fet molt usual, el que es tracti de veïns, que aprofiten els moments crítics per ampliar llurs propietats. Notem, a més, que en aquest segon cas també es conrea vinya, essent un dels cultius més estesos a la nostra contrada des de la revolució agrícola del segle XI.

14.- Un dels llindars més típics que trobem a la documentació d'aquest període són els elements naturals, sobretot els torrents, que ens palesen la concentració de l'hàbitat vora els corrents d'aigua, tan necessària per a l'obligat regadiu.

15.- Al sud limita amb una altra vinya, del monestir de Sant Pol, la qual cosa ens reflecteix un dels dominis eclesiàstics a Mata, és a dir, els monjos eren els senyors d'aquest tros de terra on tenien pagesos que l'explotaven per a la seva concessió.

16.- El darrer límit ens aporta un nou element, aquesta vegada construït per l'home: un marge. És important ressaltar el fet d'aquest tipus de construcció, d'una banda per assenyalar el treball del pagès per tal de retenir la terra i poder guanyar als vessants dels turons terra conreable, d'altra, per apuntar vers un cert tipus de mentalitat camperola, més dirigida cap a la individualitat que a l'explotació col.lectiva, ja que els camps es delimiten amb bardisses protegint els conreus i els horts. Finalment, ens donen també un cert model de paisatge agrari, definit per camps closos, essent les cledes quelcom inherent a l'hàbitat dispers, a més dels horts i les feixes escalonades.

17.- La segona peça està situada al lloc dit 'la sorra', és a dir, molt a prop, també, del mar, i limita per totes bandes amb d'altres vinyes.

18.- L'hort i la casa, fixem-nos, l'habitacle i, ben a la vora, el trosset de terra destinat als cultius per a les necessitats familiars. Prop dels corrents o dels recs hi havia petites parcel.les d'horta, en les quals es conreaven cebes, alls, cols, que constituïen un complement alimentari. Des del segle XI es configura a la comarca el paisatge agrari que esdevindrà característic a molts indrets de Catalunya: un paisatge de petites parcel.les, on els arbres fruiters protegeixen amb llur ombra els cultius. Així, l'expansió de la viticultura, arboricultura i horticultura de regadiu significà no solament una intensificació dels conreus, sinó també una intensificació de la producció i, en conseqüència, una millora en la qualitat de la dieta alimentària.

19.- Al sud limita amb la cort, propietat de Gonnenbert i Impiria. Ja més endavant consideràvem el conjunt de l'explotació formada per la casa, l'hort, el celler i la cort. Evidentment, si existeix cort vol dir que hi ha animals, encara que el Maresme no es distingís mai per ésser una comarca ramadera. Els pagesos dels masos petits no sempre tenien bous i vaques, i devia sovintejar molt el cas del camperol que només tenia un bou per tirar de l'arada, de manera que quan li calia llaurar havia de manllevar-ne un altre a un veí. De les vaques, n'obtenia llet, i la resta es dedicava a la venda o en treia derivats: formatge, mantega i mató. Els vedells mascles eren, sovint, castrats abans de l'any per tal que, tot conservant la seva força però esdevinguts mansos, servissin com animals de tir o de labor. Com que mai no hem trobat cap referència documental que ens parli d'ovelles, haurem d'inclinar-nos per la substitució d'aquestes per cabres, de les quals hom aprofitava la llet, el formatge i la carn.

Un dels animals que formava part del bestiar de la contrada a l'Edat Mitjana era, sens dubte, el porc. Després d'haver-se engreixat durant els mesos d'octubre i novembre, en els quals els porcs consumien els aglans caiguts de les alzines, pel desembre o gener, quan les feines del camp ja s'havien acabat, la família celebrava la seva matança. Un cop mort, els pagesos preparaven els seus derivats, pernils i embotits, i la cansalada, que era l'aliment càrnic ha-

bitual a les llars pageses. El pèl era aprofitat per fer-ne raspalls i pinzells. Un lloc important entre la ramaderia menor l'ocupava l'aviram, sobretot les gallines, de les quals obtenien els ous, que eren un dels components fonamentals de la dieta alimentària de l'home medieval.

20.- El darrer límit és l'areny que baixa que, com hem fet notar quan es tractava del torrent, és una llinda molts cop citada, i ens fa tornar a suggerir la necessitat de l'aigua. Els documents primers, fins quasi a la meitat del segle XII, ens parlen de rius. La denominació de riu, el qual en l'actualitat considerem torrent, no cal que ens faci pensar que gaudissin d'un cabal tan superior a l'actual. És ben veritat que la vegetació no estava tan degradada i els boscos facilitaven l'evaporació. A partir de principis del XI ja trobem mencions a "arenys que baixen". Per conseqüent, la diferència semàntica entre riu, areny o riera, podríem quasi considerar-la nul.la, pel que fa als corrents d'aigua que reguen la comarca. Des d'un punt de vista filològic, s'empra "areny" durant els segles X i XI i, més tard, els mateixos corrents s'anomenaran rieres o torrents.

21.- La clàusula comissòria que assenyala el temps de restitució del deute és essencial en aquests documents d'empenyorament, constituint l'eix que vertebra la pròpia raó de l'escriptura. És a dir, si no existís aquesta frase, poc es diferenciaria d'un bescanvi, d'una venda o d'una donació, que també ens expliciten els béns, el lloc i els llindars. Però el compromís de Gonnenbert i Impiria de restituir el modi i els tres emis dels quals s'han declarat deutors per la festa de Sant Feliu de Girona implica perdre els béns empenyorats de no complir, o sia, s'obliguen a restituir, acceptant, a la vegada, la pèrdua si no ho tornen en un termini fixat.

22.- Perquè el document sigui públic ha de contenir l'autentificació davant dels testimonis, que donen fe que ambdues parts –els atorgants i el rebedor del negoci jurídic– han arribat a aquest acord concret i no altre. Diplomàticament s'anomena a aquesta part de l'escriptura validació, essent necessària per demostrar que és certa i fidedigna.

23.- L'altra signatura indispensable per a la validesa del document és la de qui l'ha redactat i escrit, en el nostre cas l'escrivà és Marcús, un prevere. El costum de garantir per escrit en pergamí el dret de propietat, existent a Catalunya a diferència del que passava a l'Europa ultrapirinenca, el coneixem des dels segles IX i X, car ja aleshores hom tenia la noció clara del que era "propi", i el dret de posseir, de vendre, de canviar i de disposar dels béns a voluntat. Redactar les escriptures de compra, de venda, de donació o d'herència era la millor defensa dels drets del titular en cas de litigi davant dels tribunals, encara que, quan no hi havia documents que ho ratifiquessin, els tribunals també donaven idèntica validesa a la declaració de testimonis.

Cal, a més, considerar el fet que fos un prevere i no un jurista qui pren cura d'escriure l'empenyorament, essent completament típic d'aquesta època. Fins ben entrada l'Edat Mitjana no trobarem notaris en el sentit més estricte de la paraula i, encara, a moltes petites parròquies, serà el rector qui se'n farà càrrec sempre. Això és degut al fet que la cultura pròpiament dita fou exclusiva de l'estament eclesiàstic durant molts segles medievals, la immensa majoria de la població no sabia ni llegir ni escriure, tampoc gens del llatí que s'utilitzava als documents, ni res de lleis, encara que aquestes fossin consuetudinàries. Per tant, els clergues assolien el poder que els conferia l'herència cultural rebuda, gaudint, tantes vegades, de la consideració dels pagesos, i exercint un pes veritablement important en el si del camperolat.

24.- ACB és l'abreviatura de l'arxiu, significa: Arxiu de la Catedral de Barcelona. 1-1-878 és la referència del document, el primer 1 designa la sèrie: *Diversorum A*, el segon els anys –els pergamins estan ordenats cronològicament–, i el 878 el número de l'escriptura en concret. Com podem veure, encara hi ha una "(a)" darrera, que denota l'existència, en el mateix tros de pergamí, de dos documents o més. En aquest cas, n'hi ha dos, un al davant i un altre al dors del pergamí, òbviament, aprofitar d'aquesta mena el suport material, ens condueix a la reflexió immediata de la carència de pergamí, a les mínimes possibilitats econòmiques i a la precarietat de mitjans, d'ací la reutilització.

25.- *In nomine Domini*: "En el nom de Déu". Era molt usual, a l'Edat Mitjana, iniciar els documents amb una invocació de caràcter religiós, encara que fossin escriptures civils, com podem constatar al nostre empenyorament.

26.- *annona*: significa grans, blat. Tanmateix, hi ha una segona accepció, que és la de pagament anyal; en aquest segon cas, el que Gonnenbert i Impiria deurien seria el cens anual que puja un modi i tres emis.

27.- *decimum*: designa la desena part, també ho hauríem pogut traduir per delme, si no ho hem fet així ha estat per ressaltar l'accepció de dècima, i per no portar a confusió amb altres tipus de delmes, com els eclesiàstics, que tindrem temps de tractar en documents futurs.

28.- *cassa*: hem pres el significat de "casa", encara que en un llatí correcte hauríem d'haver vist escrit *domus*; nogensmenys, i per això ho destaquem, si s'especifica *cassa* i no *domus* pot ésser degut a una diferenciació d'habitacle; als segles següents trobarem *mansus* –mas– i *domus* –casa– i també *hospicium*, que tal vegada designa una casa de major importància. Però al segle XI es designa genèricament la llar com a *cassa* o *casale*, sense especificar més, encara que alguna característica distinta hi deuria haver, perquè, a continuació, es parla de la *domo* d'Ermengol.

29.- *hecxis vel regresis*: encara que mal escrit, vol dir "entrades i eixides", i és quelcom típic de la documentació medieval quan hom fa transacció de béns immobles.

30.- *videliceracione*: (sic), hauria de dir *videlicet racione*, que significa "per aquesta raó".

31.- *tuprendas*: (sic), correctament seria *tu prendas*. Fixem-nos en tota la frase, que ve a dir que el dia de Sant Feliu de Girona proper vinent han de restituir-li el blat que li deuen, i aleshores els tornarà l'escriptura, o sia que l'obligació quedarà revocada.

32.- Però en el supost que no tornin el deute, el creditor té plena postestat per quedar-se la penyora, vendre-la i fer-ne el que vulgui.

33.- També és usual trobar, a la documentació dels segles XI i XII, clàusules comminatòries o de sanció, per tal que ningú pugui en cap cas anar en contra del pacte. En la nostra escriptura consta, doncs, ben clar, que si qualsevol home fes quelcom contrari a aquest empenyorament haurà de composar el doble dels béns que constitueixen la penyora, íntegrament i amb tot el que hom hagi millorat.

34.- La forma de datació, com podem comprovar, no es fa segons l'Encarnació, habitual fins a mitjan segle XIV, sinó que és encara, pel còmput dels anys, del regnat dels reis francs, que durarà fins a l'entorn del 1200. S'utilitza l'herència romana de *Idus*, *Nonas* i *Kalendas* per als dies, i també per als mesos –en el nostre cas, *Idus marcii*–; a continuació vénen les signatures dels atorgants, testimonis i escrivà, ja comentades en les notes precedents.

Museu Arxiu de Santa Maria
Mataró

amb la col.laboració del
Servei d'Arxius del Departament de Cultura
de la Generalitat de Catalunya